

8129

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ *FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

MİMARLIK PROGRAMI

BURSA'DA TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASI - UYGULAMALAR

MİMAR TÜLYA HATİBOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
"Yüksek Mimar"
Ünvanının Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

T. C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
Belirleme Merkezi

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 12 Ocak 1990

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 5 Şubat 1990

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Şinasi AYDEMİR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Saliha Aydemir

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Nermin Ökten

Enstitü Müdürü: Doç.Dr. Temel SAVAŞKAN

OCAK-1990

TRABZON

ÖNSÖZ

Bu çalışma K.T.Ü. 1989-90 öğretim yılı Güz Yarıyılında yapılmıştır. Çalışmamda destek olan Sayın Hocam Prof.Dr. Şinasi Aydemir'e, arkadaşlarıma ve halen görev yapmakta olduğum Bursa Büyükşehir Belediyesi yöneticilerine, çalışma arkadaşlarıma ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
1. BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
2. BÖLÜM.....	5
2.1. KORUMANIN ÖNEMİ, GEREKLİLİĞİ VE KORUMA ANLAYIŞI.....	5
2.2. KORUMA NEDENLERİ.....	6
2.3. KONU İLE İLGİLİ TANIMLAR.....	8
2.4. KORUNMASI GEREKLİ YAPILARIN GRUPLANDIRILMASI.....	12
2.5. TARİHİ TÜRK KENTLERİ, TÜRK EVİ VE KENTLERDEKİ DEĞİŞİMLER.....	14
2.6. TÜRKİYE'DE TARİHİ ESERLERİN VE TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINA BAŞLANMASI, BUGÜNE DEK SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR.....	21
2.6.1. Tarihsel Değerleri Koruma anlayışı dönemleri.....	22
2.6.2. 19. yy.dan Günümüze Çıkarılan Nizamname, Tüzük ve Yönetmelikler.....	23
2.6.3. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu.....	25
2.6.4. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarının Kurulması.....	27
2.6.5. Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Uygulaması Yapan Kuruluşlar.....	29
2.7. TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR, ÇÖZÜMLERİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ.....	29
2.7.1. Tarihi Çevrede Sorunlar.....	29
2.7.2. Koruma Kararı Verilen Alanlarda Sorunlar.....	31

2.7.3. Tarihi Çevrede Saptama, Belgeleme, Değerlendirme.....	34
2.7.4. Koruma Kararları.....	37
2.7.5. Tarihsel Çevre Korunması Yöntemleri-Türleri.....	38
2.7.6. Korunmanın Ekonomik, Tarihsel ve Kültürel Açıdan Gruplandırılması.....	45
2.7.7. Koruma Uygulamalarına Örnekler.....	47
3. BÖLÜM.....	54
3.1. BURSA KENTİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ, KISA TARİHÇESİ.....	54
3.1.1. Kentin Konumu.....	54
3.1.2. Osmanlı Dönemi.....	54
3.1.3. Cumhuriyet Dönemi, Günümüzde Bursa....	58
3.1.4. Kentin Makroformunun Gelişimi.....	62
3.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İMAR PLANLARI VE TARİHİ ÇEVRE KORUMA İLİŞKİLERİ.....	63
3.2.1. Planlama Çalışmaları, Tarihçe.....	63
3.2.2. Koruma Amaçlı İmar Planları.....	70
4. BÖLÜM.....	80
4.1. BURSA EVLERİ.....	80
4.1.1. Hisar Mahallesi-Kale Sokak.....	81
4.1.2. Koruma Planı İlkeleri.....	90
4.2. BURSA ÇARŞISI.....	91
4.2.1. Hanlar Yöresi-Merkez Özellikleri.....	93
4.2.2. Bursa Merkez-Hanlar Koruma Geliştirme Planı.....	95
4.3. KAMU ELİYLE YAPILAN TARİHİ ÇEVRE KORUMA-DÜZENLEME UYGULAMALARI.....	98
4.3.1. Belediye.....	98
4.3.2. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Bursa Büro Müdürlüğü Çalışmaları.....	119
4.3.3. Diğer Kamu Kuruluşları.....	122
4.4. ÖZEL KURULUŞLAR TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	124
5. BÖLÜM.....	139
SONUÇLAR.....	139
KAYNAKLAR.....	142
EKLER.....	145
ÖZGEÇMİŞ.....	195

ÖZET

Ülkemizdeki tarihi çevre koruma çalışmalarını ve örneklerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, konunun önemi ve yapılmak istenenleri açıklayan giriş yer almaktadır.

İkinci bölümde, tarihi çevre korunmasının nedenleri, Eski Türk kentlerinin özellikleri, karşılaşılan sorunlar ve koruma yöntemleri açıklanarak örnekler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Bursa kenti örnek olarak seçilerek incelenmiştir. Kentin gelişimi ve yapılan planlama çalışmaları, bu çalışmaların tarihi doku ile ilişkileri açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde Bursa'da tarihi konut dokusu ve ticaret alanlarının mimari özellikleri, koruma amaçlı planları iki örnek alanda açıklanmıştır. Daha sonra tarihi çevre koruma düzenleme uygulamaları, çeşitli kurumlarca yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Beşinci bölümde araştırma sonuçları değerlendirilmiştir.

SUMMARY

This study, consists of five parts, aims to review the practices of the historical environment protection in Turkey with examples.

The first part is a preface, which emphasizes the importance of the phenomenon and introduces the further steps of the study.

In the second part the reasons of protecting historical environment, the properties of the old Turkish cities, faced problems and the methods of application are explained with examples. Accordingly the legislations and precautions, related regulations that are established by the central Government, G.E.E.A.Y.K. (1951) and T.K.T.U.Y.K (1983) presented in detail and applications since 19. th century have been researched.

In the third part due to its historical values and importance Bursa has been studied as a case. Firstly the development of city the previous planning practices and their relations with historical pattern are reviewed, then the protective plans which have been developed since 1981 for 6 different zones are explained. These plans are:

- 1- Eastern Maksem-Gökdere-Ipekçilik
- 2- Setbaşı-Yeşil-Emirsultan-Southern İncirli street
- 3- Yıldırım-Davutkadı
- 4- Tophane and its surroundings
- 5- Center-Reyhan-Hanlar Region-Kayhan
- 6- Muradiye and its surroundings

In the fourth part basing on two examples the architectural properties of historical residential and commercial Zones of Bursa and protective studies are explained. Also, the practices of public or private foundations and professionals are mentioned.

Finally, in the fifth part the results of the study are evaluated.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Tasarısı Gerekçesinde şöyle denmektedir;

"Yurdumuz eski eserler, anıtlar, sit alanları, etnografya ve folklor değerleri bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. Bu tarihi değerler, geçmiş devirlerin ve zamanımızın, tarihsel, kültürel, siyasal ve ekonomik hareketlerini ortaya koymaktadır. Bu üstün değerli varlıklarımızın tanımı, tanıtılması, onarımı, saklanması, değerlendirilmesi ve korunması ve bu hizmetlerin bilimsel esaslarla yürütülmesi zorunludur.

20. yy başlarında korunması gerekli tarihi ve kültürel varlıkların tanım ve kapsamı çok genişlemiştir. Taşınmazlarda 'çevresel koruma' tarihi kentlerin tüm olarak değerlendirilmesi, taşınırlarda günümüz seçkin eserleri ve etnografik eserler korunması gerekli varlıklar sınıfına alınmıştır (Karagözoğlu,1985)".

" 19. yüzyıla gelinceye kadar tarihi yapılar estetik, işlevsel ve simgesel değerleriyle korunuyorlardı. Böylece sanat değeri yüksek binalar, belli bir amaca hizmet eden dini ve sosyal yapılar, toplumun yaşatmak istediği anılarla yüklü yapılara bakılıyor, onarımları yapılıyordu. 20. yüzyılda ise tarihi yapılar ve tarihi çevreye kültür varlığı niteliğiyle bakılarak; işlevsel, simgesel ve estetik değere 'tarihi belge' değeri eklenmiştir. 1964 yılında Venedik Konsorsiyonunda

anıt kavramı çevresiyle birlikte düşünölmüştür (Ahunbay, 1988)".

"Türkiye'de anıt kavramının çevresiyle birlikte düşünölməsi öldükça geç ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1937 yılında bir protokolle saptandığı için 'protokol alanı' diye adlandırılan Ankara kalesi ve civarında, tüm bölge içinde yapıların yıkılamıyacağı, değıştirilemeyeceğı, yeni yapılara izin verilemeyeceğı kararı verildi (Akçura, 1982)". Bu kararın özelliğı tüm dokuyu kapsamış olmasıdır. Daha sonraları alınan kararlarda ve yapılan planlarda; tarihi dokuyu yokmuş gibi kabul eden, tarihe saygılı fakat tarihi dokuyu koruma kararları getirmeyen, yol genişlikleri nedeniyle tarihi dokuyu tahrip eden, yapı ve yollar kanunundaki gibi tarihi eserin etrafını açan... yaklaşımlarla 1972-73 yıllarına gelinmiştir.

"1972'de imar yasasına eklenen ek madde 6 ve 1973 de çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanununda doku korumasına yönelik hükümler yer almaktadır. Tek anıt ölçeğine geçildiğini ve SİT kavramının getirildiğini görüyoruz (Akçura, 1982)". 6785 (1956 yılı) imar yasasına 1605 sayılı (1972 yılı) Yasa ile getirilen ek 6. maddede"...eski eser veya tarihi sanat yapılarının ve bunlarla ilgili bir bütünlük teşkil etmek üzere korunması gerekli; çeşme, ESKİ SOKAK ve MEYDANCIKLARIN korunmasına dair esaslar..." dan, 1710 sayılı (1973 yılı) eski eserler yasasında ise; "...hanlar, hamamlar ...manastırlar ve benzerleri ile bunların birkaçından meydana gelen BİNA TOPLULUKLARI, KÜLLİYELER, SİTLER..."den söz edilerek sadece anıt kavramı ile sınırlı kalınamıyacağı anlaşılmaktadır.

"Koruma kararları uygulamada pek çok güçlölle karşılaşmaktadır. Kentin hızlı gelişen bir bölgesinde bulunuyorsa, yoğun talep nedeniyle yıkılıp yeniden yapılması söz konusu olmakta, nüfusu az, gerileyen bölgelerde ise yapıların bakımını yapılmamakta, köhneleşmektedir (Akçura, 1982)". Tescil edilen anıtlar veya sitler gerektiğı gibi onarılmamakta, adi inşaat gibi işlem görmektedirler. Tescil kaydı olan yapılar

başvurular üzerine, tescilden kaldırılabilen veya grup de-
ğiştirebilmektedir (Ahunbay, 1988). İmar planlarında ise ço-
ğu kez eski mahalle ve sokakların korunması önerilmektedir.
Ancak bu koruma genellikle sınırları belirleyip yapı yasağı
koymak ve detaylı planlamasını sonraya bırakmak şeklinde ol-
maktadır. Koruma amaçlı planlar yapıncaya kadar geçiş dö-
nemi planları ve hükümleri uygulanmaktadır.

Bursa Kenti tarihsel çevre korunmasında ülkemizde önem-
li bir yere sahip olan kentimizdir. Doğal zenginlikleri, ye-
şili, suyu ve ilginç topoğrafyasının yanısıra, geçirdiği tüm
tarihsel dönemlerin mekansal ve mimari özelliklerini günümü-
ze dek taşımıştır. 20. yüzyılın sonunda giderek hızlanan sa-
nayileşme ve buna paralel olarak gelişen nüfus artışı ve kent-
sel büyüme sonucu, içerdiği doğal ve tarihsel değerlerin kay-
bedilmesi, tarihi çekirdek ve çevrelerinde yeni kentsel ge-
reksinimler ile yoğunluğun artması ve bu nedenle bozulma teh-
likeleriyle karşı karşıya gelmiştir. Bu tehlikelere karşı
başta Anıtlar Yüksek Kurulu, Belediye olmak üzere resmi ku-
ruluşlar bir dizi önlemler almışlardır. Koruma alanları (sit-
ler) belirlenmiş, koruma amaçlı imar planları yürürlüğe kon-
muştur. Bu arada planlar, yapıncaya kadar 10888 nolu geçiş
Dönemi Planı ve hükümleri getirilerek, sit bölgeleri koruma
altına alınmıştır. Bugün koruma amaçlı imar planlarının büyük
bir çoğunluğu çeşitli kuruluşlara belediye tarafından yapı-
rılmış ve halen yaptırılmaktadır.

10888 nolu Bursa geçiş dönemi plan kararlarında, "Bursa
Kentinin sit olgusu çeşitli nitelikler taşıyan doğal arkeolo-
jik ve tarihi sit alanlarında oluşan bileşik, karmaşık ve
ülke düzeyinde önemli niteliğe ve önceliğe sahiptir. Bursa
kentinde çeşitli sitlerin kendi içlerinde teker teker taşıdik
ları zengin ve anlamlı veriler ötesinde beraberce oluşturduk-
ları kent imajının, hem simgesel hemde gerçek anlamda vurgu-
lanmasında, bu sit olgusunun vazgeçilmez oluşu bilinmektedir.
Bu nedenle Bursa kentinin sergilediği sit olgusunun çok dina-
mik ve hızlı gelişmeye açık bir kent verileriyle çakışmak-
ta olduğu anlaşılakta ve konuya önem verilmesi gerekmektedir."
denilerek konunun önemi vurgulanmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle, Türkiye'de genel olarak tarihi çevre kavramı, geçirdiği aşamalar, yapılan çalışmalar ve sonuçları incelenmektedir. Geleneksel mimari ve eski kentlerimiz tanıtılıp olumsuz değişimlerden söz edilerek korunması ve değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Daha sonra tarihi birikimi ve ülke çapında önemi olan Bursa Kenti seçilerek bu olgunun aşamaları kent düzeyinde incelenmektedir.

Kentin tanıtılması, dönemlere göre gelişimi, planlama çalışmalarının başlaması ve tarihsel doku koruma kavramının bu çalışmalar içindeki yeri araştırılmaktadır. Bursa'da bugüne kadar geçirdiği tarihsel dönemlerin, o dönemlerin toplum yapısını mekana yansıtan, konut ve ticaret kullanımlarına ayrılmış olan ahşap eski yapılardan oluşan yöreler bulunmaktadır. Ancak günümüzün kentleşme hızı içersinde değişmekte, kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedirler. Bu yörelerde önerilen yapılanma koşulları çerçevesinde oluşturulan koruma amaçlı planlar ve sit alanları araştırılmaktadır. Özellikle gösteren iki farklı alan seçilerek irdelenmektedir.

Daha sonraki aşamada ise tarihi kentsel sit alanlarında yapılan 1., 2. ve 3. grup uygulamalar, restorasyonlar, kamu kuruluşlarınca yapılan tarihi çevre koruma-düzenleme çalışmaları araştırılmaktadır.

Alınan önlemlerin, yapılan koruma amaçlı imar planlarının ne oranda başarılı olduğu, örnekler verilerek incelenmektedir.

2. BÖLÜM

2.1. KORUMANIN ÖNEMİ, GEREKLİLİĞİ VE KORUMA ANLAYIŞI

Bugün ülkelerin büyük bir çoğunluğu tarihi mirasın korunmasının ve gelecek kuşaklara aktarılmasının önemini kavramıştır. Buna paralel olarak insanların yaşadıkları ortamı oluşturan yapay ve doğal çevre bütünlüğü içinde, artık tarihi ve kültür değerlerinin yanında doğal değerlerin de korunması noktasına gelinmiştir.

"Böylece yasal düzenlemelerle çağdaş yaşam sürecinde, tarihi miras yoluyla geleneklerini ve geçmiş kültürlerini yeni kuşaklara aktarmaya çalışırken, aynı zamanda ülkenin tabiat varlıklarını çağdaş yaşantının bir gereği olarak değerlendirmekte ve korumaktadırlar (Çubuk, Teoman 19..)"

Ülkemizde 1951 yılından beri G.E.E.A.Y.K'nun kurulmasıyla başlayan ve günümüze dek değişerek, olumlu gelişmeler gösteren çok sayıda yasalar, yönetmelikler çıkarılarak yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Bu düzenlemelerin en gelişmiş olanı 21 Temmuz 1983 tarihli resmi gazetede yayınlanmış olan 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunudur. Bu kanun kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili çalışmalarını düzenlemek ve Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun, kuruluş ve görevlerini belirlemek amacıyla çıkarılmıştır.

Koruma konusunda ulaşılmış düzeyi gösteren bu kanunun getirdiği hükümler çerçevesinde ülkemizde korunmanın yeni ve geniş bir anlam kazandığı, böylece taşınır ve taşınmaz kültür

ve tabiat varlıklarımızın korunmasında yeni bir aşamaya gelindiği görülmektedir.

"1973 yılına doğru, büyük bir çoğunlukla 'anıt' niteliğindeki yapıların, daha sonraki yıllarda ise, çevreyi oluşturan ve korunması gerekli tüm öğelerin saptandığı ülkemizde, 1970'li yıllara değin imar planlarında veri olarak, salt 'anıt'ların işaretlenmesi, o dönemin koruma anlayışının bir göstergesidir. Daha sonra korunması gerekli tüm sivil mimarlık örneklerinin yanısıra, diğer kentsel öğeler ve sit alanlarında, fiziksel planlama çalışmalarının çok önemli girdileri olmaya başlamıştır. Hangi ölçekte olursa olsun, kültürel değerlerin korunması ve değerlendirilmesi için ilk koşul, bu değerlerin ne olduğunun bilinmesidir. Tespit ile başlayan sınıflama ile devam eden ve genel değerlendirmeye biten işlemler dizisi, önceliklerin belirlenmesi, yatırım harcamalarının yerinde yapılması gibi birçok hizmetin sağlıklı yürütülmesini sağlar (Madran, Özgönül, 1982)".

Venedik tüzüğü 3. maddesi "anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır." madde 4'de ise: "anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, devamlılığının sağlanmasıdır." madde 6: "anıtların korunması ölçeği dışına taşmamak şartıyla çevresinde bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa olduğu gibi bırakılmalıdır, denmektedir (Erder, 1977)".

2.2. KORUMA NEDENLERİ

Tarihi çevrenin ve anıtların korunmasının en önemli nedeni kamu yararı ve toplum yararidir. Geçmiş tarihsel dönemlere ait belge niteliğini taşıyan tarihi eserler ve bunların oluşturduğu dokular, geçmişten günümüze bilgi aktarmakta, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik yaşantısını bizlere tanıtmaktadır. Koruma çalışmalarının nedeni geçmişten günümüze gelen bu belgelerin gelecek kuşaklara aktarılmalarını sağlamaktır.

"Çağdaş bilim ve tekniğin tüm olanakları ile donatılmış; aydınlatma, ısıtma, havalandırma ve yangın sorunları çözülmüş yapılar, yurdumuzda turizm endüstrisi bakımından da önemli olabilir. Bundan sonra elde edilemeyecek olan bu yapılar;

- Sanat ve mimari tarihi bakımından,
- Sosyal nitelik bakımından,

mesaj iletmeleri, çağımızda eğitimin okul dışında da işlevini sürdürmesi gibi nedenlerle de değerlendirilmelidir (Altınoluk, 198)".

N. Zeren ise koruma nedenlerini gruplayarak şöyle açıklamaktadır; (1981)

1. Kültürel değerler: Korunması gerekli olan değerler, ulusal kültürün sembolleri sayılır ve bu yönleri ile eğitim ve kültür değeri oluştururlar. Ulusun tarihsel sürekliliğini koruyan, ait oldukları dönemin estetik ve mimari anlayışını yansıtan kültürel varlıklar;

- belgesel
- tarihsel
- arkeolojik
- estetik
- mimari
- kentsel görünüm
- doğal görünüm

değerleri taşırlar.

2. Duygusal değerler: Hayranlık ve övünç.

3. Kullanım değerleri: Tarihsel anıtlar ve eski yapılar;

- işlevsel
- ekonomik
- sosyal
- siyasal

yönden önemli kullanım değerlerine sahip olabilirler. Geçmişte belirli bir işlev için yapılan yapı günümüzde de aynı veya benzer bir işlevle kullanılabilir ve işlevsel değeri çağdaş örnekleri kadar yüksek olabilir (Zeren, 1981).

2.3. KONU İLE İLGİLİ TANIMLAR

ESKİ ESER:

Tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yer altında veya su içindeki bütün yapılar, taşınır ve taşınmaz mallar ve aynı nitelikteki her türlü belgelerdir (1710 sayılı eski eserler yasası, 1973).

TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI:

Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde yer altında ve su altındaki korunması gerekli taşınmaz varlıklardır. (Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespit ve tescili hakkında yönetmelik, 1984).

TAŞINMAZ TABİAT VARLIKLARI:

Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınmazlardır (a.g.e).

ANIT:

Önemli tarihi olaylara sahne olan veya arkeoloji, tarih, sanat bakımından bir önemi ve özelliği bulunan, korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz mimari eserler ve aynı nitelikteki heykeller. KÜLLİYE ise ayrı ve birarada olan yapı gruplarıdır (1710 Sayılı eski eserler yasası, 1973).

Venedik Tüzüğünde "tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan ya da kırsal bir yerleşmeyi de kaplar" şeklinde belirtilen "tarihi anıt kavramı" ile korunacak değerlerin kapsamı genişletilmiştir (Erder, 1977).

Bu tanımlamaya göre korunacak değerler bir bina, bina grupları, bina parçaları, bir mahalle, bir sokak, kentsel yerleşme, kırsal yerleşme, sanat değeri olan eserler, bölgeler, arkeolojik eserlerin bulunduğu bölgeler olabilmektedir.

"Anıtlar:

- dini mimari örnekleri
- askeri " "
- sivil " "
- özel " "
- endüstri ve tarımsal mimari örnekleri

olabilmektedir (Zeren, 1981)".

TARİHSEL ÇEVRE:

Geçmiş yüzyıllardan günümüze gelebilen, mimari ve tarihsel değeri olan eski mimari ve toplum yapısını bize tanıtan yapı gruplarının bulunduğu alandır.

KORUMA:

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir (2863 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

KORUMA ALANI:

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan, korunması zorunlu olan alandır (a.g.e).

TESBİT:

Kanunun 3. maddesinde tarif edilen ve 6. maddesinde belirtilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bu yönetmelikte belirtilen usuller, esaslar ve kıstaslar doğrultusunda teknik bir çalışma ile değerlendirilerek belgelendirilmesidir (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili hakkında yönetmelik, 1984).

TESCİL:

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanlarının taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları yüksek kurulu ve bölge kurulları kararlarıyla belirlenmesidir (a.g.e).

SİT:

Tarih öncesinden günümüze kadar gelen, çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır (2863 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

KENTSEL SİT:

Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları nedeniyle teker teker taşıdıkları değerden daha fazla değeri olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik, 1984).

- genellikle merkezi yerleşimi olan, kent ve kasabaların tarihi merkezi.
- anıtsal bütünler, tek anıtlar ve çevrelerindeki tarihi doku.
- geleneksel sokaklar.

- anıt değeri ve ilginç görüntüsü olmadığı halde bir bütünlük oluşturan sivil yapılar.
- dini yapılar ve avluları.
- anıtlarla çevrili kent kanalları (nehir çevreleri ve su yolları...).
- surlarla çevrili kentler.
- düzenlenmiş park ve bahçeler, eski kent silüetleri.

kentsel sitleri oluşturmaktadır.

TARİHİ SİT:

Önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu nedenle korunması gerekli alanlar (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik, 1984).

ARKEOLOJİK SİT:

Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan korunması gerekli alanlardır (a.g.e). 1., 2. ve 3. derece arkeolojik sit alanları ve bu alanlardaki yapılanma şartları 4.3.1988 ve 28.6.1988 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu kararlarıyla belirlenmiştir (Karar No:6, 27).

TABİİ SİT (DOĞAL SİT):

İlginç özellik ve güzelliklere sahip olan ve ender bulunan korunması gerekli alanlar ve taşınmaz tabiat varlıklarıdır (a.g.e).

TARİHİ-KENTSEL SİT KORUMA BÖLGESİ:

Tarihi kentsel sit bölgesi ile doku birliği gösteren yoğunluğu ve yerleşme düzeni bu alan ile uyum içinde oluşması öngörülen alanlardır (10888 nolu Bursa geçişdönemi plan hükümleri, 1979).

DOĞAL SİT KORUMA BÖLGESİ:

Doğal siti bütünleyen alanlardır (10888 nolu Bursa geçiş dönemi plan hükümleri, 1979).

2.4. KORUNMASI GEREKLİ YAPILARIN GRUPLANDIRILMASI:

6.1.1984 Tarihli Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu kararıyla korunması gerekli yapılar 3 grup olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca kendi içinde, birinci grup yapılar 3, ikinci grup yapılar 7, üçüncü grup yapılar ise 2 alt bölüme ayrılmıştır.

Birinci grup sadece bakım, onarım tesisat yerleştirilmesi yapılabilen, olduğu gibi korunan yapılardır. İkinci grup oldukça geniş kapsamlı; kısmen yenileme, mimari özelliği bozmayacak şekilde kat planlarında, iç taşıyıcı elemanlarda, iç malzemede, gabaride değişiklikler ve bazı eklentiler yapılabilecek, ayrıca tamamı veya çoğu yıkılmış olup eski şeklinde yeniden yapılabilecek yapılardır. Üçüncü grup ise, yıkım kararı verilebilecek yapıları kapsamaktadır.

4.3.1988 tarihli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek kurulunun 14 nolu kararıyla yapı grupları tekrar gözden geçirilerek 4 grup olarak yeniden belirlenmiştir.

Birinci grup olduğu gibi korunacak yapıları tanımlamaktadır. 2. ve 3. gruplar yenileme, değiştirme yapılabilecek yapılardır. Her iki grup çevresel niteliklerinin önemi olan taşıyıcı sisteminde, iç kısmından, iç ve dış malzemelerde değişiklik yapılabilen yapılardır. Cephe özelliği her ikisinde de korunacak, gabari değişikliği ve başka yere taşıma yalnızca 3. grupta uygulanacaktır. 4. grup ise mimari özelliğini ve çevre önemini yitirmiş yıkım kararı alınabilecek yapılardır.

4.3.1988 tarih 14 nolu Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu kararlarına göre yapıların sınıflandırılması:

I. GRUP YAPILAR:

Değerlendirmede aranan ve 2863 sayılı yasada belirtilmiş bulunan özelliklerden çoğuna, üstün değerlere sahip olması nedeniyle gelecek kuşaklar için içi ve dışıyla olduğu gibi korunması gereken, malzeme değişikliği yapılmadan, sadece bakım ve koruma onarımı gerçekleştirilebilecek, ayrıca binanın yaşamını devam ettirebilmesi için zorunlu tesisatın konulabileceği veya mevcudun değiştirilebileceği yapılardır.

II. GRUP YAPILAR:

Değerlendirmede aranan ve 2863 sayılı yasada belirtilmiş bulunan niteliklerden özellikle çevresel niteliklerinin önemi açısından gabarisinde ve cephesinde değişiklik olmamak koşuluyla taşıyıcı sisteminde, iç kısmında, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabilecek yapılardır.

III. GRUP YAPILAR:

Değerlendirmede aranan ve 2863 sayılı yasada belirtilmiş bulunan niteliklerden özellikle çevresel niteliklerinin önemi açısından cephe özelliğine sadık kalınmak üzere, gabarisinde bazı değişiklikler yapılabileceği gibi, yeni yeri belirlenmek koşuluyla taşınabilecek, taşıyıcı sisteminde, iç kısmında, iç ve dış malzemesinde değişiklik yapılabilecek, yenilenebilecek yapılardır.

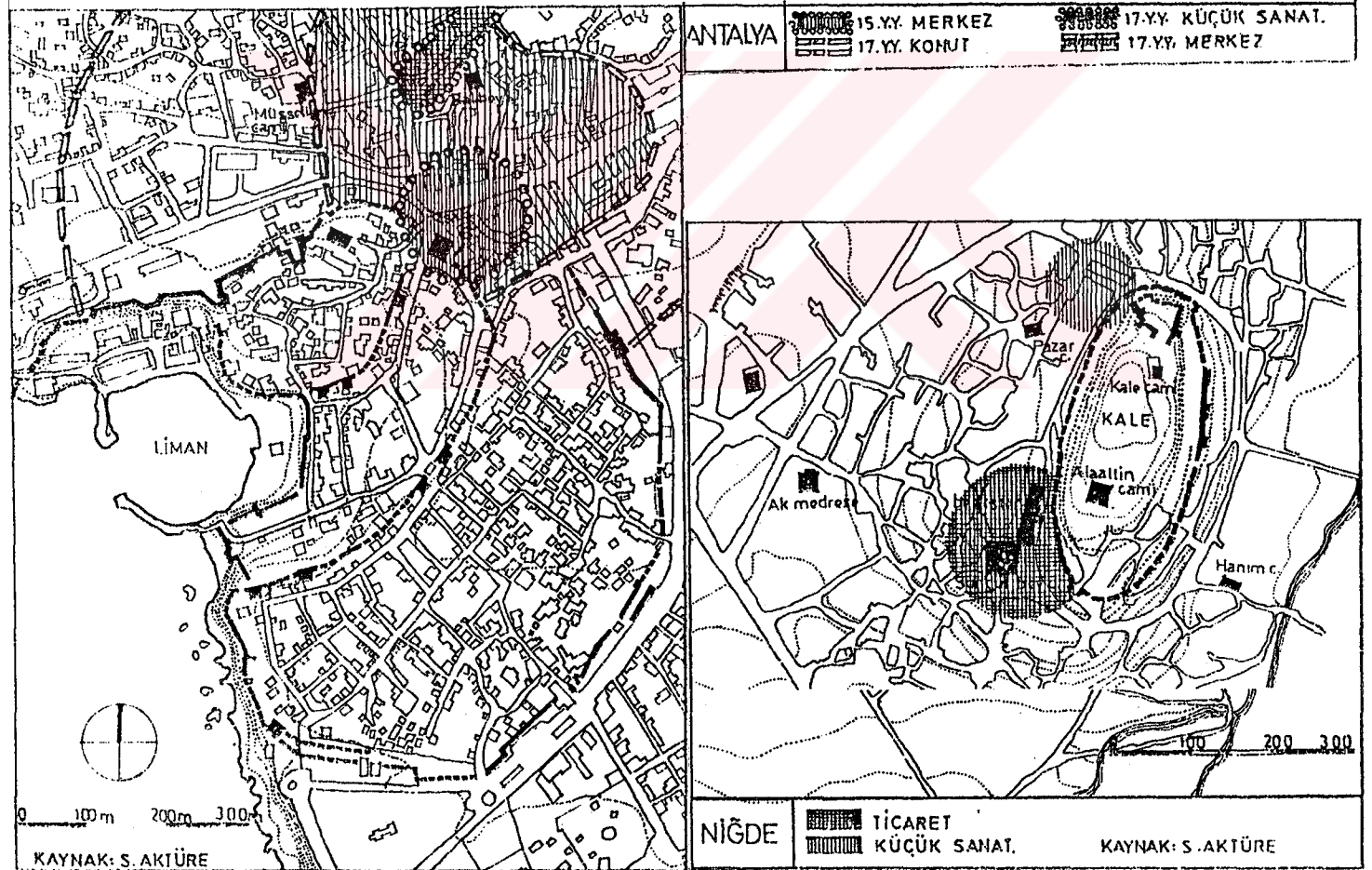
IV. GRUP YAPILAR:

Çevresinin gerek mimari, gerekse gabari bakımından tümü ile yenilenmiş ve tek başına koruma şansını kaybetmiş veya mimari özelliğini tümü ile yitirmiş veya kamu yararına kaldırılması gerekli olan taşınmaz kültür varlığı yapılar olup, gerek görüldüğünde röleveleri veya yeterli miktarda fotoğrafları koruma kuruluna iletilip, karar alındıktan sonra yıkılarak yerine koruma kurulunun önerisi doğrultusunda uygulama yapılabilecek yapılardır.

2.5. TARİHİ TÜRK KENTLERİ, TÜRK EVİ VE KENTLERDEKİ DEĞİŞİMLER:

Türkiye'de tarihi eserlerin ve tarihi çevrenin korunmasının başlaması, bugüne dek sürdürülen çalışmalar ve aşamalarına geçmeden önce kısaca tarihi Türk kentleri, Türk evi ve kentlerdeki değişimlere değinmekte, konuya açıklık getirmek bakımından yarar görülmektedir.

"Selçuklu devrinde alınan kentler Orta Asya Kültürü ile değişime uğramıştır. Sur içinde bir kale ve caminin bulunması, dokunun sonraları gelişmesi Selçuklu şehir özelliğidir (Tosun, 1979)

Şekil 1. Örnek kent dokuları (k: Aru, 1965).

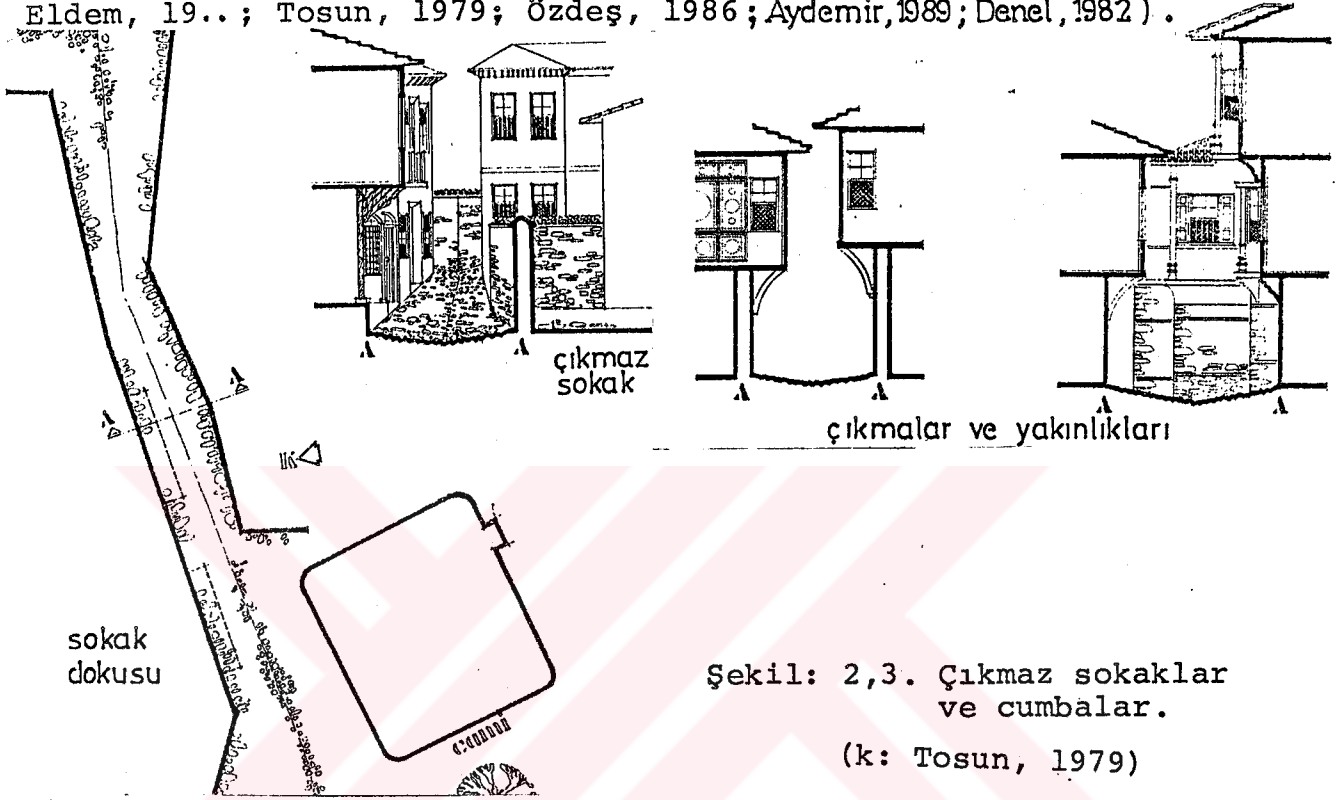
Y.Tosun'un 1979'da yaptığı araştırmaya göre, Osmanlı kentlerini, Batı Anadolu'daki antik kentlerle karşılaştırırsak; antik kentler düzgün plan şemalı, açık hava tiyatrolu ve etrafı surlarla çevrilidir. Osmanlı Türk kentleri ise genelde sur dışında gelişme göstermiştir. Kentin etrafına ilave şehir duvarları yapılmamıştır. Mevcut kentler Osmanlı yönetimine girdikten sonra, kentlerin birimi değişmiştir. Bunda din farkı, sosyal, kültürel toplum yapısı farkı, fiziksel oluşumu etkilemiştir. Kiliselerin camiye dönüşmesi, ticaret merkezinin cami çevresinde yer alması gibi. Örnek: Bursa alındığı zaman yalnızca Hisardan ibaretti. Daha sonraları kent dışarıya taşarak gelişmiştir (Bkz: Bölüm 3, Harita: 1)

"Osmanlı kentinde önceden bir plan hazırlamak ve bunu uygulamak, büyük külliye dışında toplu binalar ve imar düşünceleri yoktur (Özdeş, 1986)".

Osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik, kültürel, dinsel yapısı ve yaşantısı kentleri biçimlendirmiştir, organik bir kent yapısı oluşturmuştur. Camilerin kubbeli oluşu, kent merkezinde bulunması, çarşı ile iç içe olması ve hareket yönünün bu merkeze yönelik oluşu, kentlerin önemli özelliğidir. Eğitim yapıları, camiye yakın, yiyecek pazarları camiden uzak ve açıktadır. Yönetim yapıları kentin fiziksel dokusunda önemli bir yer tutmakta, (Başkent dışında) yöneticiler işlerini evde yürütmektedirler. Farklı din ve mezhepteki insanlar farklı mahallelerde gruplanmaktadır. Mahalle içindeki meydancıklar dışında meydanlara rastlanmaz. Toplumunu cami, mescid gibi yerler dışında bir araya getirecek bir alan ve mekân görülmemektedir.

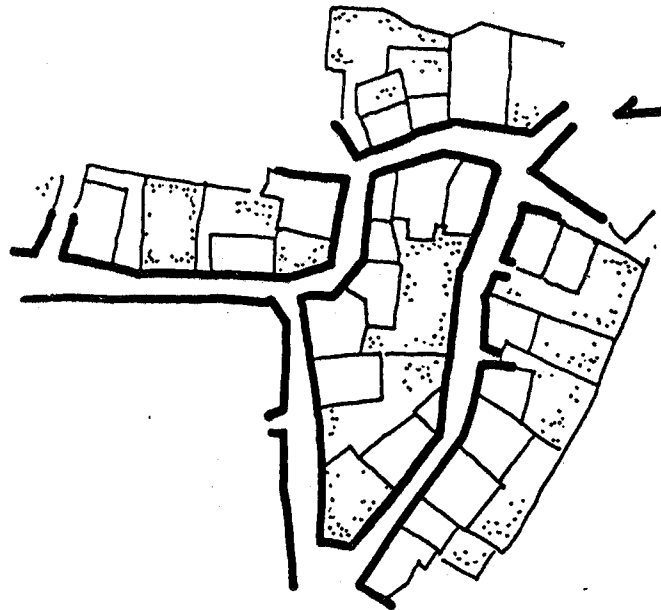
Mahalle biriminde; cami ve mescit mahallenin en önemli yapılarıdır. Yanında medrese, imarethane, hamam, çarşı (birkaç dükkan ve kahvehane) yer almıştır. Kent çapındaki çarşılar ise kapalı çarşı (Bedesten) biçimindedir. Kapalı çarşılar Türk kentlerinin tipik çarşılarıdır. Mahalleler bahçe içine serpilmiş yayvan evlerden oluşmuştur. Evler avlulu, dışı kapalıdır. Çıkamaz sokaklar oldukça fazladır ve yol genişlikleri

farklıdır, simetri görülmez. Zemini yöresel taş malzemelerden oluşan sokaklar birbirine dik açılı değildir. 19. yy. in ikinci yarısında Ebniye Nizamnameleri ile; sokak ölçüleri, çıkmalar, saçaklar sınırlandırılmış ve zamanla yol genişlikleri ile kat sayısı da arttırılmıştır (Cezar, 1981; Eldem, 19..; Tosun, 1979; Özdeş, 1986; Aydemir, 1989; Denel, 1982).

Şekil: 2,3. Çıkma sokaklar ve cumbalar.

(k: Tosun, 1979)

asimetrik sokak düzeni

Şekil 4. Sokakların yerleşimi.

Sokaklar arazi yapısına göre yön değiştirmekte insan ölçüleri dikkate alınmaktadır. Sokaklar mahalle biriminde camide odaklaşmakta, buradan merkez cami ya da külliye ve ticari merkeze bağlanmaktadır. Önceleri ayırık yapıların yan yana gelişleri ile oluşan sokaklar, dik sonra kentlerde arsaların kıymetlenip küçülmesi ile bitişik düzene dönüşmüştür (Eruzun, 1989).

Osmanlı sosyal yapısının kentin fiziksel dokusuna yansımaları, dokuda organik bir yapıya çıkarmıştır. Bu dokunun oluşum nedenlerini Yılmaz Tosun, o zamanın verilerine bağlamakta, bu verilere göre düzgün plan oluşmadığını vurgulamaktadır. Veriler sıralanırsa;

- Cami ve çarşıyı içeren kent çekirdeği,
- Türk mahalleleri ve içe dönük olarak planlanmış Türk olmayan diğer mahalleler,
- Yollarda taşıt bulunmaması ve yaya olarak tüm mahallelerin en kısa sürede merkeze ulaşımı,
- Yapı yerleşimlerinde, kitle konumlarında, birbirinin, ışık, manzara ve yol ile ilişkisini kesmeyecek şekilde yerleşim,
- Yapılarda topografik ve mahalli iklim koşullarına uyum,

gözlenmektedir.

Geleneksel Türk evi incelendiğinde, evlerin biçimlenmesinin bazı ilkeler doğrultusunda olduğu görülmektedir.

• Yerleşme İlkeleri:

Ayrık veya bitişik yapılardan oluşan "sokak düzeni", arazi yapısının ve iklimin yönlendirdiği doku biçimlerinden oluşan "doğal koşullara uygunluk" (Örnek: güneydeki yerleşmelerde dar gölgeli sokaklar serin rüzgar alabilecek şekilde yönlendirilmiştir. Kuzeydeki yerleşmelerde ise güneşe açık, fakat rüzgarları perdeleyecek şekilde yerleşmiştir), insan ölçülerinin dikkate, alındığı sokakların oluşturduğu "çevreye saygı" ilkeleridir.

• Yapımdaki İlkeler:

Geleneksel yapılarda, doğal koşullara göre ahşap (Karadeniz, Marmara, Ege, Akdeniz) veya kerpiç (Doğu ve Güney Doğu Anadolu) kullanılmaktadır. Taş ve kerpiç malzeme ile Doğu'da inşa edilmiş yapılardan pencere, kapı, dolap, sedir... vb. yapı elemanlarında standartlaşma görülür. Doğu Karadeniz evlerinde "Göz dolmalı" duvarlarda ahşap birbirine geçmeli kutucuklar içinde doğal taş + harç şeklindeki yapım sisteminin oluşturduğu modüler sistem, iklim koşullarına cevap veren uygun akılcı detay çözümlerinden oluşan ilkelerdir. (Saçak genişliği, baca şekli gibi).

• Mekan Organizasyonundaki İlkeler:

Evlerdeki günlük yaşama cevap verecek, dışarıyla görsel ilişki sağlayabilecek şekilde düzenlenmiş odalar, zemin katlarda düşünülen servis mekanları ve odaları birbirine bağlayan, sosyal etkinlikleri de karşılayacak biçimde düşünülen sofalardır (Eruzun, 1989).

"Türk evindeki geniş sofa, sıra pencere, ferahlık ve tabiata açılma, malzemeye bağlılık ve doğallık, sadelik gibi özellikler, çevresi ve dönemi farklı olsa, her zaman vardır.

İnşaat hafif, her tarafı ışıklı, plan ise çok serbesttir. Lüzumsuz formalizme, simetriye özenilmemiştir. Binanın kullanışlı ve ihtiyaca elverişli olması daima ön planda tutulmuştur. Bundan başka açık havada oturmak, evi avlu veya bahçeye bağlamak için türlü tedbirler alınmış, taşlık, hayat eyvan ve köşk gibi unsurlar yaratılmıştır. Örn. üzeri örtülü verandalar gibi (Eldem, 19..)".

Bu avlular aynı zamanda sokaktan konuta girişi sağlamaktadır. Zemin katlar sağır, servis mekanları için ayrılmıştır. Üst katlar ise dışa açılan, yaşama mekanları olarak düzenlenmiştir. Bütün odalar ortak bir mekan olan sofaya açılır. Kendi içlerinde belirli eylemleri karşılayacak küçük birimler olarak konut içinde yer alırlar.

Türk konutunun dış cepheleri gösterişsiz ve sadedir. İç mekanlarsa çok zengin bir şekilde düzenlenmiştir. Arsadaki çarpık kenarlar üstte çıkmalarla kaybedilmiştir. Çıkmalar cumba tarzında olup Türk konutunun biçimlenmesinde çok önemli yer tutar.

Zamanla çeşitli etkenlerle Türk konutunda değişimler görülmüştür. Bu değişme evreleri;

• sofasız plan tipi,

• dış sofalı plan tipi,,

• iç sofalı plan tipi,

• orta sofalı plan tipi,

şeklindedir.

Türk evinin süreç içindeki bu evrelerinin hepsi iklim koşullarının elverdiği yörelerde 1950'li yıllara kadar uygulanmıştır. Ancak bu tarihlerden sonra, önce kentlerde başlayan hızlı, yeni yapılaşma ile iç sofanın daralıp koridora, orta sofanın ise küçülüp yalnızca mekanlar arası geçişi sağlayan hole dönüştüğü görülmektedir (Eruzun, 1989).

Türk mimarlığının ve kent dokularının değişmelerini etkileyen nedenlerin başında batılılaşma değişim süreci olmuştur. Cumhuriyet dönemiyle birlikte ise; pekçok alanda olurken, kent planlarında, ve geleneksel Türk evlerinde de değişmeler hızlanmıştır.

"19. yy Türk mimarlık düşüncesine getirdiği yenilikler, yeni mimarlık gereksinmelerinin bu yüzyılda ortaya çıkması ile olmaktadır. Klasik mimarlık fonksiyonları olan cami, külliye, saray, han, hamam... vb. yanında, yenileşme eylemlerinin gerektirdiği okul, kışla, yönetim yapıları, banka, postane, istasyon gibi geleneksel Türk mimarlığının tanımadığı yeni mimarlık fonksiyonları 19. yy.da Türkiye'ye girmeye

ve çözümlerini de birlikte getirmeye başlamışlardır (Alsaç, 1976)".

Mimar Kemalettin ve Vedat Beşler'in başlattığı Ulusal mimarlık düşüncesi, Cumhuriyet dönemlerinde, 1930'lardan sonra yeni mimarlık akımları ile devam etmiştir. Dönemlere göre değişerek günümüze gelinmiştir. Ulusal Mimarlık düşüncesinden sonra;

1- 1930-40'lı yıllarda rasyonel-fonksiyoncu akım süslemelerden, Sembol, anıt anlayışından uzak, ulusal mimariye karşıt olarak gelişmiştir.

2- İkinci ulusal mimarlık akımında (1940-50) bölgeselliğe dönüş ilkesini benimsenmiştir.

Bu akım geleneksel Türk sivil mimarlığının sistemli bir şekilde incelenmesine yol açmış, çok sayıda rölevenin yapılmasına ve belgenin toplanmasına bu zamanda başlanmıştır. Hızla değişen çağımızda yok olmaya yüz tutan "Türk evi" "Türk şehri" gibi konuları da kapsayan bu çalışmalar, önemli belgeler niteliğindedir. Daha sonraları bu akımı, 3. Uluslararası mimarlığa açılış, mimarlıkta serbest biçimlerle çözüm getirme düşüncesi 1950-60 ve son dönem (1960-73) mimarlıkta toplumsal sorunlara yönelme düşünceleri izlemiştir (Alsaç, 1976).

Ü. Alsaç'ın dikkatimizi çektiği bu mimari gelişmeler ESKİ KENT DOKUSUNU etkilemiştir. Yeni işlevler, yeni yapım teknolojileri ve değişen günlük yaşam farklı bir yapı ve kent planlamayı beraberinde getirmiş, motorlu taşıtların artması ile ulaşım ve yaya düzeni değişmiş, Türk kenti ve Türk konutu plan şemalarında değişiklikler gerektirmiştir. Bu değişiklikler bilinçsizce yapıldığında tarihi dokuyu tahrip etmiş ve bozulmasına neden olmuştur (örnek; yolların genişletilmesi, motorlu taşıtlara uygun hale getirme çalışmaları, Türk sokaklarının özgün asimetrik yapısını değiştirmiştir).

Mimari gelişmelerin ve değişimlerin diğer kaynağı ilerleyen, teknoloji ile birlikte değişen; toplumun sosyal, ekonomik, yönetsel ve kültürel yapısıdır. Aile yapısı, kalabalık ve çok akrabalı içe dönük düzenden küçük ailelere dönüşerek, doğrudan konut mimarisini etkilemiştir ve Türk evi plan şeması terkedilmiştir. Daha küçük, az odalı, çağın gerektirdiği konfor koşullarını içeren kentleşme nedeniyle arsa değerinin artması sonucu (verilen imar durumlarıyla) sıkışık olarak yerleşmiş kent düzeni içinde apartmanlar şeklindeki konut birimlerine dönüşmüştür. Yetersiz kalan eski doku ya terkedilmekte ya da bakımsızlıktan gitgide yok olmaktadır. Ayrıca bu değişimler sosyal yapıda, eski Türk mahallesinin geleneksel komşuluk ilişkilerinin bozulmasına da neden olmuştur.

Eski kent dokularını da içine alan bu değişimler ve hızlı kentleşme beraberinde "kontROLSÜZ ve plansız gelişme, nüfus artışı, konut ve arsa sorunları, çevre, alt yapı, ulaşım sorunları" gibi yeni sorunlar getirmiştir. Değişen sosyal yaşam, teknolojik ilerlemeler, hızlı kentleşme, nüfus artışları gibi etkenler kent mekanlarının yeni gereksinimleri karşılayacak şekilde düzenlenmesini gerektirmiş ve sorunların çözümü için planlama ve şehircilik çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar gerek Türk gerekse yabancı kent plancılarının çabaları ile yürütülmüştür. Günümüzde de imar, imar ıslah, koruma amaçlı imar planları yapımı devam etmektedir. Bu konuda Bursa'da yapılan koruma amaçlı imar planlarını örnek verebiliriz (Bkz. 3. Bölüm).

2.6. TÜRKİYE'DE TARİHİ ESERLERİN VE TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINA BAŞLANMASI, BUGÜNE DEK SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR

Türkiye'de, tarihi eser korunmasına başlanması Avrupa ülkelerinden daha sonradır. Osmanlı imparatorluğu döneminde pek çok taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları, bilgisizlik ve ilgisizlik nedeniyle bugüne gelememiş, kaybedilmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra çıkarılan bazı

kanun ve nizamnamelerle konunun önemi anlaşılmaya başlanmış, fakat yeterli olamamıştır. 1870'li yıllarda ilk müzenin müdürü Osman Hamdi Bey'in çabalarıyla Asar-ı Atika nizamnamesi çıkarılmıştır. Fakat yalnızca arkeolojik eserleri kapsamaktadır. Cumhuriyet döneminde de önceleri taşınır eski eserlerin toplanıp müzelerde saklanması şeklinde gelişmiş, Türk tarihinin araştırılması ile devam ederek, mimari eserleri de içine alıp günümüzdeki tarihi çevre bilincine gelinmiştir.

2.6.1. Tarihsel Değerleri Koruma Anlayışı Dönemleri:

19. yy.a kadar tarihi eser ve tarihi çevre korumasının önemi bilinmemekteydi. Konuya yaklaşım, ilk olarak müzelerde tarihi değeri olan taşınır kültür varlıklarının korunması biçiminde başlamış, zamanla bu anlayış gelişme göstererek bugünkü taşınır-taşınmaz kültür varlıklarının ve tarihsel dokunun korunması şekline dönüşmüştür.

N. Zeren'in 1981'de yaptığı araştırmada tarihi çevre koruma anlayışının dönemlere göre gösterdiği gelişmeler şöyle açıklanmaktadır:

a- Osmanlı Dönemi: 19. yy.ın ikinci yarısında ilk bilinçli çabalar başlamıştır. İslam öncesi uygarlıklara ilişkin ve eski dönemden kalan bütün eserleri içine alan koruma anlayışını taşınır ve taşınmaz eski eserleri, Türk İslam sanatına ilişkin eserleri de içine alan koruma anlayışları izlemiştir.

b- Türkiye Cumhuriyeti Dönemi: Öncelikle müzecilikle başlayan, taşınmaz eski eserleri, arkeolojik kazıların başlamasını, planlama çalışmaları ile koruma anlayışının benimsenmesini içine alan dönemlere gelinmiştir. 1950'lerden sonra hızlı kentleşme sonucu bozulan tarihi çevrenin korunması ve bunun devletin çıkardığı yasalarla sağlanması anlayışı, 1970'lerden sonra da çağdaş yaklaşımlar benimsenmiştir (Koruma değerlendirme-geliştirme anlayışı).

2.6.2. 19. Yüzyıldan Günümüze Çıkarılan Nizamname,
Tüzük ve Yönetmelikler:

Türkiye'de 1846-47 yıllarında Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa tarafından St. Irene kilisesinde ilk müze açılmıştır (Akozan, 1977).

Asar-ı Atika Nizamnamesi , müze müdürü Osman Hamdi Bey' in çabalarıyla çıkarılmış ve böylece ilk müzenin geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu nizamnamede tarihi anıt kavramından çok, arkeolojik eserlerin korunması amaçlanmıştır. Ayrıca eski eserleri tahrip edenlerin para veya hapis cezaları ile karşılaşacakları belirtilmektedir.1848'den sonra sokak ölçülerini, çıkmaları..belirleyen.Ebniye Nizamnameleri çıkarılmıştır.

1906'da ise Asar-ı Atika nizamnamelerinin sonuncusu çıkarılmıştır. Eksikler giderilmeye çalışılmış, Türk eserlerinde korunması sağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise müzelerin sayısı giderek artmıştır.

1933 yılında Belediye Yapı ve Yollar Kanunu çıkarılarak, bu kanunla eski eserlerin çevresinin 10 m. açılması hükmü getirilmiştir (Ek madde:4).

2 Temmuz 1951 tarihli ve 5805 sayılı kanunla Gayrimenkul eski eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun oluşturulması ile önemli bir aşamaya gelinmiştir (Bkz. 2.6.3).

16 Temmuz 1956 tarihli 6785 sayılı İmar yasasının 25. maddesinde yapılacak binaların, tarihi eserlere ve arkeolojik alanlara olan mesafelerinin belirlenmesi hazırlanacak nizamname ve talimatnamelere bırakılmıştır. 18.6.1957 tarihli imar nizamnamesinin 39. maddesi, tarihi anıtlara olan mesafeleri, 10 m. den az olmamak üzere bu eserin yüksekliği kadar uzaklıkta bina yapılamıyacağı şeklinde belirtmiştir.

6785 sayılı 16.7.1956 tarihli imar yasasına 20 Temmuz 1972 tarihli 1605 sayılı kanunla ek maddeler getirilerek tarihi anıtlara değinilmiştir (Ek: 6.madde).

"Tarihi ve mimari değeri bulunan; han, hamam, kervensaray, konak, yalı, ev, imarethane, ibadet yeri ve benzerleri gibi eski eser veya tarihi sanat yapılarının ve bunlarla bir bütünlük teşkil etmek üzere muhafazası gerekli; çeşme, eski sokak ve meydancıkların muhafazasına dair esaslar,..." den sözedilmektedir.

6 Mayıs 1973 tarihli 1710 nolu Eski Eserler Yasası, tarihi anıtların ve sitlerin korunmasında önemli bir adım olmuştur. Yasada tanımlar, taşınmaz eski eserlerin kapsamı, tespit, tescil, koruma-onarım işleri, mülkiyet konusu, taşınır eski eserlerle ilgili hükümler yer almaktadır. "...hanlar, hamamlar, Sinagoglar, bazilikalar, kiliseler manastırlar ve benzerleri ile bunların birkaçından meydana gelen bina toplulukları, külliyeleler, sitler' den söz edilerek, taşınmaz eski eserlerin kapsamı açıklanmıştır (Bkz. Ek:3), (Gök, 1980).

21.7.1983 tarih 2863 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak kurumun kuruluş ve görevlerini belirlemek amaçlarıyla çıkarılmıştır. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarının Kurulması, görevleri, kanun hükümlerine aykırı hareket edenlere verilecek cezalar kanunda yer almıştır (Bkz. Ek:4).

16.2.1984 tarihli, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurulları Yönetmeliği, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurullarının çalışmalarını düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır (Kurulun oluşumu, görevleri...).

10.8.1984 tarihli, Korunması gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkındaki Yönetmelik, bu konuda kriterler ve esasları belirlemektedir.

30.1.1989 tarihli, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları Yönetmeliği (Bkz. Ek:5); Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ile ilgili hizmetlerin, bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere kurulmuş olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarının alışma kurallarını belirlemektedir.

15.5.1989 tarihli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu Kararları, koruma kurullarında görüşülecek konuları, istenen evrakları vakıflara ait taşınmazlarla ilgili işlemleri, taşınmazın yok olması halinde yapılacak işlemleri açıklamaktır. Ayrıca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafında yapılan toplantılar sonucu değişik konularda kararlar ve bir dizi ilke kararları alınmıştır (Bkz. Ek: liste 1).

2.6.3. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu:

GEEAYK 2 Temmuz 1951 tarih ve 5805 sayılı kanunla kurularak önemli bir aşamaya gelinmiştir. GEEAYK kuruluşundan günümüze pek çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetler;

- " • Tesbit, tescil kavramlarının oluşturulması ve uygulanması, yurt çapında önemli bir arşiv oluşturulması,
- Ahşap evler, daha sonra sitlerin koruma kapsamına alınması,
- Koruma-restorasyonla ilgili kriterler oluşturulması,
- Restorasyon konularında uzmanlar yetiştirilmesi, restorasyon projeleri hazırlama yöntemlerinin geliştirilmesi,

- Kanun, yönetmelik ve koruma yöntem önerileri, önemli ilke kararlarının alınması (Akozan, 1977)".
- Koruma amaçlı imar planlarının yapılması ile ilgili çalışmalar yaparak ilkelerin ve yöntemlerin belirlenmesi.
- Tek mimari eserlerle birlikte kentsel sit alanlarının saptanması ve bu bölgelerdeki korumaya ters imar planı hükümlerinin geçersiz sayılması.
- Plan uygulaması durdurulan yerlerde "koruma amaçlı imar planı" yapılıncaya kadar yapılanma isteklerini karşılamak üzere "geçiş dönemi yapılanma koşulları" olarak geçici yönetmeliklerin hazırlanması.
- İlgili kuruluşlarca yapılan koruma amaçlı imar planlarının incelenerek, onaylanması.
- Sit alanlarında yeni yapılanma isteklerinin, çeşitli başvuruların görüşülüp kararların alınması,
- Alınan ilke kararları doğrultusunda çalışmaların yürütülmesi

şeklinde özetlenebilir.

"GEEAYK kuruluşundan günümüze pek çok dönemler geçirmiş, her dönemde çalışmalarının kapsamı genişlemiş, yurt çapında yetkilere sahip olmuştur. Bu yetkilerin yasal kaynağını eski eserler mevzuatı ve imar mevzuatı oluşturmuştur (Çeçener, 1982)".

Koruma ilkelerinin saptanması, tespit, tescil, tek koruma kararları ve sit alanlarında yapılanma şartları ile, 1973'den sonra tek eserlerin yakınındaki yapılanma şartları eski eserler mevzuatından; 1957-73 yıllarında sadece tescilli eski eserlerin yakınında yapılacak inşaatlarla ilgili yetkiler imar mevzuatından gelmektedir.

Koruma kararları, GEEAYK'nun 1951'de kuruluşundan önce, sadece tespit şeklinde idi. İmar planlarında eski eserlerin korunması mevzuat gereği zorunlu idi. Fakat yasal bir tescil kurumunun olmayışı, bu eserlerin imar planları ile korunmasını sağlayamamıştı. GEEAYK dönemlerinde ise;

- 1951-57 arası: 5805 sayılı GEEAYK kuruluş yasası kurula, sadece taşınmaz eski eserlerin tescil, bu eserlere yapısal müdahalelerin şartları ve koruma ilkelerini saptama yetkisi vermiştir.
- 1957 yılında 6785 sayılı imar yasasının 25. maddesine dayanılarak yürürlüğe giren imar nizamnamesinin 39. maddesi ile, anıtlar yüksek kurulu taşınmaz eski eserlerin yakınındaki, en az 10 m lik inşaat yasağı sınırını azaltmaya ve çoğaltmaya yetkili kılınmıştır (Sadece belediye sınırları içinde, yine doğal alanlar... ve diğerlerine hüküm getirme yetkisi yoktu). 1972 yılında 1605 sayılı yasayla 6785 sayılı imar yasasına ek: 6. maddesi; tarihi veya mimari değeri bulunan eserlerin korunmasıyla ilgili ilkelerin belirlenmesinde GEEAYK'nun görüşü alınarak ilgili bakanlıkla birlikte tespit edileceği belirtilmektedir.
- 1973 yılında 1710 sayılı eski eserler yasası kurulun her iki mevzuattan gelen yetkilerini eski eserler mevzuatı içinde topladı. Taşınmaz eski eserler için hüküm getirmeye, eski eserlerin onarılması, değiştirilmesi, yeni inşaatlara uzaklıklarını saptamaya, vakıflara ve şahıslara ait eserlerin kullanım biçimi, onarımı için görüş bildirmeye ve karar vermeye kurul yetkili olmuştur. (Çeçener, 1982; 1710 eski eserler yasası, 1973; 1605 sayılı yasa, 1972).

2.6.4. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarının Kurulması:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863) "yurt içinde bulunan ve bu kanunda tanımlanan

korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere kültür ve turizm bakanlığına bağlı, merkezi Ankara'da 'Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu' ile kültür ve turizm bakanlığınca tespit edilecek bölgelerde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bölge kurulları" kurulur (Madde 51) maddesiyle, GEEAYK'nun karşılığı olarak kurulmuştur. Kurulun görevleri; Koruma, restorasyon ilkelerini belirlemek, tescil işlemleri, uyuşmazlık konuları hakkında bakanlığa görüş bildirmek, ilke kararları doğrultusunda bakanlığa yardımcı olmak ve diğer görevler şeklinde özetlenebilir.

30.1.1989 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca Yüksek kurulun ve bölge kurullarının çalışma kurallarını belirlemek amacıyla, "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları Yönetmeliği" çıkarılmıştır (Bkz. Ek: 5).

15.5.1989 tarihli yüksek kurul kararları ise koruma kurullarında görüşülüp karara bağlanacak olan konuları ve gerekli olan evrakları belirlemiştir. Kısaca özetlersek:

1. Taşınmazları korumanın gerekli olup olmadığı ve tescil işleri ile ilgili başvurular,
2. Tescilli taşınmazların koruma gruplarının belirlenmesi istekleri,
3. Tescilli taşınmazların onarım istekleri,
4. Yeni yapılanma istekleri,
5. Tescilli taşınmazların tescilden düşme istekleri,
6. İmar planı, koruma amaçlı imar planı veya plan revizyon isteği,
7. Koruma alanı tespitlerinde,

8. Tevhid ve ifraz istekleri,

9. Tescilli taşınmazlarda fonksiyon değişiklikleri istekleri,

10. Maddi hataların düzeltilmesi istekleri,

11. Sit alanlarının kaldırılması istekleri,

12. Tescilli taşınmazların nakli istekleri.

2.6.5. Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Uygulaması
Yapan Kuruluşlar:

a) Kamu kuruluşları

1. Kültür ve Turizm Bakanlığı
2. Vakıflar Genel Müdürlüğü
3. Bayındırlık Bakanlığı (resmi yapılar)
4. Karayolları Genel Müdürlüğü (tarihi köprüler)
5. Milli Savunma Bakanlığı (askeri yapılar)
6. Milli Saraylar Genel Müdürlüğü (İstanbul'da
7 saray)
7. Tarım Orman Köy İşleri Bakanlığı (milli parklar
ve kalıntılar).

b) Özel kuruluşlar

1. Bursa Eski Eserleri Koruma Derneği.
2. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
3. Türkiye Anıt ve Çevre Koruma Vakfı
4. İstanbul Kapalı Çarşısı Koruma Derneği
(Çerçener, 1984).

2.7. TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR,
ÇÖZÜMLERİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ

2.7.1. Tarihi Çevrede Sorunlar

Eski kent dokularını da içine alan değişimler ve hızlı kentleşme beraberinde kontrolsüz ve plansız gelişme, nüfus

artışı, konut ve arsa sorunları, çevre alt yapı ulaşım sorunları gibi yeni sorunlar getirmiştir.

Kentleşme ile gelen sorunlar eski kent dokularınıda kapsamaktadır:

1- Ulaşım ve alt yapı tesisleri yetersiz kalmaktadır. Tarihsel dokudaki dar yollar nedeniyle Trafik sorun haline gelmektedir.

2- Konut ve arsa sorunu nedeniyle arsaya talep artmakta, yıkılarak eski karakterini kaybetme tehlikesiyle karşılaşmaktadır.

3- Eski kent dokusu çeşitli nedenlerle tahrip olmaktadır;

- " ● Kendi haline bırakılan yapılar zamanla doğa etkisiyle tahrip olmaktadır.
- Günümüz konfor koşullarını taşımadığından, yapı sahipleri tarafından bilinçli bir endişe taşımaksızın kullanma amaçlarına göre değişiklikler yapılmaktadır.
- Uygun olmayan işlev değişikliği, devlet eliyle yanlış işlevlendirme ve bilinçsiz restorasyonlar yapılarak tahrip olmaktadır.
- Restorasyonlarda özgün işlevine en yakın işlevlendirme ve uzman kadro yönetiminde bile, az da olsa mimari değerler kaybedilmektedir (Tayla, 1984)".
- Türk kentlerinin düzgün olmayan yapısı ve sokakları, bilinçsizce düzeltilmeye, düzgün ve geniş yollar açılmaya başlanması biçimindeki yanlış girişimler sonucu tarihi doku bozulmuş, tahrip olmuştur (Aru, 1965).
- Yapıların boş bırakılması veya gelir düzeyi düşük aileler oturduğu için onarım yapılamamaktadır. Parasal sorunlar nedeniyle yapılar hızla köhneleşmektedir.

2.7.2. Karuma Kararı Verilen Alanlarda Sorunlar

Koruması gerekli alanlarda, yapılan çalışmalar sonucu koruma kararları verildikten sonra ise çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır:

1- Yüksek kurul kararlarına karşı ve taşınmaz kültür varlıklarının tespiti nedeniyle bazı uyuşmazlıklar ve itirazlar olabilmektedir. Uyuşmazlık konuları;

- Tespit ve tescil kararları nedeniyle,
- Koruma alanı içinde kalıp da kısıtlamaya tabi olanlar nedeniyle,
- Taşınır kültür varlıkları nedeniyle,
- Korunması gerekli kültür varlıklarının vergileri nedeniyle

olabilmektedir (Karagözoğlu, 1985).

Bu durumlarda idare mahkemelerinde taşınmaz sahibi iptal davası açabilir. Yasal işlemler sonuçlandıktan sonra kurul gerekirse tekrar konuyu ele alıp görüşebilmektedir. (4.3.1988/21 nolu karar). Yasal yollardan ve kurul kararlarıyla sorun çözüme kavuşturulmaktadır.

2- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı herhangi bir nedenle yok olabilir. Böyle bir durum yasal işlemler gerektirmektedir. Kurul bu işlemler sonuçlandıktan sonra aynı cephe ve gabaride inşaat izni verebilmektedir (4.3.1988/16 nolu karar).

3- Tescil kaydı olan yapılar başvuru üzerine tescilden düşebilmekte veya grup değiştirebilmektedir. Önceki kurul kararlarında ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesi için kararlar koruma kurullarınca tekrar değerlendirilebilmektedir (29.9.1988/44 nolu karar).

4- "Türkiye'de koruma konusunda, tarihsel çevre ve doğal çevre konusunda bir yöntem ve yetki kargaşası gözlenmektedir. Kamu kuruluşu parasalkaynak ayırıp, birbirinden

habersiz görev yapmaktadır.

- Milli Saraylar Genel Müdürlüğü,
- Vakıflar
- Karayolları
- Milli Parklar Genel Müdürlüğü
- Turizm ve Tanıtma Bakanlığı
- İller Bankası
- İmar İskan Bakanlığı...

başta gelen kuruluşlardır (Madran, 1979)".

5- Yüksek kurul ve bölge kurulları tarafından sit alanı saptandıktan sonra, eğer koruma planları ve projeleri zamanında gerçekleştirilemezse, bu alanların daha hızlı tahrip olmasına neden olmaktadır (N. Akçura, 1979).

Ulaşım alt yapı sorunları ise koruma kararı alınan bölgelerde kentin diğer kesimlerinden daha fazla olmaktadır.

6- Koruma kararları verilmiş alan kentin hızlı gelişen bölgesinde bulunuyorsa, yıkılıp yeni binalar yapılması istenmekte, diğer gelişmeyen alanlarda ise bakımsızlıktan köhneleşmektedir (T.Akçura, 1982).

7- Uygulamada teknik zorluklarla karşılaşılmaktadır. Restorasyon, sağlıklılaştırma, yeni yapı, proje ve uygulamalarında bu sorunlar görülmektedir.

Tescilli anıt ve diğer tarihi yapılar gerektiği gibi onarılamamakta, adi inşaat gibi işlem görmektedirler.

Günümüzde yapılmakta olan ve oldukça yaygın duruma gelen, restorasyon uygulamalarındaki sorunları, Doğan Kuban (1988) şöyle dile getirmektedir;

"Türkiye'de tarihi mirasın korunmasında kentsel sitle-
rin korunması kadar zor; restorasyon kuramı, tekniği ve bilim-
liminin en doğru şekilde uygulanması gereken alan anıtsal
yapı restorasyonudur. Yoksak sit koruma adı altında ayakta

durmayan ahşap evleri betonarmeye çevirip, içine yeni bir bina, dışına da yarım yamalak, anlaşılmamış eski cepheyi giydirmek değil. Günümüzde restorasyon diyerek; tamirler ve yıkıp rekonstrüksiyonlar yapılmakta, yenileme pratiği içinde yapılan bu işlemlerde rölövelere uygunluk, bilimsel kritik ve ölçüt genelde bulunmamakta bu durum restorasyon kavramının yozlaşmasına neden olmaktadır. İdareciler yeterli araştırmaları, projeleri yapamadıklarından, bilimsel bir disiplin olan restorasyon kavramına ters düşen kararlar alabilmektedirler".

8- N. Zeren'in (1982) 51 adet belediye ile yaptığı anket çalışması sonuçlarına göre; alınan koruma kararları incelendiğinde kararların çoğunun toplu tescil ve sınır belirlenmesi şeklinde olduğu görülmektedir.

Belediyelerden alınan bilgileri özetlersek:

- "• Anket yapılan belediyelerin büyük bir bölümü, tespitlerin yerinde ve doğru olarak yapılmadığından, sınırın gereksiz yere büyük tutulduğundan yakınmaktadırlar.
- Yerel yönetimlerin tümü, koruma kararlarının alınmasından sonra parasal olanakların kısıtlılığı nedeniyle gerekli onarım ve bakımın yapılamadığını, özel mülkeyitteki yapıların korunması için gerekli desteğin sağlanamadığı ve sonuçta yapıların yıkıma terk edildiğini söylemektedirler.
- İmar planları genellikle yetersiz, kentin gelişmesine olumlu katkıda bulunamamaktadırlar. Kentin tarihi çekirdeğini oluşturan eski mahalle ve sokakların ve tek anıtların korunması planda önerilmektedir ancak; bölgeyi bir sınırla belirleyip yapı yasağı koymak ve detaylı planlamasını sonraya bırakmak şeklinde olmaktadır.

- İmar planlarında, tarihi eser civarında yapılan tadilatlar, yolların genişletilmesi, yükseklik artışı, yoğunluk, ulaşım ve arazi kullanımı, yeni iskan alanları açmak, eserin çevresini genişletmek konularında yıkıma neden olması dolayısıyla koruma kararlarına ters düşmektedir".

9- Yerel yönetimlerde tarihsel çevrenin korunması için özel bir fon ayrılmamakta, çoğunda yetişmiş eleman sıkıntısı çekilmektedir. Planlama ve uygulama yönünden bakanlıklar arası görüş farklılığı ve eşgüdüm eksikliği olabilmektedir.

10- Koruma kararı alınan alanlarda yapı sahipleri genellikle kararı olumsuz karşılamakta; onarım güçlüğü, tesisat eksikliği, arsa değerinin binadan daha yüksek olması, temizlik, haşere ile mücadele, ısıtma güçlüğü gibi çağdaş gereksinimin eksikliği nedenleriyle eski binayı terketmek eğiliminde olmaktadır. O. Üstünkök ise (1982) "tarihi çevre korumadan; halkın ilgisizliği, yapı teknolojisindeki değişmeler, toplumsal yapıdaki değişmeler, düzensiz ve hızlı kentleşme, koruma işlemlerinin maliyeti, koruma politikaları ve uzman eğitim yetersizliğinin koruma güçlüklerinin başında geldiğini" açıklamaktadır.

2.7.3. Tarihi Çevrede Saptama, Belgeleme, Değerlendirme

Tarihi çevre korunmasının ilk adımı; koruma kurulları tarafından tarihi yapıların saptanması, belgelenmesi, değerlendirilerek yapı gruplarının belirlenmesi, tescil kararı alınması, envanter numarası verilerek sit paftasına işlenmesidir.

Yüksek kurul tarafından 4.3.1988 tarih, 8 nolu kararla taşınmaz kültür varlıkları ile korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren yapıların tespiti ve korunmalarına ilişkin konuların değerlendirilmesi aşamasında dikkate alınacak esaslar belirlenmiştir. Bu esaslar; "her türlü yapı tarzında ve doku özellikli yerleşmelerde korumaya değer sivil

mimari örneklerinin toplu şekilde bulunduğu hallerde, bir bütün içinde yer alan tek parsel ölçeğinde karar almadan önce, bütünlüğü verecek yapı adası veya sokak ölçeğinde alanın tescil edilmesi ve koruma planının yapılması, yakın çevresi önemli olmayan durumlarda ise, doğal olarak parsel ölçeğinde karar alınması" dır.

Çalışma aşamaları sırasıyla:

- Harita üzerinde alanın sınırlarının belirlenmesi,
- Korunması önerilen yapıların işaretlenmesi,
- Çevre ile uyumlu yeni yapılar ve çevreye aykırı yapıların işaretlenmesi,
- Kat yükseklikleri, yüksek ve büyük yapıların tarihsel çevre içinde dağılımları,
- Önemli bakış noktaları, manzaralar, panoramalar gibi görsel ilişki ve değerlerin saptanması,
- Sokak dokusu ve elemanları ile meydan detaylarının haritaya aktarılması,
- Rölöve çizimleri için gerekli ölçümlerin yapılması, fotoğraf çekilmesi,
- Korunması düşünülen alanda çok yönlü incelemeler yapılması (analizler).

"- Tek yapı ölçeğinde

Fiziksel inceleme

- . Mimari ve strüktürel analiz
- . İşlevsel analiz
- . Korunma durumu

Sosyal inceleme

- . Demografik analiz
- . Sosyolojik analiz
- . Yaşam koşulları analizi.

- Yerleşme ölçeğinde (fiziksel)

İşlevsel analiz

- . Yeşil ve boş alan analizi
- . Alt yapı sorunları analizi
- . Ulaşım analizi

aşamalarını kapsamaktadır (Fersun, 1980)".

- İşlemlerin sonunda tespit fişi, fotoğraflar, röleveler ve diğer belgelerin bulunduğu rapor düzenlenmesi.
- 1984 tarihli yönetmeliğin belirlediği kriterler doğrultusunda kararların alınması. 10.8.1984 tarihli 18845 nolu resmi gazetede yayınlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tesbit ve tescili hakkında yönetmelik tesbit ve değerlendirme ölçütlerini şöyle sıralamaktadır:

- " - 19. yy sonuna kadar yapılmış olması,
- 19. yy dan sonra olmasına rağmen önem ve özelliklerinden dolayı,
- Taşınmazın sit alanı içinde bulunması,
- Cumhuriyet Tarihi Döneminde önemli olaylara sahne olan, Atatürk'e ait olan binalar,
- Taşınmaz tabiat varlıklarının ender bulunan özelliklerde olması,
- Tek yapılar için; sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, arkeolojik değerler kapsamı içinde; strüktürel, dekoratif, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, şekil bakımından özellik arzemesi.
- Kentsel sitler için; korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimarı, tarihsel bütünlük göstermesi.
- Arkeolojik sitler için; yazılı bilgi, yüzeysel kalıntılar, bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler, bilimsel tahmin ve topoğrafik yapı yönlerinden niteliklere sahip olması.
- Tabii sitler için, bilimsel araştırma, jeolojik yapı, çevresel gözlemler, ekolojik gözlemler ve topoğrafik yapı hususlarında özellikleri bulunması,
- Tarihi sitler için, yazılı bilgi ve tarihi araştırmalar sonucunda önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması".

"Tespit Sonunda;

- Tespit fişi (gerekli bilgilerle)
- Fotoğraflar
- Çizim
- Rapor ve
- Diğer belgeler düzenlenir.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından bakanlıkça tespiti yapılanlar, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları yüksek kurulunca değerlendirilerek tescil olunur. Tescil kararının ilgili kuruluşlara dağıtımı ve resmi gazetede ilanı ile ilgili işlemler eski eserler ve müzeler genel müdürlüğünce yürütülür." şeklinde belirtilmektedir.

Ayrıca, tespit ve değerlendirmede dikkate alınması gereken diğer konular;

- Mimari yönden korunması gerekli olmayan, ancak korunmaya değer görülen yapı unsurlarının tespiti ve korunmasının sağlanması, mahalli müze müdürlüğü elemanlarınca gezilmesi (4.3.1988/17 nolu karar),
- Kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek kurulunun 4.3.1988 tarihli kararıyla, maili inhidam* yapıların karar alınmadıkça yıkılamıyacağı, bu yolla değerli mimari örneklerin ortadan kalkmasının önlenmesi (15 nolu karar), eski konutların korunması gerekli nitelikte olup olmadığı belirlenmeden yıkılamıyacağı (11 nolu karar) ve diğer yıkılamıyacak yapıları belirten (Erken Cumhuriyet dönemi yapılar, kamu kuruluşlarınca kullanılan yapılar, yarışma yolu ile elde edilmiş yapılar) kararların (28.6.1988/23 nolu karar) dikkate alınması gerekmektedir.

2.7.4. Koruma Kararları

Koruma kararları eserin kendisi ile ilgili ve çevresi ile ilgili olabilmektedir.

* Maili inhidam: yıkılacak derecede harap.

1- Eserin veya sahanın kendisi ile ilgili kararlar.

- Projelendirmeye yön veren kararlar. Yapı gruplarının belirlenmesi, esere yapılacak müdahalenin özünü ve boyutlarını tayin eder.

- Uygulamayı sağlayan kararlar.

. Yeni işlev önerisi: Yapının sahibince önerilir, kurulda görüşülür, onaylanır.

. Restorasyon kararları: her bina tek örnektir. Onarım sorununun çözümünde esere özgü olması kaçınılmazdır.

. Tamamlama restorasyonunda; eski biçim, malzeme ve teknikle de yapılabilir, yeni de olabilir. Görünmeyen yerlerde yeni, dışarda eski malzeme olabilir.

. Yeni ek yapma; eskinin etkisini gölgelemeyen, nötr karakterli yeni biçim, malzeme, ve teknikte ek yapma imkanı bazı eserlere verilir.

2- Eserin çevresi ile ilgili kararlar.

Anıtlar yüksek kurulu 1957 yılından sonra imar mevzuatından gelen yetki ile eski eser yakınında yapılacak yeni inşaata da karar alma yetkisine sahip oldu (Çeçener, 1982).

2.7.5. Tarihsel Çevre Korunması Yöntemleri-Türleri

Yapılar, uygulanabilir hiç bir kullanım koşulu ve olanağı getirilmeden korunabilir. Pasif bir şekilde olan bu koruma şekli maddi olanakların kısıtlı olduğu durumlarda uygulanmakta, ancak yapıların tahrip olmasını hızlandırmaktadır.

Aktif koruma yöntemleri ise çok değişik şekillerde, bilgi ve maddi olanak gerektirerek uygulanmaktadır. Bu şekillerden biri eserin veya alanın fiziksel durumuna, aranılan yarara, maddi olanaklara ve en önemlisi belge açısından sahip olduğu mesaja bağlıdır.

Türleri:

1- Orijinal işlevi ile koruma ve özgün niteliğinde olduğu gibi bırakarak koruma (Protection).

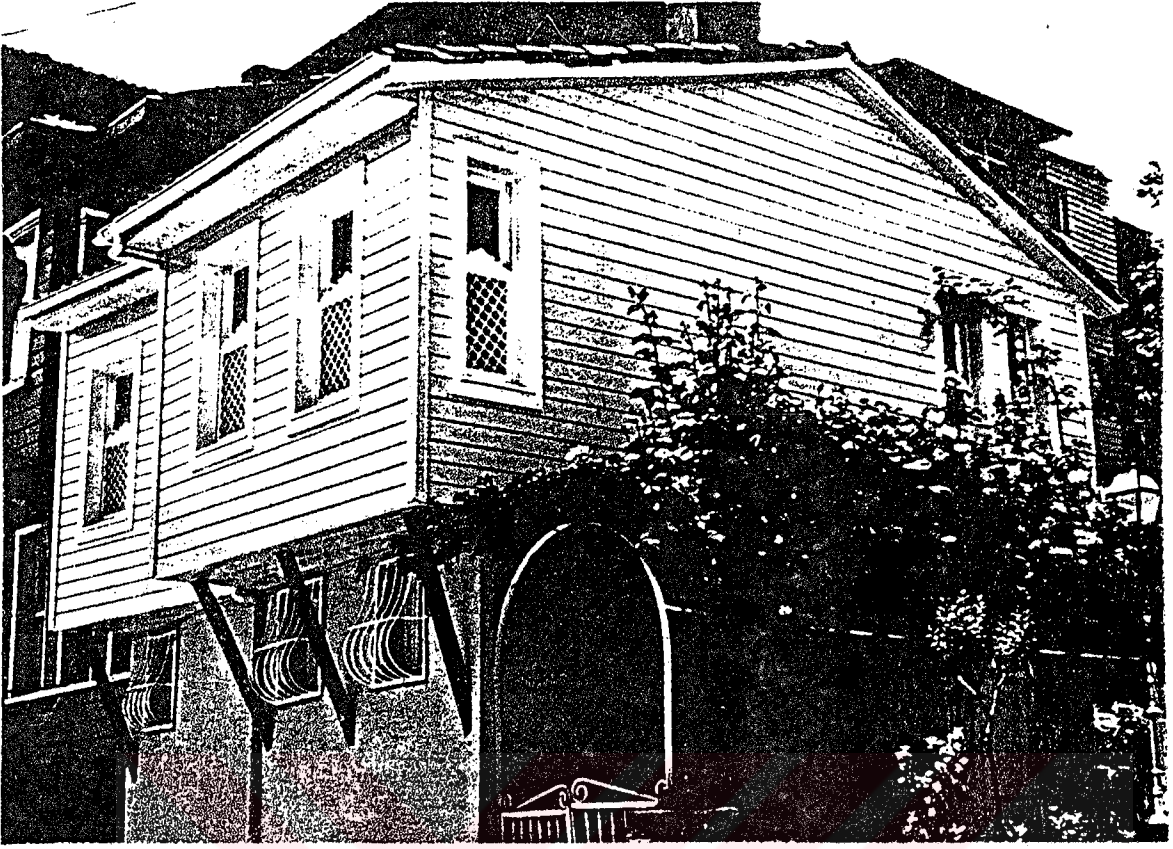
Orijinal işlevini sürdüren tarihi yapılar olarak hamamlar, evler, dükkanlar, ..yapılış amacına uygun olarak kullanılırken gelecek kuşaklara bilgi taşıma görevini en iyi şekilde yerine getirmektedirler.

2- Yapılış amacını ve işlevini bugünün koşullarına uyarlıyarak koruma (Modernization).

Çağımız kullanımları, aynı amaçla da olsa, eski yapıların kullanımında bazı yapısal değişiklikleri zorunlu kılar. Eski bir hanı modern bir otel haline getirmek, eski bir evin günümüz konforu ile donatılması, tesisat yerleştirilmesi gibi.

3- Yeni işlev verilerek koruma.

Yapılar Çağdaş bir kullanım amacıyla değerlendirilebilir ancak kritik bir yöntemdir. Yapıda gerektirdiği değişikliklerin uyumlu olması, işlev değişikliğinin yadırganmaması doğru seçime bağlıdır. Kent merkezlerinde iskan işlevinin ticarete dönüşmesi yalnızca yapıda değil kent dokusunda ve alt yapısında değişim gerektirir. Burada esas olan, yapıların ve kentsel dokunun belge niteliği özünün zedelenmemesidir. Örnek: Yerebatan sarayının, yapının özüne dokunmadan yüzer elemanlarla düzenlenmiş bir yeraltı kapalı çarşısı olarak tasarım önerisi (Altınoluk, 198.). Çağdaş kullanıma açılmakta olan eski yapılara ise; "Yıldız sarayı dış bahçesindeki çadır köşküne kafe olarak yeni bir işlev verilmesi, Sultanahmetteki soğukçeşme Sokağının (1986) kitaplık, pansiyon, lokanta, taverna olarak yeni kullanımı" örnek verilebilir (a.g.e) (Bkz. Fotoğraf 1,2,3,4)

Fotoğraf 1,2. Soğukçeşme sokak.
(k: Turing 75/354, 1986).

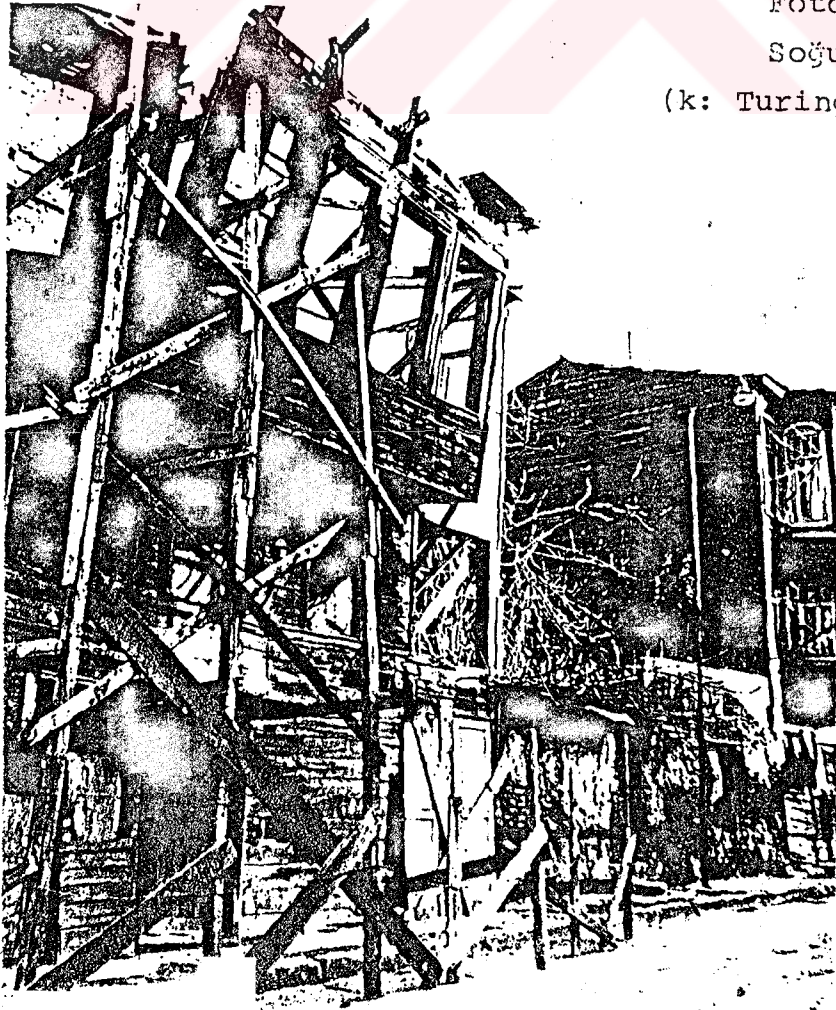

Soğukçeşme 1986

Fotoğraf 3,4.

Soğukçeşme sokak.

(k: Turing 75/354, 1986).

4- Orijinal kullanımını sergileyen, müzecilik anlayışı ile koruma. En kolay ve mali portresi yüksek alan koruma yöntemidir. Örnek Dolmabahçe Sarayı.

5- Müze işlevi vererek koruma. Kültür değeri olan bir yapının en iyi ve yararlı bir şekilde korunmasıdır. Örnek: Topkapı Sarayı.

6- Dondurarak veya kısmen restore ederek koruma. Hareketlerde uygulanır. Eserin son haliyle dondurulması, ancak belgesel niteliğini daha iyi sergilemek amacı ile düzenleme ve kurtarıcı restorasyonlar yapılması esas alınmıştır. Örnek: Efes, Bergama, Truva...

7- Korunacak değeri restore ederek koruma. (restoration) Özgün niteliğine göre bozulma, eksilme, ekleme gösteren yapılarda, orijinal şeklini ve anlamını yeniden canlandırmak amaçlanarak özgün tasarıma, malzemelere, arkeolojik değerlere ve gerçek belgelere dayanılarak yapılmaktadır. Onarımlarda ise; yüksek kurulun 4.3.1988 tarihli 10 nolu ilke kararı ile basit ve esaslı onarımlarda, 18 nolu ilke kararı ile karayolları üzerindeki tarihi değeri olan köprülerin onarımlarında kurulun onayı gerektiğine karar verilmiştir.

8- Belgeleme ve yeri değiştirilerek koruma. Kaybolan ve kaybolmak üzere olan değerlerin aslına uygun olarak yeniden yapılması (reconstruction) yerinin değiştirilmesi (reconstitution) veya başka yere taşındıktan sonra yerine bir kopyasının yapılması (reproduction). Aslına uygun olarak yeniden yapılması, prestij veya tarihi önem taşıyan yapılarda uygulanmaktadır. Başka yere taşınmakta ise; tarihi eserlerin, kalıntıların korunması bazan çağın gereklerine ters düşebilmektedir. Ya eserin rölövesi, fotoğrafı ve saklanabilir parçaları ile yetinilmekte ya da eser başka yere taşınmaktadır. Keban barajının yapımı sırasında her iki sistemde kullanılmıştır. Mısır'daki Abu Simtel anıt kompleksinin, Asuvan barajının sularından korunması için taşınması, GAP çalışmaları nedeniyle Samsat'taki tarihi alanların, baraj

suları yükseldiğinde su altında kalması örnek olarak verilebilir.

9- Çevresel karakterin ölçü, oran, malzeme, renk.. belirlenmesi ve denetlenmesi yoluyla korunması. Bu tür koruma sit alanında yapılacak yeni yapıların ölçü, oran, renk, malzeme yönünden denetlenmesi kentsel görünüm değerinin korunmasını sağlar.

Yüksek kurulun 4.3.1988 tarih 11 nolu kararıyla, koruma planı olan kentsel sit alanlarında; tescilli yapıya bitişik parsellerde kurul onayı gerektiği, diğer parsellerde ise belediyesince izin verilebileceği, geçiş dönemi planı olan yerlerde geçiş dönemi plan kararlarına göre, geçiş dönemi planı olmayan yerlerde çevre ile uyumlu projelerle koruma kurullarından izin alınmasına, 12-13 nolu ilke kararları ise korunacak yapıların yakın çevresine geçici yapı ve ilavelerin yapılamıyacağına karar verilmiştir. Örnek: 1., 2., 3. grup yapı uygulamaları (Bkz: Bursa evleri).

10- Tarihi kent merkezlerini ve meydanları yaya mekanı, dinlenme ve gezinti alanı olarak düzenleyerek koruma. Avrupa kentlerinin birçoğunda kent merkezleri motorlu taşıt trafiğine kapatılmakta ve yapı mekanı olarak değerlendirilmektedir. Kent merkezinde ticaret bölgesinin çevresinden taşıt yolu geçirilmektedir. Kent merkezinden veya yaya mekanı olarak düzenlenen tarihi alanın içinden yol geçirmek zorunlu ise toprak altından geçirilebilmekte, üst alanlar yayalara ayrılabilir.

Tarihi kent merkezinde yoğunluk artışı önlenmekte, yolları genişletmek gerekmediğinden anıtların ve tarihi dokunun tahribi önlenmektedir.

Örnek: Stockholm'de eski kent merkezinin sağlıksız koşulları giderilerek, ticaret merkezi olarak yeni bir merkez kurulmuştur. Yeni kent merkezine, kentin diğer bölgelerinden yeraltı treniyle ulaşılmaktadır (Aru, 1965).

11- Tarihi çevreyi ticaret merkezi olarak değerlendirerek koruma. "Türkiye'nin birçok şehirlerinde, tarihi örnekler olarak yaşayan kapalı çarşılar günümüzde, bu şehirlerde ençok sevilen ve rağbet gören ticaret ve alışveriş bölgeleridir. Eski kapalı çarşılarda gelenekler korunmuş ve çok düzenli bir ticaret göze çarpmaktadır (Aru, 1965)".

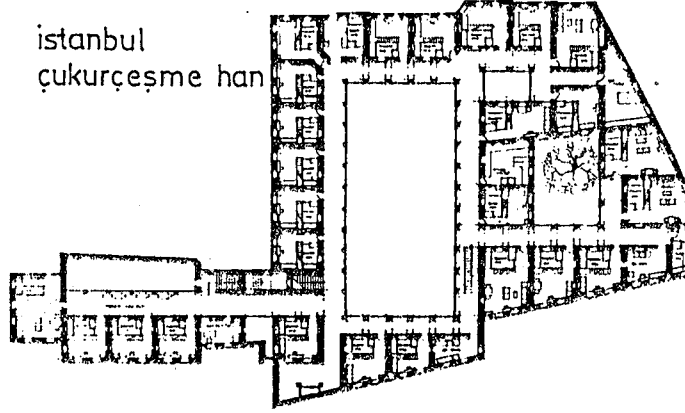
Örnek: İstanbul Kapalıçarşısı ve Bursa Kapalı Çarşısı (Bkz. Şekil 16), Bursa Ulucami ve Orhançami arası yaya mekanı ile bütünleşen tarihi Koza Han bugün ipekçiler çarşısı ve koza pazarı (Mayıs ayı) olarak kullanılmaktadır.

K.Ahmet Aru'ya (1965) göre; "Türk kentlerindeki kapalı çarşılar batıda, yeni gelişmekte olan ticaret merkezlerindeki yayalar bölgesinin ilk uygulanmış örnekleridir". (Zeren, 1981; Çeçener, 1982; Aru, 1965; Altınoluk, 198..; Y. Kurul İlke Kararları).

2.7.6. Korumanın Ekonomik, Tarihsel ve Kültürel Açıdan Gruplandırılması

1. Ekonomik: Her yapı kendi inşa edildiği çağın gereksinmelerini karşılayacak şekilde biçimlendirilmiştir. Dolayısıyla toplumsal yapı ve gereksinmeler değiştiğinde, işlevini kaybeden yapıların büyük bir kesimi ortadan kalkmaktadır. Koruma çalışmaları geçmişten günümüze kalan yapıları yeniden işlevlendirip kullanıma sunma olanağı getirirler. Böylece yapı israfı biraz önlenilmekte bazı yapıların yenileme yoluyla değerlendirilmesi, yıkıp yeni baştan yapmaktan daha ekonomik olmaktadır. Fakat Türkiye'de eski konut alanları yapım özellikleri nedeniyle yeniden işlevlendirmeye yatkın değildirler. Sıhhi tesisatın ahşap konutlara yerleştirilmesi oldukça zor ve ekonomik olmamaktadır.

Örnek: İstanbul'da Çukurçeşme Han'ın otel olarak yeniden işlevlendirilmesi.

Şekil 6. Yeniden işlevlendirme (k: Tanyeli, 1979)

2. Tarihsel: Elde bulunan tarihsel çevre veya yapının önemli bir tarihi ve olayları hatırlatmasıdır.

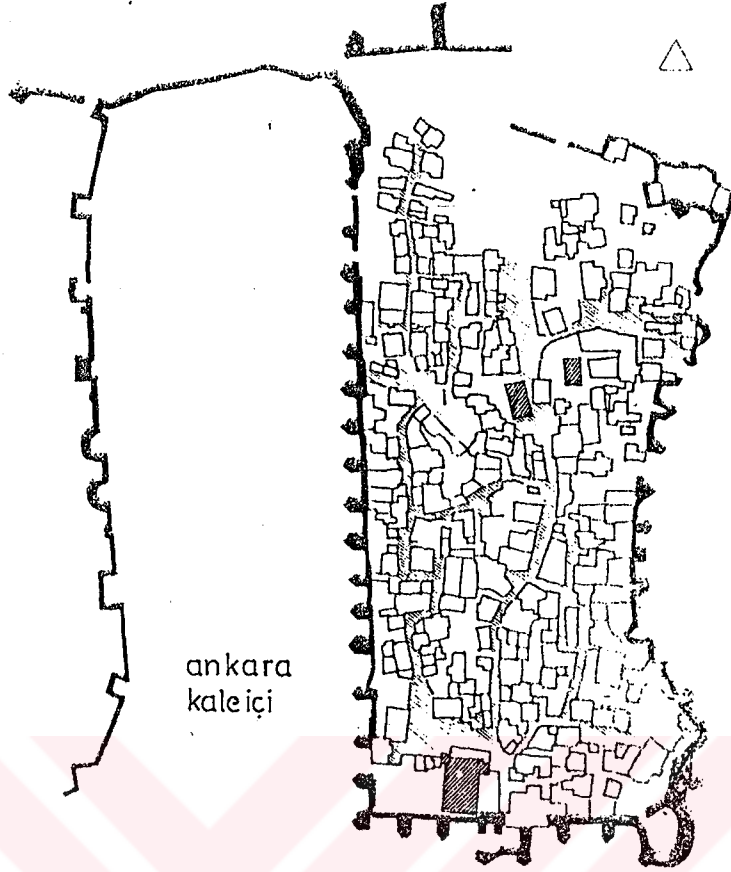
Örnek: B.Almanya Frankfurt'ta Goethe'nin evi 2. Dünya Savaşında tamamen yıkılmasına rağmen yeniden inşa edilmiştir (Ann özelliği) (reconstruction)

Viyana'da Schwarzenberg Sarayı sanat tarihi açısından önemli bir barok yapının günümüze aktarılması nedeniyle yeniden yapılmıştır.

Örnek: Tevfik Fikret Evi (Aşıyan) müze şekline dönüştürülmüştür. (Altıoluk, 198.).

3. Kültürel: Ülkemizde özellikle eski konut alanları kültürel özellikleri nedeniyle korunmalıdır. Gelecekle kültürel bağlantı kurmak ve eski kültür varlıklarının bugüne iletilmesi amaçlanmaktadır. (Tanyeli, 1979).

Örnek: Ankara kale içi.

şekil 7. Ankara kale içi (k: Tanyeli, 1979)

2.7.7. Koruma Uygulamalarına Örnekler:

1. ANTALYA KALE İÇİ

Antalya kale içi; Türkiye'de kamu eliyle yapılan tarihsel kent dokusunun korunması ve yenilenecek yeni fonksiyonlarla yaşatılması konusunda öncü uygulamalardan biridir.

1960'lı yıllardan sonra Antalya kenti tarihsel bir çekirdek etrafında gelişmiş, çarpık bir şekilde, alt yapısı ve çözülmemiş trafiği ile modern yapılarla dolmuştur. Sur duvarları arasında sıkışmış tarihsel kent çekirdeği ise, sur duvarları nedeniyle varlığını sürdürebilmiş, fakat köhne ve yıpranmış durumda idi. 1967 yılında bu alan GEEAYK kararıyla imar hareketlerine karşı, koruma kapsamına alınmış, inşaat yasağı getirilmiştir.

1973 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Belediye, İmar İskan Bakanlığı ve GEEAYK arasında yapılan bir protokolle bu çekirdeğin eski liman ve yakın çevresine ait bir kısmının kamulaştırılarak restore edilmesi ve yaşatılması kararlaştırılmıştır.

Uygulama yapılacak olan tarihi alan, liman çevresinde yer alan eski ticaret ve depo yapılarının olduğu kısım ve sur üstünde kalan eski ev ve konakların olduğu kısım olmak üzere 2 farklı fiziksel karaktere sahip bir alandır.

Mevzii imar planı, boş kalan bu eski limanın yat limanı, yakın çevresinde turizm amaçlı konaklama ve eğlence yerleri şeklinde projelendirilmesini önermiştir. Bakanlık proje sahibi, Turizm Bankası proje yapımcısı ve uygulayıcısı olmuştur.

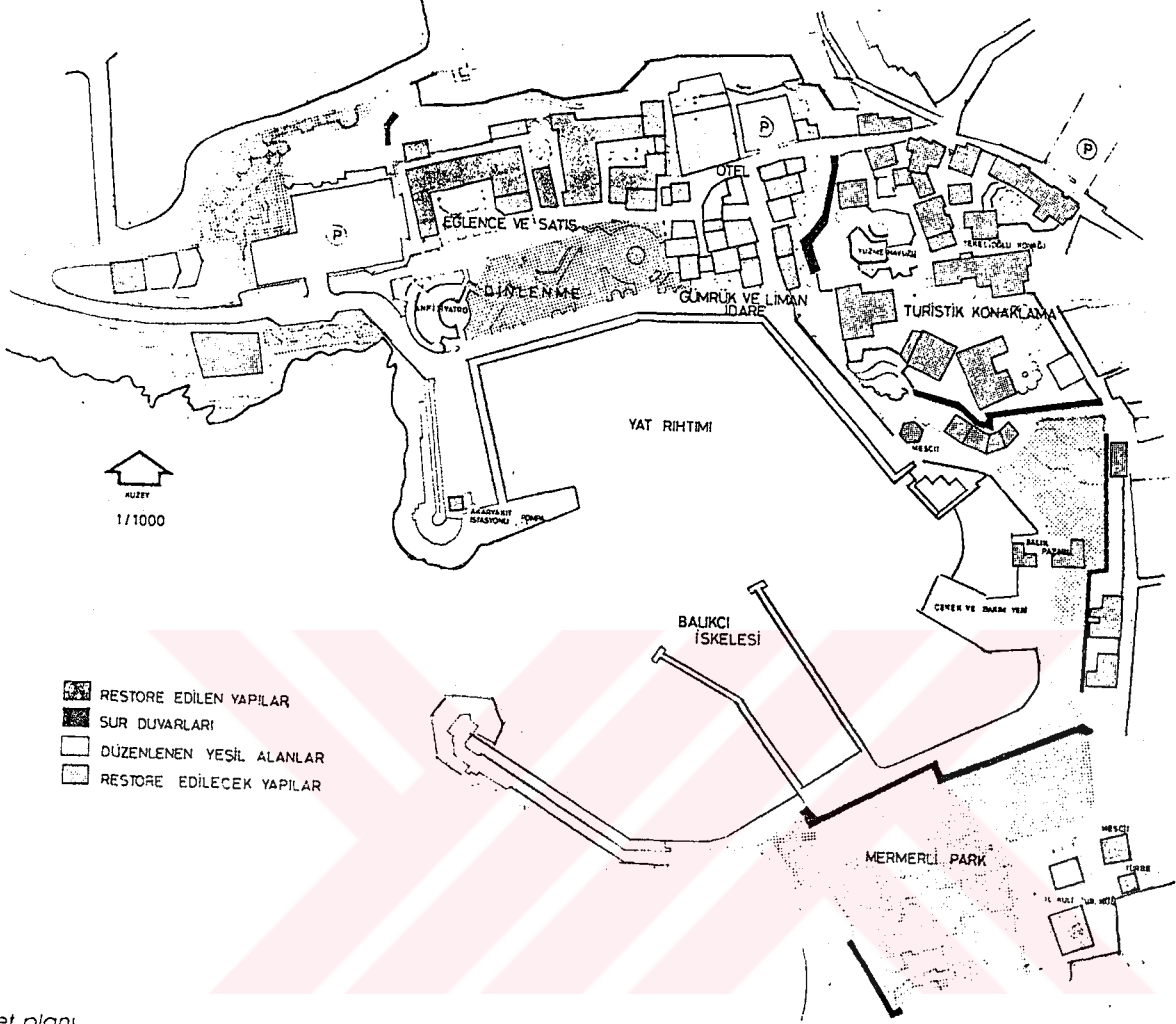
Turizm Bankası tarafından yapılar tek tek incelenmiş, fiziksel durumu ve kaybolmuş özgün sokak dokusu araştırılmıştır. Önerilen yeni fonksiyonların eski ile uyum içinde, tarihsel çevreyi zedelemeyen yer almasına önem verilmiştir. Yapıların tarihi eser sınıflamasında alt sınıflara ait olması uygulamada esneklik getirmiştir, yaratılan çevre eski olduğu kadar yenidir. Bazı yapılar onarılarak özgün durumları aynen saklanabilmiş, bazıları yeniden inşa edilmiştir. Yeni teknoloji ile eski biçimler bağdaştırılmaya çalışılmıştır.

Antalya Kaleiçi projesi, 1985 Nisan ayında, kısa adı FIJET olan Uluslararası Turizm yazarları Federasyonunun "Altın Elma" ödülünü, 1984'de ise Sedat Simavi Vakfı Mimarlık ve Kent düzenleme ödülünü almaya hak kazanmıştır (Yapı 66, 1986).

2. MUĞLA TOPLU KONUT ALANI:

Tarihi kente saygılı bir yeni yerleşim projesidir. Proje alanı, 1982'de yürürlüğe giren Muğla İmar Planı (revizyonu) bütünü içerisinde "konut kooperatiflerine tahsisli alan"

ANTALYA KALEİÇİ YAT LİMANI VE EĞLENCE MERKEZİ

Vaziyet planı

Şekil 8. Antalya Kale içi (k: Ekinci, 1988)

olarak belirlenmiş ve 5 ile 8 katlı yapı bloklarından oluşan bir imar düzeni içersinde planlanmıştır. Fakat 1975'den beri yüksek katlı bloklar öneren plan uygulanmadı. Nedenleri:

- Arazinin mülkiyetinin belediyeye ait oluşu ve alanının büyük, toplu konut çözümüne uygunluğu.
- Çok katlı bloklar düzeninin daha önce yapılan bir uygulama ile kent dokusuna uygun olmadığına anlaşılması.

1987 yılında imar planları değiştirilmeye başlandı.

İMAR PLANI:

Muğla kentsel sit yerleşmesi karakterine uygun olarak, sokak düzeni içersinde ve mahalle kuruluşuna yönelik bir yaklaşım içinde düzenlenmiştir.

- Yöresel karakter
- 3 kat kararı
- Sokak düzeni
- Kullanılır ölçekte yeşil alanlar ve otoparklar.

Esas olan imar planı üzerinde kişi başına belli m² lerde alanı yeşil olarak ayırmak değil, yerleşmenin fiziksel yapısı içinde başka amaca dönüşmeyecek konumlarda ve kullanım ilişkileri içersinde yeşil ve diğer alanlar düzenlenmiştir.

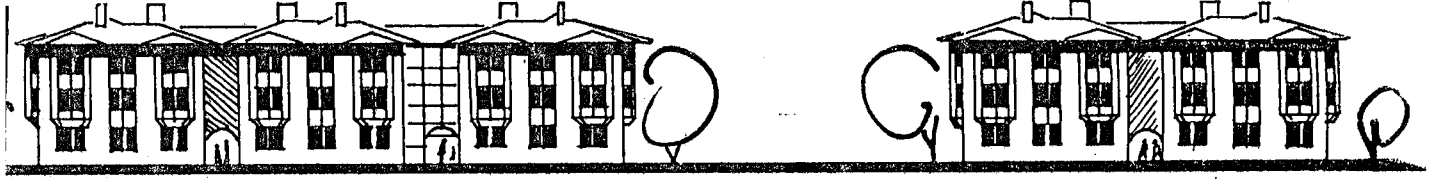
Konut bloklarına giriş avlulu olarak, cepheler cumbalı, cumba türü balkonlu ve küçük pencereci olarak planlanmıştır. Yapılar arasında kentsel sit alanında olduğu gibi farklı boyutlardaki açık kent mekanlarından geçişler sağlanmıştır.

Muğla toplu konut projesi "tarihi bir kentte kurulan yeni bir mahallenin o kentin kişiliğine uygun ve kimliğini güçlendirmek için bir karakterde planlanmasının örneği olmaktadır. Yeni yerleşmeler için bir örnek olabilecektir (Ekinci, 1988).

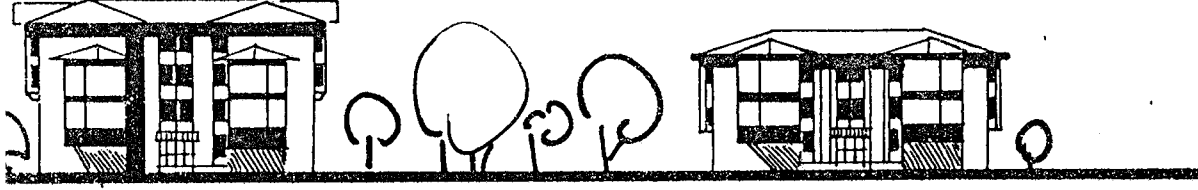
3. KREUZBERG: Koruyucu kent yenilemesi

1960 ve 70'li yıllarda yapılan planlama çalışmaları Kreuzberg'de tarihi dokuyu tahribata uğratmıştır. 1979 yılında, Berlinde Belediye meclisince "yıkkin kenti kurtarmak çalışmalarına başlanmıştır. 1983 de yöntemler" belirlenmiştir. Koruyucu kent yenilemesinin ilkeleri:

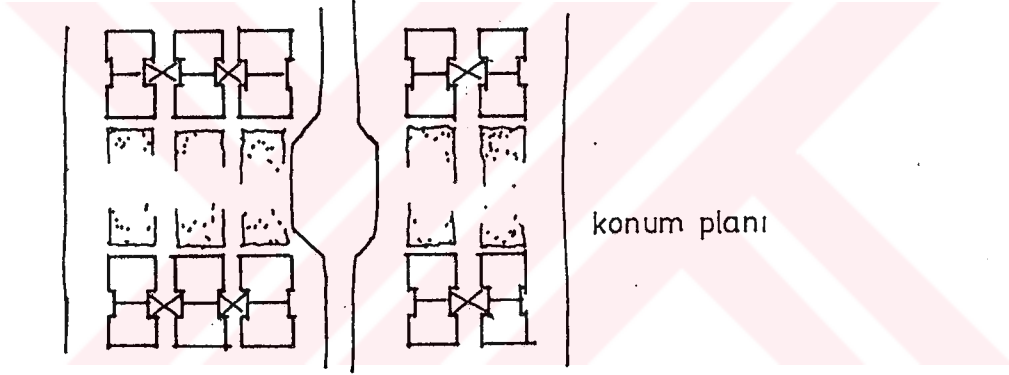
- Yenileştirme öz korunarak gerçekleştirilmelidir.

görünüş

görünüş

konum planı

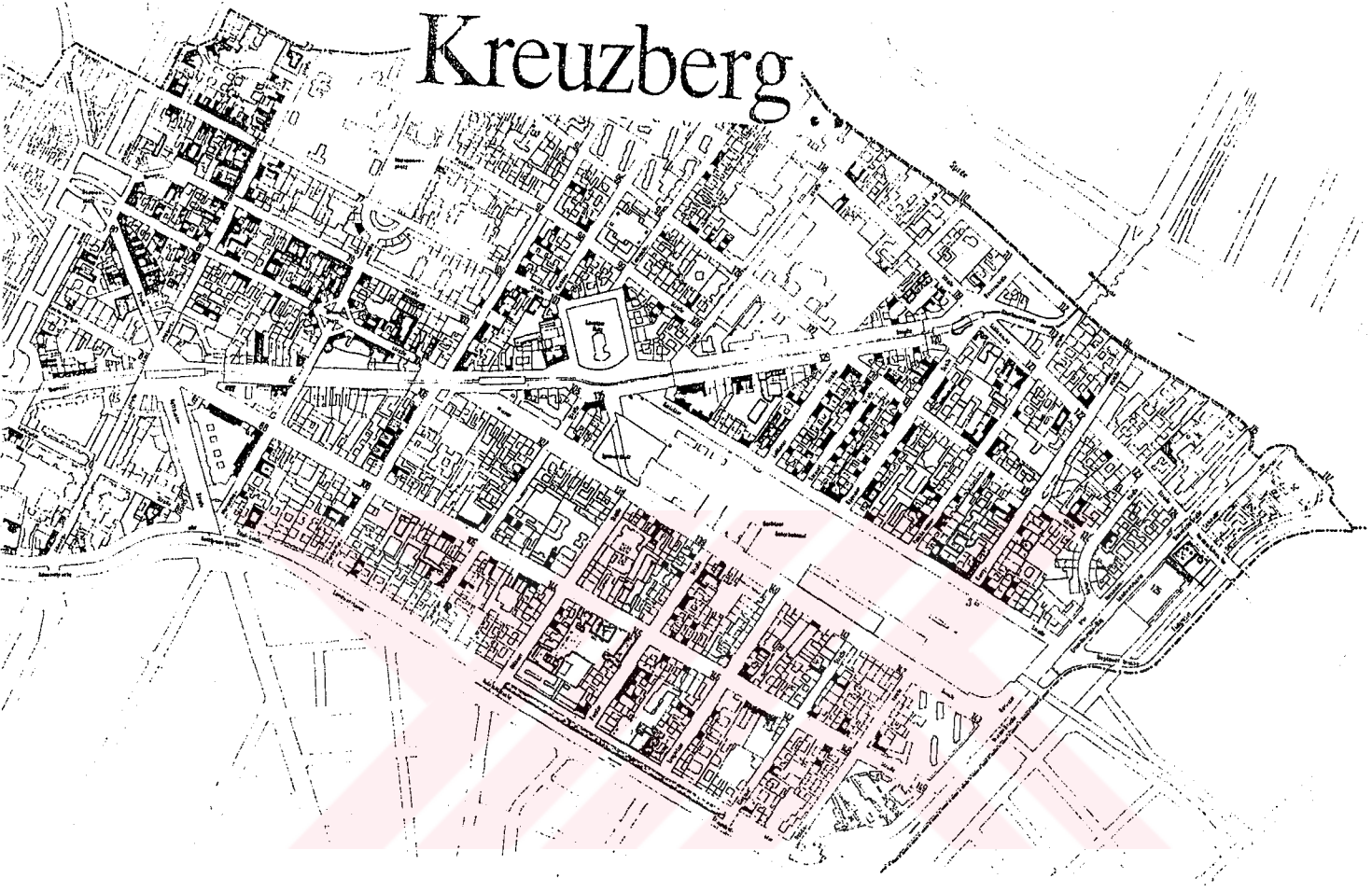
Şekil 9. Muğla toplu konut projesi.

- Planlamacı ile bölge sakinleri yenileme önlemleri üzerinde uyuşmalı, teknik ve sosyal planlamalar birbirine paralel olmalıdır.
- Kreuzberg'in karakteristiği korunmalıdır, hasarlar hemen giderilmelidir.
- Konum planı değişiklikleri yeni oturma alanlarına olanak tanınmalıdır.

- Yenileme aşamalı olarak yapılmalıdır.
- İmar durumu; az sayıda yıkım, blok içlerinin yeşillendirilmesi ve bina cephelerinin düzenlenmesi yoluyla iyileştirilmelidir.
- Kamu tesisleri ihtiyaca göre yenilenmelidir.
- Çalışmalardan etkilenenlerin sosyal ve parasal hakları düzenlenmelidir.
- Kararlar kamuya açık ve gerektiğinde tartışılarak alınmalıdır.
- Parasal olanaklar iyi kullanılmalıdır.
- Yapımcı kuruluşlarda yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kent yenilemesinin 1984 yılı sonrası içinde teminat altına alınmış olmalıdır.

Kentin yenilenmesi aşamaları ise şöyle gerçekleşmiştir:

- Blok strüktürünün korunması; az sayıda yapı bölümlerinin yıkılması, küçük konutlar birleştirilerek, büyük konutlara dönüşmesi ve arka avluların yeşillendirilmesi yoluyla elde edilmiştir.
- Onarım ve moderleştirme: Yapı elemanları ve ıslak hacimlerin esaslı onarımı ve yenilenmesi.
- Yeni yapıların çevreyle yadırganmayacak biçimde tasarlanması.
- Yollar geniş olduğunda yaya alanları genişletilmiştir.
- Sosyal tesislere, çok çocuklu Türk aileleri çoğunlukta olduğu için gereksinim artmıştır.
- Yeşil alanlar değerlendirilmiştir

Şekil 10 Konum planı. (Kreuzberg) .

(k: Sergi paftaları)

3. BÖLÜM

3.1. BURSA KENTİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ, KISA TARİHÇESİ

3.1.1. Kentin Konumu:

Uludağ'ın kuzey-batı eteğinde ve Marmara denizi kıyısındanca uzanan Mudanya dağları nedeniyle, denizle ilişkisi olmayan bir ovanın güney kenarında kurulmuştur.

Doğudan batıya 4 bölüm halindedir:

1. Şehrin doğu ucu; kuzeyde Yıldırım tepesini içine alarak, güneye doğru yükselir ve Işıklar tepesinin daha gerilerine kadar uzanır (harita 4/A)

2. Aşağı kısımda Yeşil caminin bulunduğu semt; bu da araziye uygun olarak, batıdaki mahallelere göre, daha yükseklere kadar çıkar ve derin Gökdere vadisi ile bu mahallelerden ayrılır (B).

3. Şehrin orta kısmı; (C).

a) Doğuda Ulucami-bedesten-çarşı ve bugün yalnız bir kısmı var olan hanlar ile hükümet konağını kapsayan mahalleler,

b) Bunun batısında Bursa'nın iç kalesi, Osman Gazi ve Orhan Gazi türbeleri, saat kulesi ile hisar alanını içeren semt, bu kısmın gerisinde dağın etekleri birden yükselir ve bu etekten büyük bir su kaynağı olan Pınarbaşı çıkar.

4. Batıda; Hisar mahallesinden Çilimboz deresi vadisi ile ayrılan Muradiye semti bulunur. Bundan sonra Bursa'nın banliyosunu ve kaplıcaları içeren Çekirge semti başlar (D).

3.1.2. Osmanlı Dönemi:

Bursa uzun süre Bizans yönetiminde kalmıştır. M.Ö. 700'e doğru Trakya ve Boğazlar yoluyla Bitinyalıların geldiği, fakat bölgenin tarih öncesi devirlerde de iskan edilmiş olduğu, bölge yakınlarındaki bazı kalıntılardan anlaşılır. M.Ö. 1200 yıllarında Friglerin daha sonra Lidyalıların geldiği bilinmektedir. Bursa M.S. 395'de Bizans'ın bir kenti durumuna gelmiş, 1081-1097 yılları arasında Selçuklu yönetimine, sonra tekrar Bizans yönetimine girmiştir. Bizanslılar 7. yy'da Trilye köyünden, Mesebol, Demirtaş köylerinden Bursa içine, oradan Kızıklı köylerinden Uludağ tepesine kadar bir şerit üzerinde bir dizi manastır yapmışlardır.

Bursa 1326'da Orhan Bey zamanında alınarak başkent olmuştur. O zaman kent yalnızca Hisar içinden ibaretti ve Çakırhamam-zafer meydanı arasında bir mahalle, hisarın batısında sur dibinde ise gece mahallesi bulunmaktaydı (Bakz. harita 1)

1. 1326'da Orhan Gazi Bursa'yı Bizanslılardan aldıktan sonra, hisar içini olduğu gibi bırakıp, kenti dışarı çıkarmaya, Anadoludan gelen Türk boylarını yerleştirmeye başlamıştır. Bu nedenle hisar dışında ekonomik ve kültürel kuruluşlar yapmıştır. Orhan camii, imareti ve hamamı yaptırarak, şehir dışına çıkmış ve daha ileri de demirkapıya Geyve, Gellincik, Sipahi çarşıları gibi bazı işlerleri yaparak, etrafını surla çevirmiş, site haline getirerek demirkapı sitesi adını vermiştir. Hisar içinde bey sarayı olarak bilinen bir saray yaptırmıştır. Ayrıca tarihi kayıtlar Orhan medresesinin hisarda yapıldığını göstermektedir.

2. Birinci Murat (Hüdavendigâr) devrinde; Hisardaki Şahadet Camii ile Çekirgedeki Hüdavendigâr camiini yaptırmış, imaret, medrese, han gibi yapılarla kenti geliştirmiştir.

3. Yıldırım Bayezit; ticaret merkezi olmaya başlayan şehirde kapalı çarşmayı kurmaya yönelir. Bedesteni (şimdiki kuyumcular çarşısı), sahaflar, aktarlar çarşılarını, Uluca-mi, hamam, medrese han yaptırır. diğer taraftan şehrin doğusunda Yıldırım tepesine büyük camii, medreseyi (bugünkü dispanser) büyük hastaneyi, hamam, imaret, ilkokulu yaptırır. Kentin çok uzağında ve dışında olduğu için anıtların etrafını surlarla çevirir. 1402'de Bursa yağmalanıp yakılmış, yeniden inşa edilmiştir.

4. Birinci Mehmet (Çelebi); Yeşil külliyesi, camii, tür-be, imaret, medrese, hamam yaptırmıştır. Çarşı geliştirilmiş, faytoncular, katır hanları, İvaz paşa medrese, camii ve hanı, sipahi çarşısı, perşembe hamamı yapılmıştır.

5. İkinci Murat; Muradiye semti gelişmiştir. Camii, med-rese (şimdiki dispanser) hamam ve türbelerin 2 tanesi bu devirde yapılmıştır.

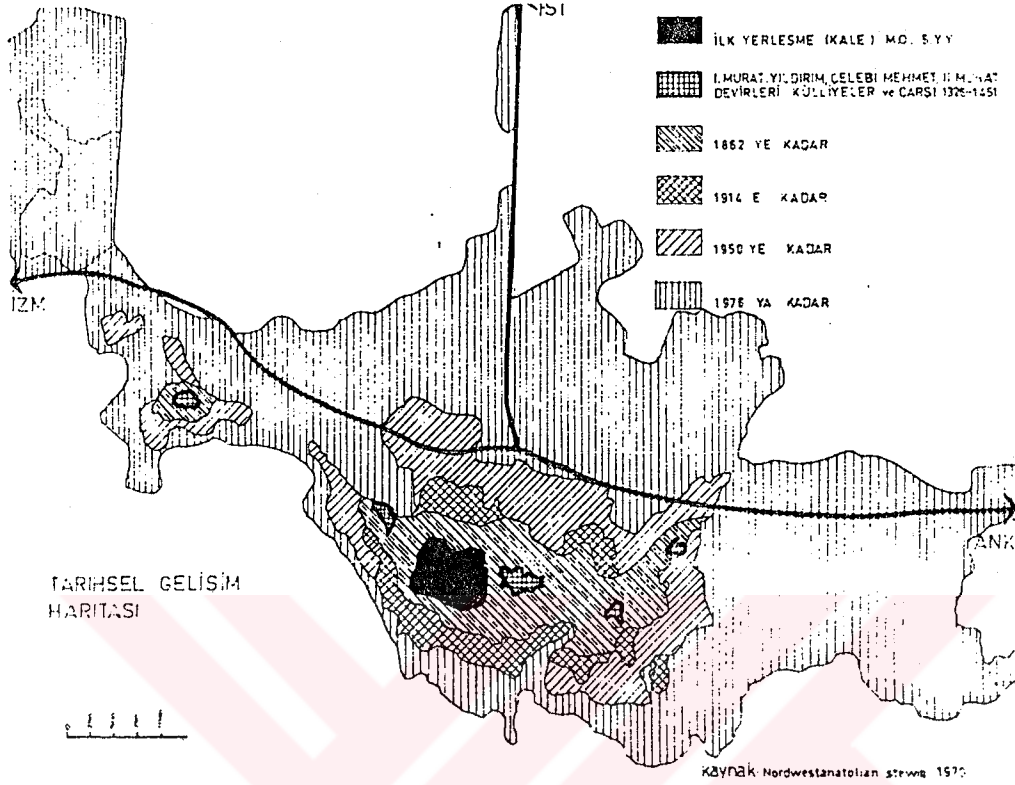
6. İstanbul'un fethine kadar Bursa hızla gelişmiş, ma-halleler artmıştır. İstanbul'un fethinden sonra siyasi ve kültürel önemini kaybetmiştir. (1453). Fakat ekonomik açı-dan önemi devam etmiştir.

7. İkinci Beyazıt; Bursa'da büyük iki ticaret merkezi han yapılmıştır (Koza han-pirinç han).

Bursa 300 sene ekonomi ve ticaret merkezi konumunu sür-dürmüştür.

17 ve 18. yy larda Celâli isyanları Bursa'ya zarar ver-miştir.

1839 tanzimat ve yenilik hareketleri Bursa'ya bir şey getirmemiş, 1855 depremi ise oldukça büyük hasar meydana getirmiştir. 1861'de Suphi Bey tarafından Bursa'nın ilk planı çizilmiştir. 1860'da Cilimboz ve Gökdere kıyılarında, iki fabrika alanı kurulmuştur. Bursa'nın iki kesimine açık-ça hakim olan bu fabrika bölgeleri, kentin mekansal yapısını, 1830'lardan öncesine göre değiştirmiştir.

Harita 2. Kentin günümüze kadar gelişimi.

3.1.3. Cumhuriyet Dönemi, Günümüzde Bursa

1. Dünya savaşı (1914-18) ve Kurtuluş Savaşı dönemleri kentin gelişmesine olanak vermemiştir. 1923'de Cumhuriyet kurulduğu sıralarda kent ve Belediye sınırı 1896 haritası ile hemen hemen aynı idi. 1923-29 döneminde yeni nüfus yerleşmeleri ve sanayileşme başlamıştır. Kent büyümesi bu devirde yayılma olarak değil, nüfus hareketleri sonucu mevcut kent sınırları içinde boş alanların doldurulması ile olmuştur.

1935'de ipekiş ve 1938'de Merinos fabrikaları açılmıştır. Bu fabrikalarla kentin ovaya doğru yayılması belirginlik kazanmıştır. 1950'den itibaren kente göçler artmış, bu gelişme ile 1896 sınırları aşılmış ve hızlı bir kentleşme başlamıştır. 1960-78 döneminde Marmara bölgesinin planlanması yanında sanayinin gerekli olduğu anlaşılmıştır (ODTÜ çalışması, 1978).

"Ülkemizdeki nüfus ve kentleşme hızının artması ile birlikte, Bursa Doğu Marmara alt bölgesi içinde İstanbul ve İzmit'ten sonra düzenli bir gelişme göstermiştir. 1961 yıllarında Bursa'ya gelen otomotiv endüstrisi bu gelişmeye daha belirli bir hız kazandırmıştır. Marmara bölgesinin tümüne bakıldığında, gerek işgücü ve gerekse katma değer yönünden alt bölgeler arasında bir bünye farklılığı açık şekilde ortaya çıkmakta ve doğu Marmara'da tarım dışı sektörlerin üstün durumda olduğu görülmektedir (Güller, 1977)".

Bursa'ya otomotiv sanayinin gelişi ve Bursa Organize Sanayi Bölgesinin oluşturulması kenti her yönden etkilemiştir.

Organize sanayi bölgesi 1962 yılında kurulmuştur. Bu aynı zamanda Türkiye'de ilk uygulamadır. Kentin 12 km kuzeyinde, toplam 433.000 m² lik alanı kaplamakta, farklı sanayi tesislerini içine almaktadır. 1967 yılında hizmete açılmıştır. Başta tekstil endüstrisi olmak üzere, otomobil ve bunun gerektirdiği oto yan sanayinin bu alan üzerinde kurulması bölgeye özel bir önem kazandırmıştır (Tic. ve San. Odası Yayını, 1978).

Sanayileşme; büyük bir işgücü kaynağı yaratarak, 1965 yıllarında köy ve kasabalardan büyük bir göçün il merkezine akmasına neden olmuştur. Nüfus patlaması nedeni ve plansız kentsel büyüme sonucu, sağlıksız bir yerleşme dokusu oluşmaya başlamış; gecekondu, ruhsatsız yapılaşmalar artmaya başlamıştır. Organize Sanayinin, kuzey-batı yönündeki mudanya yolu üzerinde yer seçmesi sonucu, kent kuzeyindeki verimli toprakların bulunduğu ovaya doğru gelişmeye başlamıştır.

Gelişmiş bir organize sanayiye sahip olduğu halde, kentin genel görünümü ve merkezi daha çok küçük üretici ve esnaf kenti görünümündedir. Diğer Türk kentlerinde olduğu gibi, ikili yapının bir göstergesi olan çift merkezlilik durumu (modern merkez, geleneksel merkez) gözükmemekte, Bursa kurulduğu günden bugüne kadar tek merkezli olarak varlığını sürdürmektedir. Bu geleneksel merkezde yoğunluk düşüktür.

Günümüz Bursa'sında iki tip yol gözlenmektedir. Birincisi, eski Bursa'nın dar, çıkmaz sokakların yoğunlukta olduğu ve arnavut kaldırımı ile kaplı yollar. İkincisi ise, yeni bir görünüm kazanan Bursa'nın geniş asfalt kaplı, fakat sanayileşmenin getirdiği kentleşme hızına ayak uyduramayan yollar. Bursa tarihi bir kent olduğundan; eski yollar motorlu taşıt trafiğine uygun olarak yapılmamıştır. Kent içi en önemli ulaşım aksı, yeşilde başlayıp, setbaşı ve altıparmak caddeleri ile devam edip çekirgede biter. Kentin tek merkezinin çevre ile ilişkisini kuran bu aks, hisar mahallesini çevreleyen kale surlarının kuzeyinden geçmektedir (Baykal, 1976; ODTÜ Çalışması, 1978).

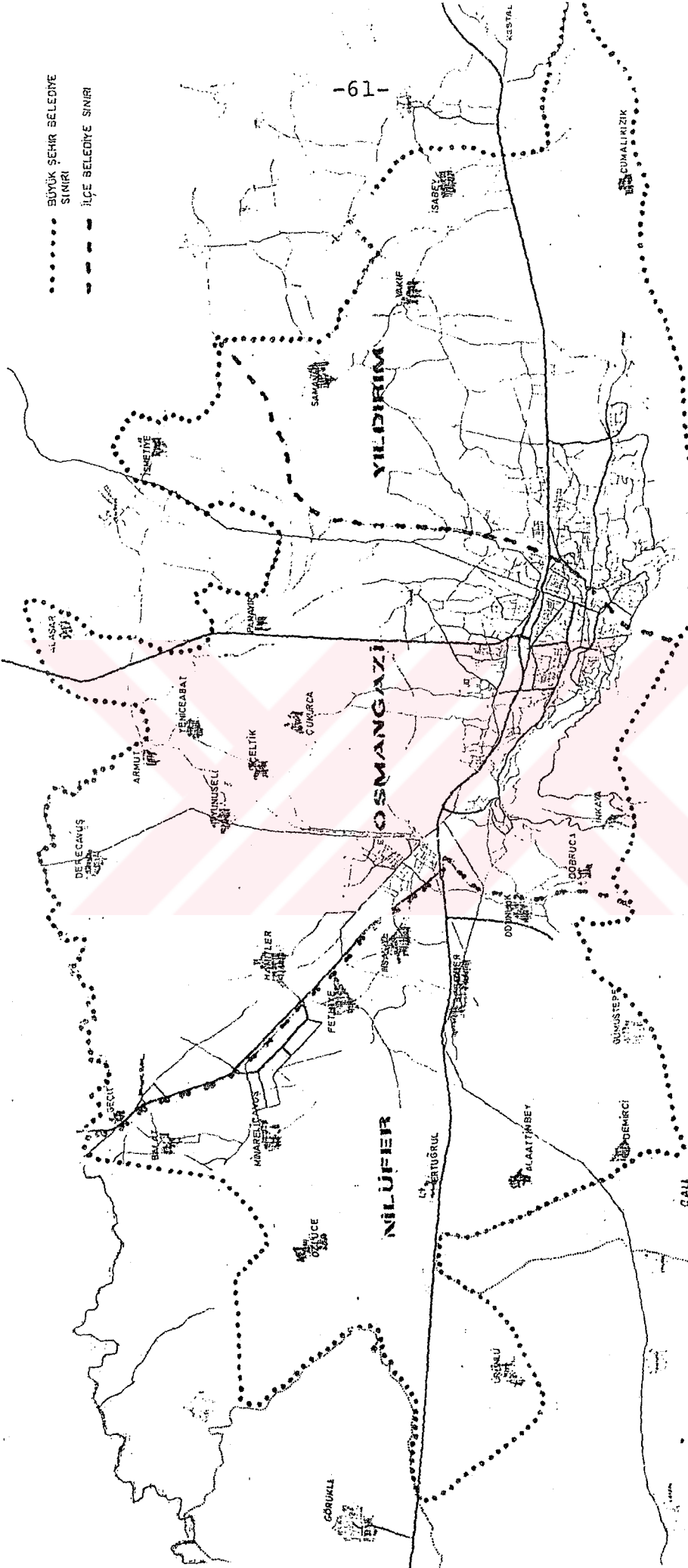
Bursa kenti 3391 nolu 18.6.1987 tarihli kanunla Büyükşehir statüsüne kavuşturulmuş, Bursa il merkezinde; Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer adlı 3 ilçe kurulmuştur.

Nüfus:

Osmangazi ilçesi	-	377.556
Yıldırım ilçesi	-	246.220
Nilüfer ilçesi	-	32.483
Büyükşehir toplam	-	656.259

(Belediye çalışma raporu, 1987)

BURSA BÜYÜK ŞEHİR BELEDİYESİ

-61-

Harita 3. Bursa Belediye Sınırları.

3.1.4. Kentin Makroformunun Gelişimi

1- Kentin makroformu, otogarda kesişen üç büyük şehirlerarası yol tarafından biçimlendirilmektedir (Bkz. Harita 4).

- Kuzeyde Yalova-İstanbul yolu zengin tarımsal toprakları bulunduğu ovoidan geçmektedir. Çevresinde konut ve diğer işlevler yer almıştır.
- Doğuda Ankara yol aksı bulunmaktadır (uzun süredir aynı güzergahta).
- Batıda, Nilüfer çayı etrafında Mudanya'ya ulaşan yol Hürriyet ve İstiklal mahallelerine ve organize sanayi bölgesine ulaşmaktadır.
- İzmir karayolu ise, nazım plan kararları ile kentin bu yönde gelişmesi öngörülen ve Uludağ üniversitesinin yer seçimi yaptığı alanda bulunmaktadır.

2- Merkezin gelişimi ise, Bursa'nın asırlardır aynı konumda olan ticaret ve hanlar bölgesini kapsamaktadır. Bu merkezi çevreleyen dört adet yol aksı kent ve yakın çevresi ile ilişkisini sağlamaktadır. Bu alan çok yoğun bir yapılaşmaya uğramış, araç ve yaya akımlarından düzensizlik ve yığılma artmıştır. Trafik sorunları, otopark yokluğu, yükleme-boşaltma ve servis zorlukları bulunmaktadır.

Merkezin özellikle kuzeye doğru sürekli gelişme eğilimi göstermiş olduğu gözlenmektedir. 1958 yangınından sonra işyerleri merkez dışına sığramaya başlamıştır. Onarımlar bitince yeniden çanlanmış, bazı işyeri türlerinin yeri değişmiştir.

3- 1970-80 yılları arasında konut alanları kuzeyde ova kesimine, doğuda kestel-Gürsu yönüne, kuzey-batıdan Çekirge ve Hürriyet mahallesi tarafına ve güney-doğudan Teleferik yöresine yayılmışlardır (Bkz. Harita

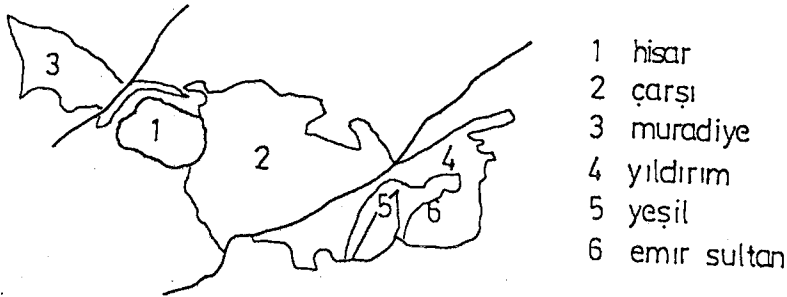
4. Endüstri ve kısmen ticaret 1975 sonrasında kuzeyde eski ve yeni Yalova yolları boyunca, doğuda Yıldırım ve Duaçınarı tarafında sıçramalı olarak gelişmiştir (Merkez yöresi plan raporu, 1989).

3.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İMAR PLANLARI VE TARİHİ ÇEVRE KORUMA İLİŞKİLERİ

3.2.1. Planlama Çalışmaları, Tarihçe:

Kent milattan önce kurulduğunda su ve kanalizasyon düşünülmüş, saraya gizli ve planlı olarak su getirilmiştir (Hisar semtinde yeraltı çeşmeleri 2 evde hala var). Bursa Türk döneminde planlı olarak, hisar dışına çıkarılarak gelişmeye başlamıştır. 19. yy da gelişme yönünden atılımlar ve doğal afetler olmuştur. Ahmet Vefik Paşa 1879'da vali olarak atandığında bugünkü anayolların açılmasını sağlamıştır. 1948'e kadar kent plan olarak 1862 haritasını geçememiştir ve 1952'ye kadar yeni ve kesin plan yapılmıştır (Baykal, 1977).

1- Daha önceleri Bursaya değişik zamanlarda çeşitli harita ve planlar çizilmiştir. Bunların ilki; Niebuhr tarafından, 1776 yılı yazarlarının tariflerine göre 1837'de çizilmiş olan basit bir plandır.

1776 da BURSA

Şekil 11. İlk Kent planı.

2- Bursa'nın en geniş kadastral planı ise ilk kez Defteri Hakani Emini Suphi Bey başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanmış ve 1862'de basılmıştır. 1855 depreminden sonra ayrıntılı ölçümler yapılarak, bütün evler bahçeleri ile, resmi binalar, dini yapılar isimleriyle, küçük büyük sokaklar isimleriyle, ayrıca fabrikalar belirtilmiştir. Her yer rakamlı olarak ölçüleriyle gösterilmiştir. Suphi bey harihasına göre Bursa; Atatürk Caddesi yerine setbaşına kadar eğri-büğrü saray caddesi, hükümet saray olarak, Çatal fırından muradiye'ye kadar muradiye caddesi, Hisar çevresindeki surları ile ortasında ortapazar caddesi, yıldız kahveden, Alaüddin camiinden zindankapı ve kaleboyu Kaplıca Caddesidir. Bu caddeler kentin 1862'de bulunan ana caddeleridir. Çarşı ve anıtlar, kent içersinde bahçeler bulunmaktadır (Baykal, 1976).

3- 1914'lı Baedeker tarafından plan çizilmiştir (a.g.e).

4- 1921 yılına kadar kentin gelişmelerini gösteren 4 plan daha yapılmıştır. 1921'deki plan Yunan'lıların işgali sırasında şehrin durumunu göstermektedir (a.g.e).

5- İlk nazım planı 1941 yılında Prost tarafından yapılmıştır. Kenti tamamen silip, büyük dairesel merkezler olarak yeniden kurma çabasıdadır. Mevcut tarihi doku ve anıtlar dikkate alınmamıştır. Ayrıca ulaşım şeması planlanmıştır (a.g.e).

6- Hızlı kentleşme ve Bursa'nın tarihi ticaret merkezi, kapalı çarşı ve çevresini tahrip eden büyük yangından sonra; 1960 yılında Luigi Piccinato ve Türk eksperler grubu tarafından, 1/4000 ölçekli BURSA NAZIM PLANI hazırlanmıştır. Piccinato planı olarak bilinen bu nazım plan, tarihi eserlerin tek başına restorasyonu ve korunmasından çok, kentin tarihi bölgesinin tüm olarak korunmasını önermektedir. Planın başlıca amaçlarından biri de kentin batı yönünde gelişmesinin sağlanması ve ovaya doğru yayılmasının önlenmesi olmuştur. Kent imar bölgelerine ayrılmış olmakla birlikte, uygulama

planları yapılamamıştır. Kentin bugünkü yapısının Piccinato planına uygun olmayışının en büyük nedeni budur. Ayrıca kentin bugünkü hızlı endüstriyel gelişmesi, planın hazırlayıcıları tarafından tahmin edilememiş, planın gösterdiği gelişme yönleri ve kentin büyümesi birbirleriyle bütünleşmemiştir. Kent içinde hanlar bölgesinin kuzeyinden, 40 m. genişliğinde olan Haşim işcan caddesi açılmıştır. Fakat bu caddenin mevcut sit bütünü bozduğu gözlenmektedir.

Nazım plan Bursa'nın yönetim ve kültürel merkezinin bu açılan caddenin kuzeyinde yer almasını öngörmektedir. Nüfusun ikibinli yıllarda 2 milyona ulaşacağı düşüncesiyle, Nazım plan bürosu kentin doğu ve batısında yeni yerleşme alanlarının geliştirilmesine karar vermiştir.

7- 4.12.1976 yılında 1/25000 ölçekli Bursa kent bütünü ve yakın çevresi nazım planı yapılmıştır. Bu plan doğrultusunda 1/5000 nazım imar planı çalışmaları ve 1/1000 ölçekli İMAR uygulama alanları yapılmıştır.

Bakanlıkça yapılan "Marmara bölgesi" çalışmasında Bursa metropol bütünde bir gelişme merkezi olarak nitelendirilmiştir. Metropolitan alan sınırını belirlerken iki ayırım sözkonusu olmuştur. Bunlardan biri yoğun yerleşme ve iş merkezlerinin bulunduğu bir kent bütünü, diğeri de bu bütünün etkisinde kalan komşu şehirsal ve kırsal alanlardır (Güller, 1977).

Nazım plan formu içinde, kent doğu-batı ana yollar boyunca geliştirilmekte ve ulaşım raylı sistemle desteklenmektedir (Raylı sistem gerçekleşmedi).

Batı yıkım çevrede 150.000, kent yapı için 571.000 doğu yakın çevrede de 270.000 nüfusun yerleştirileceği ön görülmüştür. 1990 yılı projeksiyonlarında; Sanayi %36, hizmetler %60, tarım %2 olacağı varsayılmıştır. Ayrıca nazım plan ilkelerinde "tarihsel toku ve bunların korunması, yapı düzeni değişiminin önlenmesi" yer almaktadır (a.g.e).

8- 1/5000 ölçekli nazım imar planı, 1984 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca onanmıştır. Uygulama hükümleri şu başlıklar altında toplanmıştır.

- Konut alanları (Gecekondu önleme bölgeleri, mevcut konut alanları, gelişme konut alanları)
- Konut dışı kullanım alanları (Çalışma, dolaşım, korunacak tarihi ve arkeolojik alanlar, özel karakterli ve kırsal alanlar, ulaşım alanları).

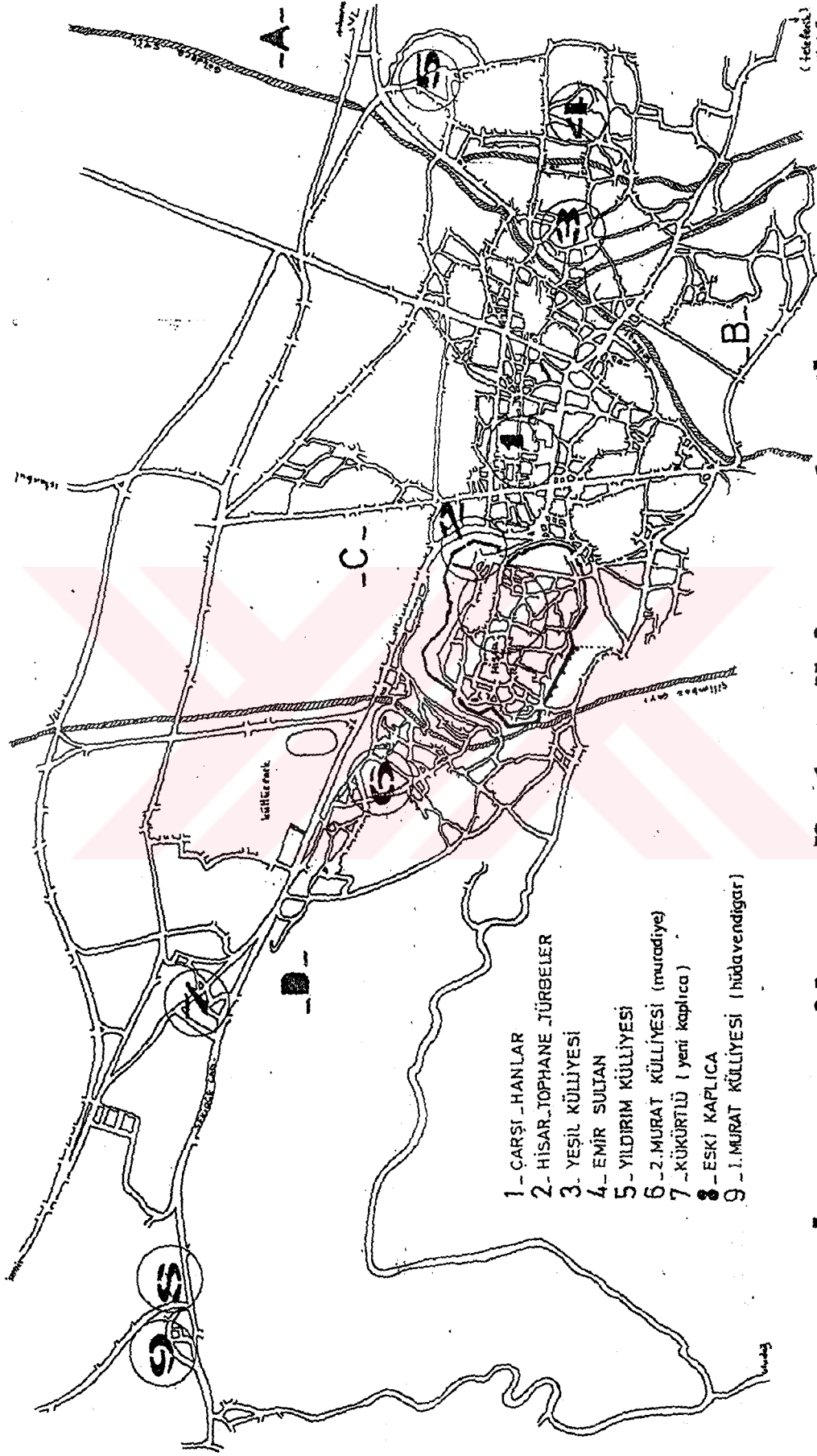
9- 28.8.1978 tarihinde 1/4000 ölçekli otopark nazım planı onaylanmıştır.

10- Kentin eski kesimlerindeki tipik Bursa evleri, yerlerini çok katlı, sokak dokusuna ters düşen konutlara bırakmaktadırlar. Ancak; YEŞİL, SELİMİYE, HİSAR, YAHUDİ mahallesi, HANLAR YÖRESİ ve MURADIYE, MAKSEM, REYHAN Anıtlar yüksek kurulunca, tarihi kentsel sit bölgesi olarak saptandı-ğından, koruma kararları alınmış ve yıkım yasaklanmıştır. Kurulun kararına göre; 1/1000 ölçekli uygulama planlarının tümü, imar ve iskan bakanlığınca onanan Bursa otopark nazım planının sit alanları içinde kalan bölümü, 1/25000 Bursa kent bütünü ve yakın çevresi nazım planının sit alanlarına giren ve sit alanları hükümleri ile aykırı bulunan bölümleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Anıtlar yüksek kurulunun 3.10.1978 tarihli ve 10662 nolu Bursa tarihi sitlerle ilgili tescil kararları ile alınan bu önlemlerle, 3 ay süreyle; Bursa kenti tarihi ve doğal sit alanları geçit dönemi koruma ve geliştirme planı (10888 nolu) ve hükümleri yapılıncaya kadar yapım işlerine izin verilmemiştir.

11- 10888 nolu Bursa kenti geçiş dönemi koruma geliştirme planı ve hükümleri (13.1.1979).

Anıtlar yüksek kurulunun bu kararı ile; Bursa tarihi ve doğal sit alanları 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı

Bursa - Önemli tarihi merkezler

harita : 4

imar uygulama planlarının yapılması, yapıncaya kadar Bursa kenti 1/5000 ölçekli tarihi ve doğal sit alanları geçit dönemi koruma ve geliştirme planı ve hükümlerinin tümü ile bir bütün olarak birlikte uygulanmasına karar verildi.

Genel arazi kullanış kararı; Sit alanlarının ticari, kültürel, turizm ve konut alanı olarak görev yüklenmesi ve nazım plan aşamalarında bu şekilde ele alınacaktır.

"Yönetici merkez; Bursa kent bütünü ve yakın çevresi nazım planında, Reyhan mahallesi kuzeyindeki iş alanları bölgesine kaydırılması öngörülmüş olup, bunun hanlar bölgesi-yeşil aksındaki mevcut ticari merkez bugünkü kullanışlarını devam ettirecekler. Bursa tarihi kentsel sit bölgesi içinde Reyhan mahallesinde yeni açılan yolun iki yakası boyunca yönetim ve bölgesel fonksiyonlara ait yerleşmeler kullanışı getirilebilecektir (Bkz. Harita 4). Bu yerleşmeler ile burada mevcut sit parçalarının yöresel tarihi çevre planlaması yapılmadan uygulamaya geçilmeyecektir".

"Bugünkü tarihi merkez olan hanlar bölgesi-tuzyolu-ırgandı köprüsü-yeşil aksında bir yaya yolu yaratılacak, ırgandı köprüsü dükkanlardan oluşan eski durumunu alarak ihya edilecek ve bu yaya aksı Bursa tarihi kentsel sit bölgesi içinde ticari-kültürel ilişki kurarak bir omurga niteliğinde geliştirilecektir." (Bkz. Harita 4).

"Ayrıca bu omurganın hanlar bölgesinden Hisar-Muradiye Külliyesi-Kültür park yörelerini de birleştirecek uzantısı, Bursa kenti koruma amaçlı imar planında aranacaktır".

12- 10888'de belirlenen sit bölgeleri.

13.1.1979 tarihinde GEEAYK Başkanlığının 10888 nolu "Bursa kenti tarihi ve doğal sit alanları geçiş dönemi koruma ve geliştirme planı ve hükümlerinde sit koruma bölgeleri belirlenmiştir.

1- Tek eserler, külliyyeler, sit parçaları, yöresel tarihi çevre korunması bölgesi:

Sit alanı içinde ve dışında kalan resmi, dini, askeri, eski sanayi ve sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu sokak dokuları ve çevreleridir.

2- Arkeolojik sit bölgesi:

HİSAR mahallesi çevresini oluşturan kale surları iç ve dış mekanları ile surların yapıldığı tepenin kuzey-doğu ve batısı dik meyilli bölgelerdir.

3- Tarihi kentsel sit bölgesi:

ÇEKİRGE'nin bir bölümü, HİSAR mahallesi (kale içi), MURADIYE mahallesinin bir bölümü, YAHUDİ mahallesi, MAKSEM mahallesi bir bölümü, REYHAN mahallesi bir bölümü, HANLAR yöresi, YEŞİL ve EMİRSULTAN çevresidir.

4- Tarihi kentsel sit koruma bölgesi:

Bursa tarihi kentsel sit bölgesi ile doku birliği gösteren, yoğunluğu ve yerleşme düzeni tarihi kentsel sit bölgesi ile uyum içinde oluşması ön görülen, kentin güney yerleşik alanları ile YEŞİL-EMİR SULTAN-YILDIRIM üçgeni arası ve tarihi kentsel siti bütünleyen alanlardır.

5- Doğal sit bölgesi:

Gökderenin setbaşı kuzey kesiminden güneydeki orman alanlarına kadar uzanan vadisi, hisarın güneyindeki pınarbaşı mevki ve bu yörenin güneyde orman alanına ulaşan dere vadisi, Kültürpark-kükürtlü-eski kaplıcanın oluşturduğu alan ve bu alanın Bursa-Mudanya karayoluna kadar olan uzantısı, Süleyman çelebi türbesi alanı, Karagöz yeri, kentin güney ve batı yönündeki orman ve orman ile peyzaj bütünlüğü sağlayan yöreler bütünlüğü ile uludağ milli parkına kadar olan bölgeler ve Çekirge batısındaki alandır.

6- Doğal sit koruma bölgesi:

Doğal siti bütünleyen alanlardır. Nilüfer ayının kenti çevreleyen batı ve kuzey kavisleri içinde yerleşik alanları ve bu alanların gelişme alanlarını içermeyen, Bursa-merkez-Yalova karayoluna kadar bir yeşil kuşağın oluşturduğu bölgeler. Kentin ekirge-merkez arası aksının güneyindeki tampon alanlar ve kükürtlü eski kaplıca alanlarının batı yöresi ve bu yörenin Bursa-Mudanya karayoluna kadar olan alanları. Geçiş dönemi planı ve hükümlerinde, sit bölgele-
rindeki yapılanma koşulları ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunlar; Binalara kot verilmesi, çıkmalar, çatılar, bina yükseklikleri, parsel ölçüleri, bina derinlikleri ve cepheler, yeni oluşacak parsel büyüklükleri, ifraz, bahçe mesafeleridir. (Bugün-1989 koruma amaçlı planların çoğu yapıldığından 10888 çok küçük bir alanda uygulanmaktadır).

13- 14.4.1979 tarihinde 11103 nolu kararla; yürürlükteki tüm uygulama imar planı kararlarının Bursa kenti tarihi ve doğal sit alanları geçit dönemi plan ve kararlarına aykırı olmayan kısımlarının uygulanmasına karar verilmiştir.

14- 14.2.1986 tarihli 1918 nolu kararla Bursa kenti SIT alanları planı düzenlenmiştir.

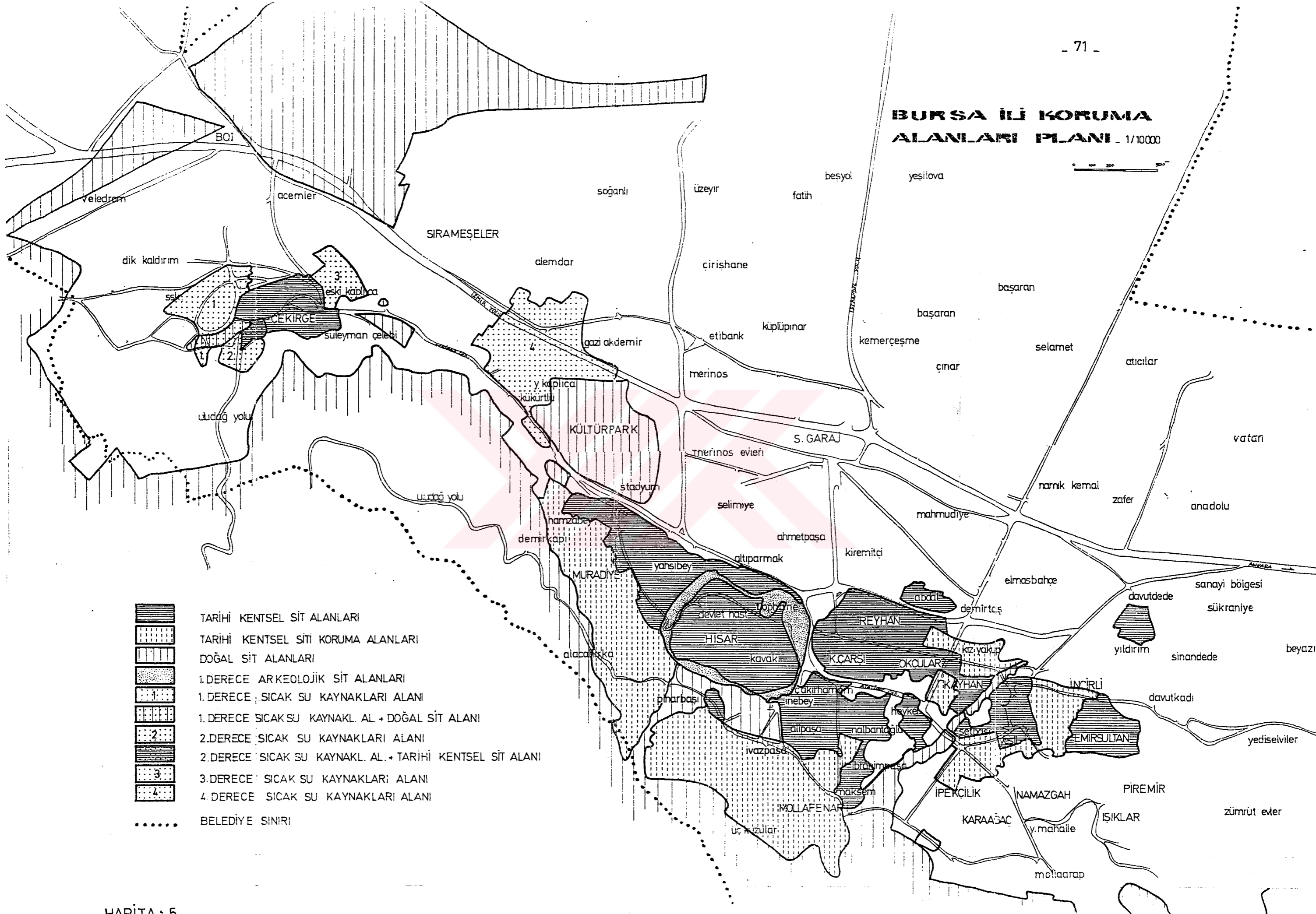
15- Bursa'da koruma amaçlı imar planları dışında, imar planları ve imar islah planları yapılmıştır ve devam etmektedir.

3.2.2. Koruma Amaçlı İmar Planları:

1- Malsen Doğusu-Gökdere-İpekcilik 1/1000 lekli koruma amaçlı imar planı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılmıştır. 11.12.1981 tarih, 13333 sayılı GEEAYK kararı ile onaylanmıştır.

2- Setbaşı-Yeşil-Emir Sultan-İncirli Caddesi güneyi 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı Bursa Belediyesi

BURSA İLİ KORUMA ALANLARI PLANI 1/10000

- TARİHİ KENTSEL SİT ALANLARI
- TARİHİ KENTSEL SİTİ KORUMA ALANLARI
- DOĞAL SİT ALANLARI
- 1.DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANLARI
- 1.DERECE SICAK SU KAYNAKLARI ALANI
- 1.DERECE SICAK SU KAYNAKL. AL. + DOĞAL SİT ALANI
- 2.DERECE SICAK SU KAYNAKLARI ALANI
- 2.DERECE SICAK SU KAYNAKL. AL. + TARİHİ KENTSEL SİT ALANI
- 3.DERECE SICAK SU KAYNAKLARI ALANI
- 4.DERECE SICAK SU KAYNAKLARI ALANI
- BELEDİYE SINIRI

HARİTA : 5

Planlama Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. 1.6.1982 tarih, 13954 sayılı GEEAYK Kararı ile onaylanmıştır.

3- Yıldırım-Davutkadı 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı, Bursa Belediyesi Planlama Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. 27.7.1984 tarih, 347 sayılı TKTV yüksek kurulu kararı ile, Bakanlık tarafından 3.1.1985 tarihinde onaylanmıştır.

4- Tophane ve çevresi 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı ihale yoluyla kent-yapı (Bursa) tarafından yapılmıştır. GEEAYK'nun 11.3.1983 gün 14726 nolu kararı ile yaptırılarak, 10.4.1987 tarih 419 sayılı Belediye meclisi kararıyla onaylanmıştır.

5- Merkez-Reyhan-Hanlar bölgesi-Kayhan 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı ODTÜ tarafından yapılmıştır. 1988'de Belediye meclisince prensipte uygun bulunan plan, 1.3.1989 tarih 426 nolu Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma kurulu kararıyla onaylanmıştır.

6- Muradiye ve çevresi 1/1000 ölçekli Koruma amaçlı imar planı Yıldız Üniversitesi tarafından yapılmaktadır. 1990 yılında onaylanıp yürürlüğe girecektir.

Koruma amaçlı imar planlarına köylerde dahil edilmek üzere çalışmalara başlanmaktadır (Yıldız Üniversitesi).

İlk üç planda genel planlama ilkeleri aynıdır. Kentsel sitler 1. derece, 2. derece, 3. derece sit bölgeleri olarak ayrılmıştır.

1. derece sit bölgesi, çevreleriyle birlikte korunmuş alanlardır. Eski doku karakterinde verilen yapılanma izni 2 bazan 3 kat yüksekliğe olanak tanımıştır.

2. derece sit bölgesi, bir ile üçüncü sit bölgesi arasında geçiş unsuru olan, kısmen bozulmuş alanlardır. Sivil mimari örnekleri korunmuş, çevrelerine sınırlama getirilmiştir. Verilen kat sayısı 2 ve genellikle 3 kattır.

3. derece sit bölgesi, diğer iki sit bölgelerinin çevresinde bulunan, sit bölgesi ile uyum sağlaması gereken, aslında korunacak değerleri olmayan alanlardır. Kat sayısını sınırlandırmak, 1. ve 2. derece sit bölgelerine gelebilecek baskıları önlemek amacıyla dondurulmuş alan olarak düşünülmüştür. Önceki imar planı hakları aynen bırakılmıştır ve imar yönetmeliği hükümleri uygulanmaktadır. Sadece koruma ile ilgili olarak pencere ve çatıda sınırlamalar bulunmaktadır.

Tophane planı (4. plan) ise; kentsel sit olan bu alan aynı zamanda arkeolojik sit alanıdır. Diğer üç plandan farklı ilkeler ve çalışma sonucu oluşmuştur. Her karar parsel bazında etüdlere sonucu oluşarak özel çözümler getirilmiştir. Hanlar bölgesi-Kayhan planı ODTÜ tarafından Gönül Tankut başkanlığında, Emre Madran, Özcan Altaban'ın da bulunduğu bir ekip tarafından yapılmıştır. Hanlar yöresinin ticari işlevi olan özel bir bölge olması, parsel ölçeğinde tek tek inceleme ve kararlar gerektirmiştir.

Muradiye ve çevresi imar planı ise Yıldız Üniversitesi tarafından yapılmaktadır. 1990 da onaylanıp yürürlüğe girecektir.

Eski planlar döneminde koruma önlemleri yoktu. İlk kez 10662 nolu kararla (1978) 10888 geçiş dönemi planı yapılıncaya kadar inşaat yasaklanmıştır. Bu zamana kadar korunması gerekli alanlarda bütün binalar, günümüzün anlamsız ve niteliksiz yapıları gibi yapılmaktaydı. 10888 planı ve daha sonra koruma amaçlı planlar yapıldıktan sonra; kentsel sitlerde yapılan çalışmalar sonucu oluşan sentez, yeni yapılara yansımıştır.

Koruma amaçlı planlar yapıldıktan sonra (10888 zamanında kentsel sitlerde bütün yapılar kurulda görüşülmekteydi). Yalnızca tescilli binaların bitişiğindeki binalardan kurulu kararı istenmiştir. Diğerleri belediyece incelenebilmiştir.

Sit sınırları geniş tutulmuştur. Bunun nedeni yetkililerce; "Sit sınırlarının gerektiği gibi belirlenebilmesi için daha çok inceleme ve detaylı bir çalışma yapmak gerekmektedir. Sit sınırlarını belirlerken çevreyi korumak amacıyla sınırlar geniş tutulmuş, detaylı çalışmalar sonraya bırakılmıştır. Kurulda bugün sit alanlarının gerçek sınırına çekilmesi için çalışmalar yapılmaktadır" şeklinde açıklanmıştır.

Dikkatimiz çekilen diğer bir konuda koruma amaçlı planların değişik kuruluşlarca yapılması ve bazı koruma düşüncelerinde farklılıkların ortaya çıkması, farklı terminoloji kullanılmasıdır. İlk 3 plan bakanlıkça ve belediyece yapılmış onaylanmıştır. Belediye ile aynı ilkeler doğrultusundadır. (Pratik, uygulamaya dönük).

Tophane planı ise ihale edilmiştir. Bu alanın çoğu arkeolojik sit ve yeşil alandır, Belediyenin mülkiyetindedir. O yüzden uygulamada problem çıkmamıştır.

Hanlar Bölgesi planı ise Orta Doğu Teknik Üniversitesince yapılmıştır. Bakanlıkça yapılan planlara göre Belediye yetkililerince teorik bulunmakta, uygulama ve pratik yönünden yetersiz olduğu söylenmektedir. Bu planda; plancı - Belediye - Kurul farklı koruma düşüncelerinde olmuşlardır.

Bu görüşlerden; plancı-Belediye-onaylayıcı (Y.Kurul) arasında ortak koruma düşüncelerinin bulunması ve bu düşüncelerin vatandaşa aktarılması, vatandaşın benimsemesinin uygulama sorunlarının çıkmaması için gerekli olduğu sonucuna varabiliriz.

YAPILANMA ESASLARI	BURSA KENTİ KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI						
	1-2-3 nolu planlar			4 nolu Plan	5 nolu Plan	6 nolu Plan	
	1.dere ce Sit	2.dere ce Sit	3.dere ce Sit				
KOTLAR	Düz (%15) alanda en düşük yol kotu	●	●	●	●		
	Eğimli ise fark 2.30 myi aşamaz (Kademe gerekir)	●	●	●	●		
	Dolgu ve hafriyet yapılamaz	●	●	●	●		
	Verilen kat adedi h=240 olsada aşılmaz.	●	●	●	●		
ÇATI-ÇEKME KAT	Max. %33, kiremit, kırma çatı	●					
	Max.%33, kiremit, kırma, kırma veya beşik çatı		●		●	●	
	Şaçak, max. 1.20 m	●	●	●	●		
	Şaçak kenarı son kat döşemesi üst seviyesini geçmez	●	●	●	●		
	Bacadan başka çıkıntı yapılamaz	●	●		●		
	Teras katı ve çekme kat yapılamaz	●	●	●	●	●	
	Çatı eğiminden kat kazanılamaz	●	●		●		
	Çatı eğiminde müştemilat olamaz	●	●		●	●	
	Son kata bağımlı, 0.40 m ² pencereci servis mekanı yapılabilir.	●	●		●		
	Çatı şaçak genişliği imar yön. gibi					●	

CEPHE ÖZELLİKLERİ	Yörenin mimari karakterlerine uygun yeni biçim ve malz. kullanılabilir.	●	●	●	●		
	Mahalli renkler kullanılır. (Kırmızı, sarı, beyaz, mavi, tahir)	●	●	●	●	●	
	Geleneksel sivil mimari karakterine uygun (doluluk boşluk oranları)					●	
	(açık çıkma) Balkon yapılamaz					●	
ÇIKMA-CUMBALAR	Max: 1.20 m.	●	●	●	●		
	Max: 1.00 m.					●	
	Yapı düşey hatlarına paralel	●	●	●	●		
	Sokakta Cumbalar arası yatay uzaklık min. 350 m.	●	●	●	●		
	Çıkma 1. Kattan başlar.	●	●	●	●		
	Ayrık nizamda yan bahçe çıkma arası yatay uzaklık Min. 3.00 m	●	●		●		
	Çıkma ile bitişik nizamda 3/4, ayrık nizamda 1/2 oranından fazla cephe uzunluğu kullanılır.	●	●		●		
	Sokakta karşılıklı çıkma arası yatay uzaklık 6 m. (min.)					●	
	Çıkma komşu parselde onay alsada 2 m. den çok yaklaşamaz					●	
	Çıkma uzunluğu cephenin 2/3 üni geçemez					●	
	Her bir çıkma L: max. 4 m.					●	
	İki cumba arası min. 1 m.					●	

PENCERELER	Genişlik/yükseklik: 1/1.5	☒	☒	☒	☒		
	Çift kanatlı veya giyotin	☒	☒	☒	☒		
	Genişlik max. 0.80-0.90 cm.	☒	☒	☒	☒		
	Kapılar tipolojik çalışma sonuçları- na göre				☒		
PARSELLER	Parsel cephesi 3-9 m ise bitişik şik nizam	☒	☒	☒	☒		
	Parsel cephesi 9-15 m blok başı. 3 m. komşuluk mesafesi bırakılır.	☒	☒	☒	☒		
	Bitişik parsel ay- rık nizam ise yan duvarlar cephe gibi olabilir.	☒	☒	☒	☒		
	15 m.den büyükse ayrık nizam, Mim: 3 m. yan bahçeler	☒	☒	☒	☒		
	Ön bahçe Min. 5 m, gerekirse değişe- bilir.	☒	☒	☒	☒		
	1 m.ye kadar bahçe mesafesi-değişiklik- te belediye yetkili				☒		
CEPHE VE DERİNLİKLER	Bitişik bloklaş, ve ayrık nizamda bina derinliği max: 12 m.	☒	☒	☒	☒		
	" " bina cep- hesi max. 15 m.	☒	☒	☒	☒		
	Bina derinliği bah- çe çıkınca 7 m.den az ise 7 olacak şe- kilde arttırılır. bahçe min: 1 m.	☒	☒	☒	☒		
	Parsel derinliği 7 m. ve daha az ise yapı arka bahçe sı- nırına birleştiril.	☒	☒	☒	☒		
	Taban alanı max: 120 m ²				☒		

İFRAZ (YENİ PARSEL OLUŞUMU)	Parsel genişliği mim. 6 m.		●			●	
	Ön bahçe min 5 m. Yan, arka: 3 m.	●			●		
	Parsel cephesi Min 20 m.	●			●		
	Parsel alanı Min 500 m ²	●			●		
	İnş. T.A. max: 120 m ²	●			●		
	Cephe 6 m.ye kadar ise max. T.A: 72m ²	●			●		
	h= 2. kat Max.6.50	●					
	h= max 9.50 m.		●				

tablo 1: koruma amaçlı imar planları yapılıma koşulları

NOT :

1. Bilgi olmayan konularda Belediye İmar Yönetmeliğine göre uygulama yapılır. (Setbaşı-Yeşil planında) Hanlarda ise her parsel için farklı çözüm getirilmiştir.
2. Kotlar 1. ve 2. derece sit alanlarına komşu olmayan parsellerde imar yönetmeliğine göre (en yüksek tretuvar kotu) alınır.
3. Korunacak kentsel unsurlar ve yöntemleri bütün planlarda ana ilkelerdir. (Hanlar hariç) Bunlar:
 - Koruma alanı içinde kalan tüm askeri, dini v.s. mimarlık örneklerine yapılacak her türlü yapım için röleve, restorasyon projesi... ve Yüksek Kuruldan karar istenecektir.
 - Adi onarımlar için Bursa Belediyesi ve Müze Müdürlüğü yetkilidir.
 - Yapım işlemlerinde yapı elemanları yok edilemez, değiştirilemez.
 - Ağaç ve yeşil alanlar korunacaktır.
 - Alt yapı tesisleri için İmar İskan Bakanlığı ile Yüksek Kuruldan izin alınacaktır.
 - Yapılarla birlikte tamamlayıcı sokak unsurlardan korunacaktır.

4. BÖLÜM

4.1. BURSA EVLERİ

Türk evi her devirde, geniş sofalı, sıra pencereli, bol ışıklı, doğaya açılan, sade ve kullanışlı, ahşap olduğu için hafif, simetrik olmayan yapılar olarak planlanmıştır. Bahçe ile direkt ilişkiyi hayat, taşlık, eyvan... gibi mekanlar sağlamaktadır. S. Eldem Bursa evlerini;

"Türk mahalleleri bahçeler içinde serpilmiş yayvan evlerden oluşmuştur. Oturma mahalleleri, daima ticaret ve zanaat bölgelerinden ayrı tutulmuş, şehir ayrı ayrı semtlere ayrılmıştır (Zone). Şehir bir bahçe gibidir. Çarşı kısmı bile asma ve çardaklarla yeşillik içine boğulmuştur. Bu yeşillik içinde koyu renkli aşı boyalı evler ve bunların arasında bembeyaz minareler, gümüş gibi kubbeler. İşte tipik Türk şehri ve bunların arasında en yeşili, bahçeleri bol, selvi ve minareleri bol Bursa." şeklinde tanımlamıştır.

Yüksek duvarlı caddelerden geçilerek, cumbalar ve geniş saçaklar görülerek içeriye girilmektedir. Taşlık, üzerinde direklerle oturtulmuş ev, evin altına kadar sokulmuş bahçe, akarsu fısıltısı, fıskiye veya çeşme bütün evlerin ortak özelliğidir. Üst katta sofa ile manzaraya yönelme ve daha iyi seyretme sağlanmıştır. Evler manzara açısından birbirini kesmeyecek konumda yerleşmiştir.

Evlerin içinde, süslü tavanlar, duvar içlerindeki gömme dolaplar bulunur. Ayrıca eve gelen doğal ışığın yansımaları pencerelerdeki renkli camlarla sağlanır.

En eski Bursa evleri tuğla dolgu olarak yapılmış, 1700' lü tarihlere kadar kullanılmıştır. Cephelerde ocak çıkıntıları, süslü pencereler, iç mekanlarda tavan ve yükükler dik-kati çekmektedir. İç mekanların karakteristik özelliklerinden biri de Bursa kemeridir. Bu kemerler, oda ve sofalarda mekan bölünmesini sağlarlar.

17. yy. sonu ile 18. yy. başlarında mimari biçim değişime uğramıştır. Bu devir binalarında, cephelerde çıplak tuğ-la yerine sıva görünümü amaçlanmıştır. Pencerelerin üst baş-lıkları tahta saçaklarla bağlanmış, duvarlar bu suretle bö-lünerek canlandırılmıştır. Cephelerde dikkati çeken renkli duvarlar ile köşe dikmeleri ve taban ağaçları arasındaki farklılık ortaya konmuştur.

Avlu tarafında parmaklıklı olarak düzenlenen sofa, za-manla camlı ve kapalı olarak değişime uğramıştır (Eldem,

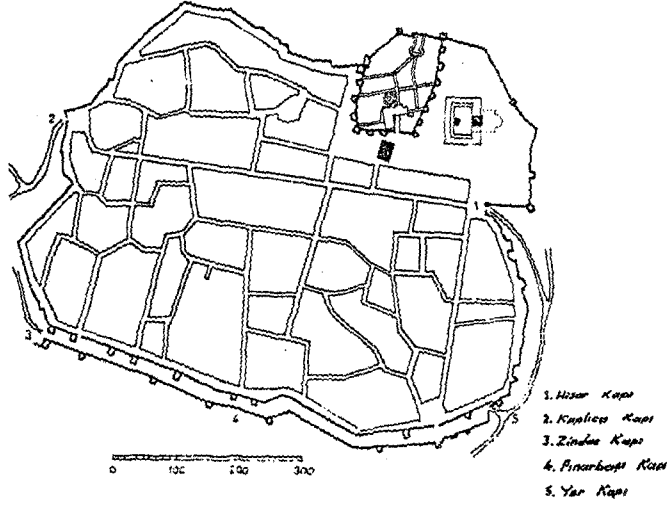
Günümüzde ise Bursa'da henüz bozulmamış, karakterini koruyabilmiş, sokak ve mahalle dokularından oluşan kentsel sit alanları bulunmaktadır. Bursa kentinin kurulmuş olduğu Hisar'ın bulunduğu Tophane ve çevresi de bu tür alanlardandır. Evler kadar yol dokusu da karakteristik özelliğın yaşamasi ile bu alana arkeolojik ve doğal sit alanı sıfatını kazandırmıştır.

Bu alanda bulunan Kale sokak, Bursa sokak dokusunu yan-sıtan örnek olduğu için pilot bölge olarak seçilmiştir.

4.1.1. Hisar Mahallesi-Kale Sokak:

Bursa kentinin bugüne kadar en iyi korunabilmiş yerleşim bölgelerinden biri olan Hisar mahallesi, aynı zamanda en eski yerleşim birimidir. Uludağ'ın eteklerinde, kente hakim bir tepe üzerinde, sur kalıntıları ile çevrili ve merkezin batısında bulunmaktadır.

Hisar mahallesinin merkeze yakın bir yerleşme olmasından dolayı, burada alt merkezler olmadığı görülür. Mahallenin

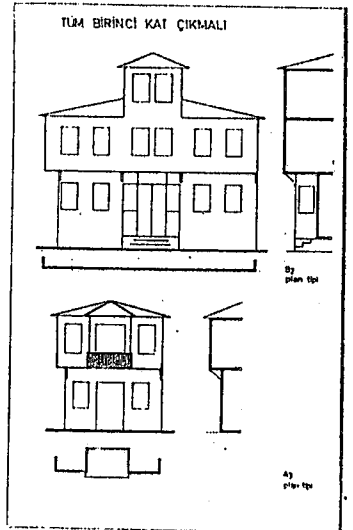
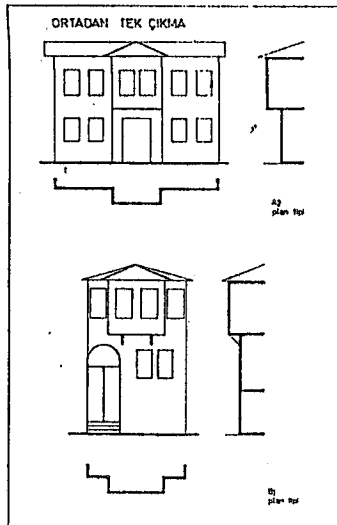
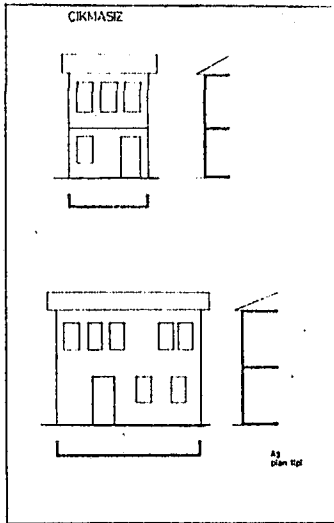
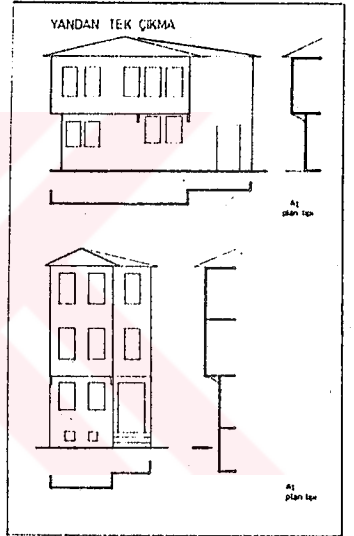
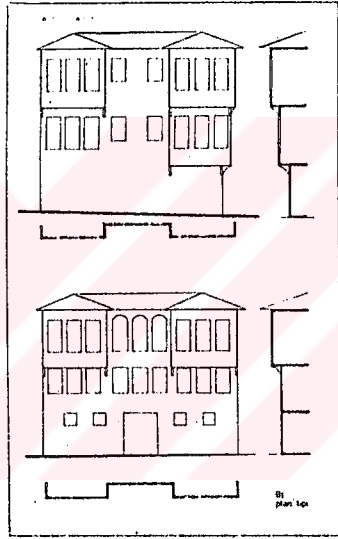
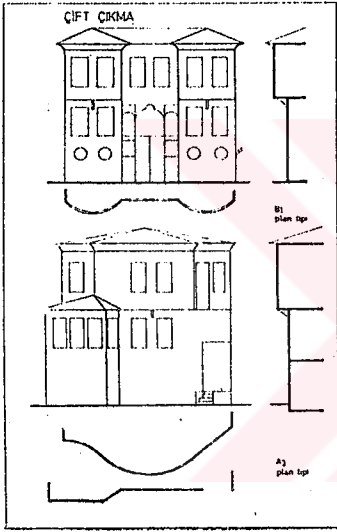
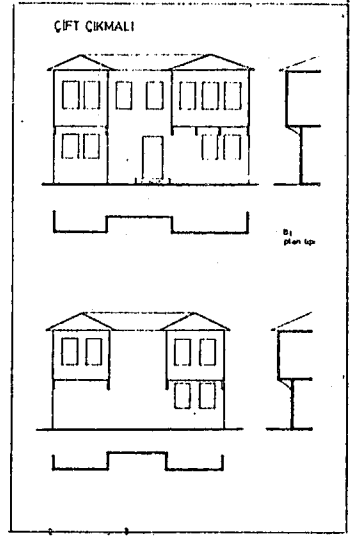
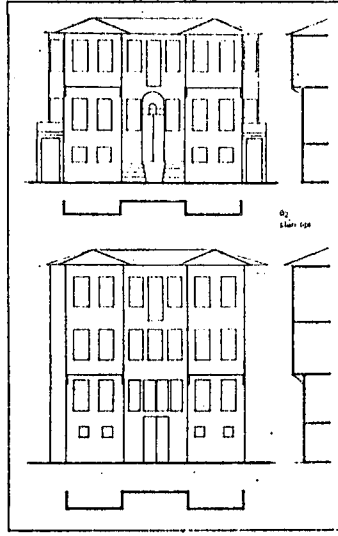
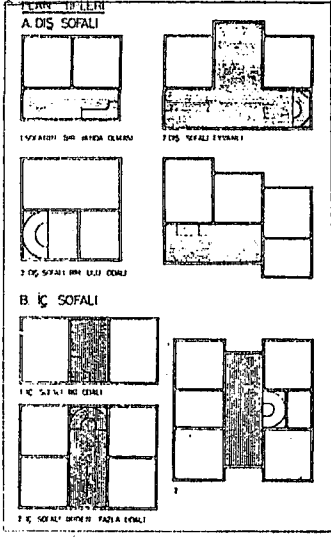

Şekil 12. Bursa Kalesi restitüsyonu. (k:Yalman 1984)

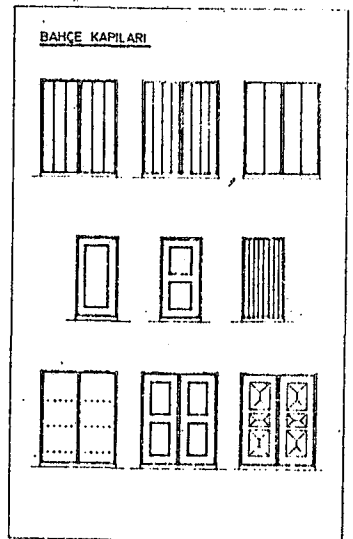
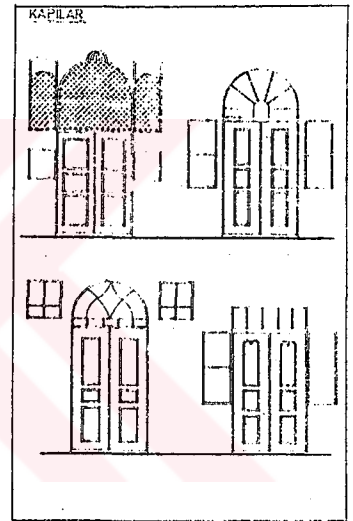
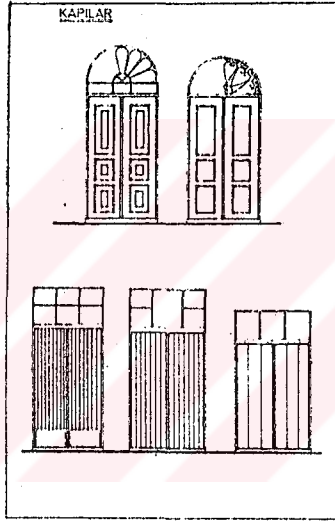
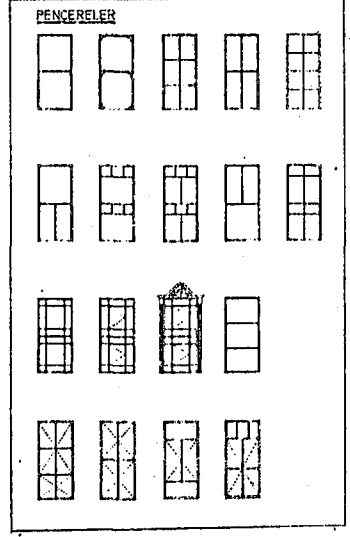
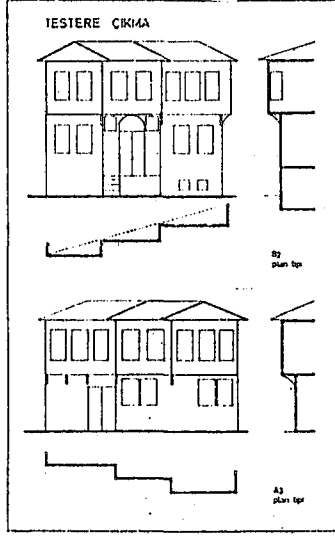
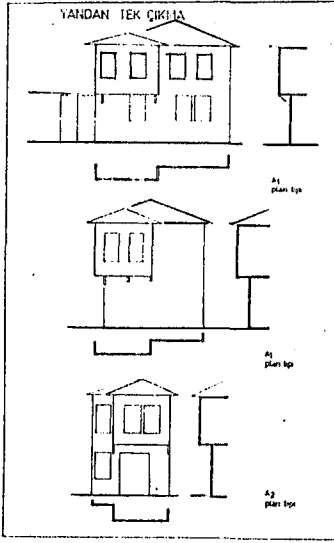
eski mekansal yapısı incelendiği zaman, Şahadet camii karşısındaki eski saray, Orhan ve Osmangazi türbeleri, Orhan hamamı, Lala Mustafa Paşa medresesi ve görkemli evleri ile Kale sokağı ve çevresinin bulunduğu kuzeydeki kısmın, mahallenin odak noktasını oluşturduğu gözlemlenmiştir. Kale sokağı ve yakınındaki konutları mahallenin genel yapısı ile karşılaştırdığımızda, eskiden buralarda üst gelir gruplarının oturduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ise alt ve orta gelir gruplarının yoğun olduğu yerleşmelerdir.

Konutlar farklı dönemlerde yapıldığından dolayı burada tarihi bir süreç oluşmuştur. Organik bir yapı ve çıkmaz sokaklara sahip olan mahallede konut tiplerinde farklılık görülür. Geleneksel karakter olarak avlulu tip evlerin, bahçe içindeki konutların konumları sokak düzenini etkilemiştir.

Çalışmanın yapıldığı sokak içindeki konutlarda tek, çift ya da testere çıkmalar, köşe çıkmalar görülür. Ayrıca çıkmasız konutlar da bulunur. Yapım tekniği, genelde ahşap iskelet, arası dolguludur. Sıvalar değişik renktedir. Pencere-lerde farklı devirlere ait formlar görülür. Kat yükseklikleri genellikle iki olmakla birlikte farklı yüksekliklere rastlanmaktadır (ODTÜ çalışması, 1978).

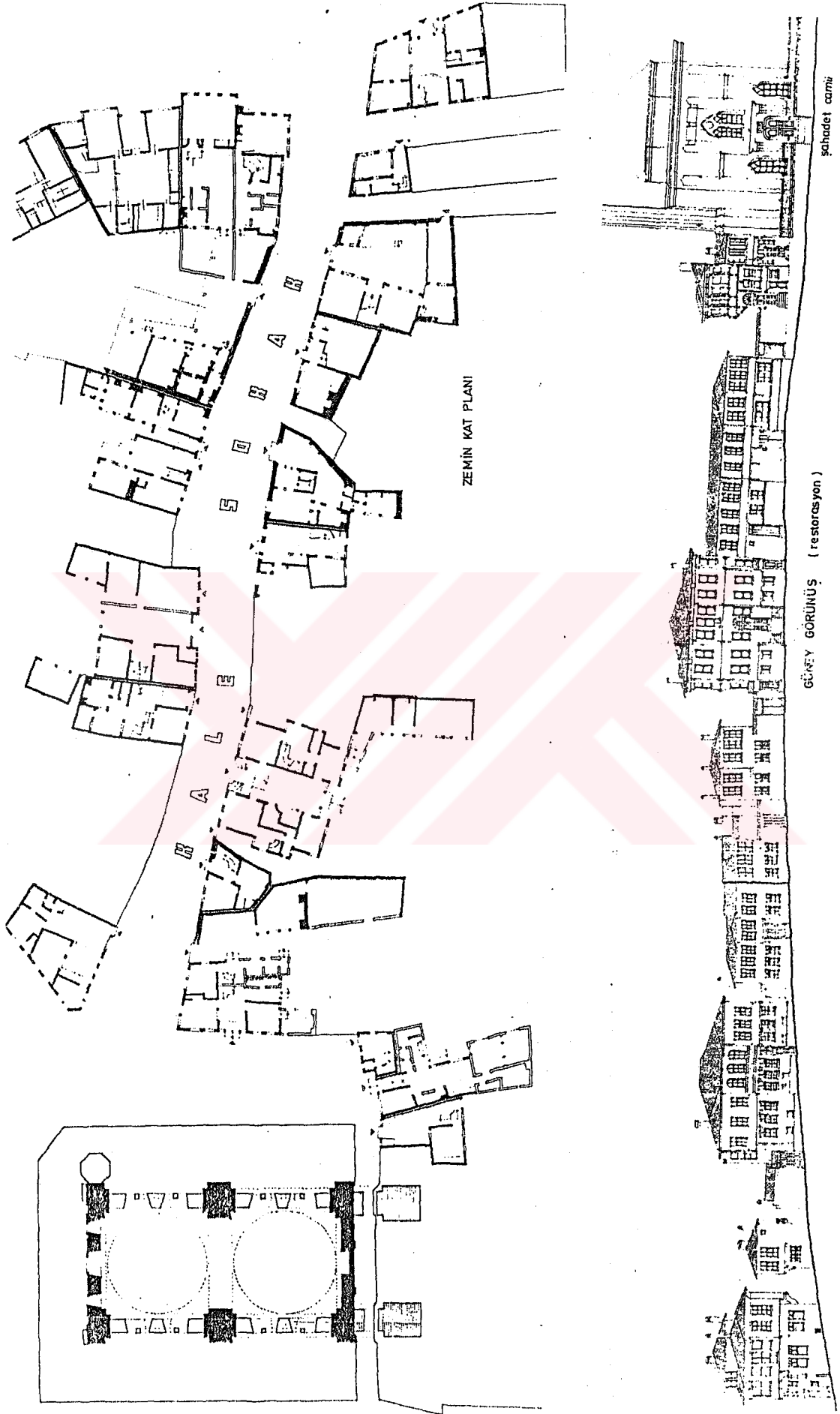

Şekil 13A. Hisar mahallesi mimari özellikleri.

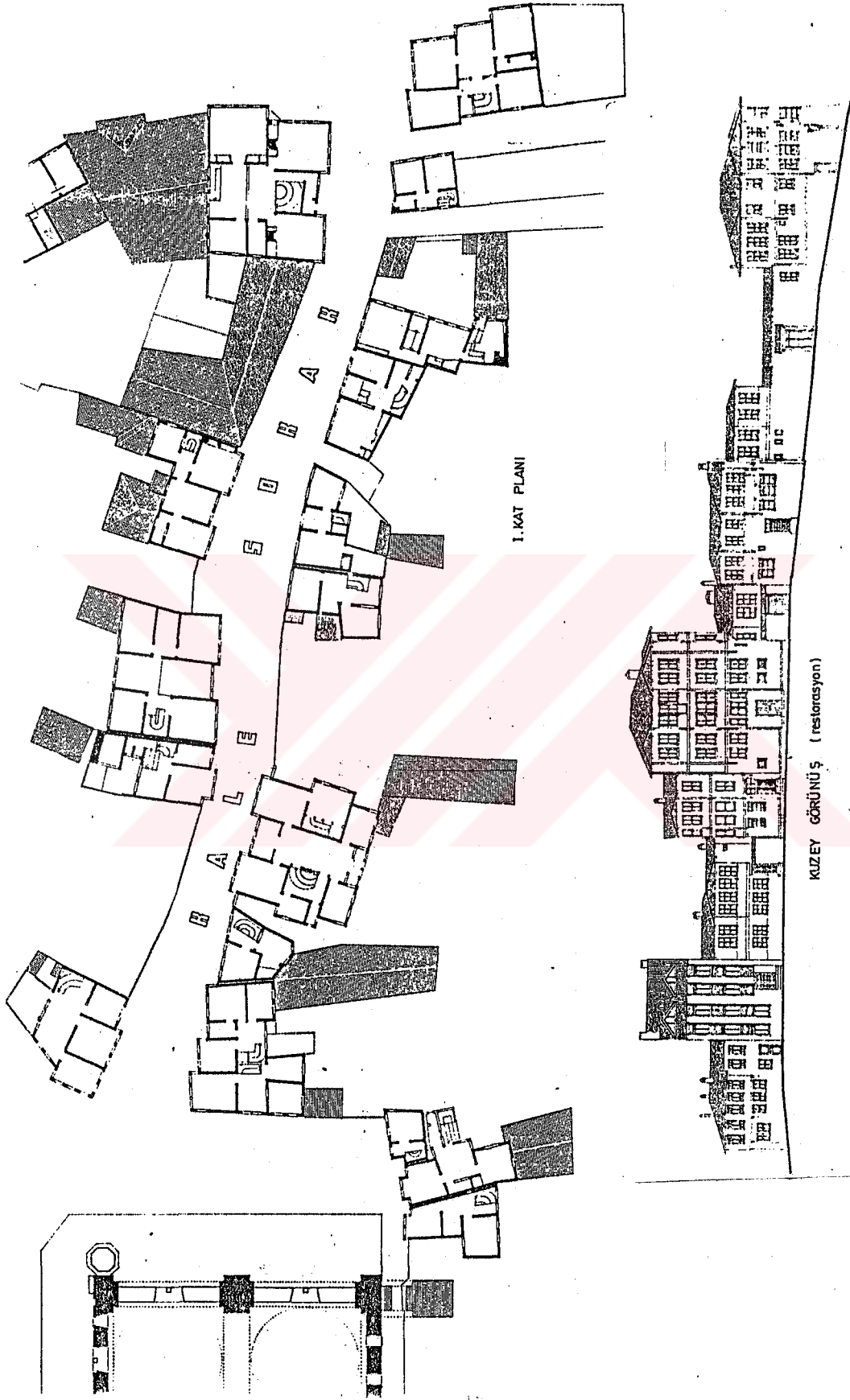

(k: plan raporu)

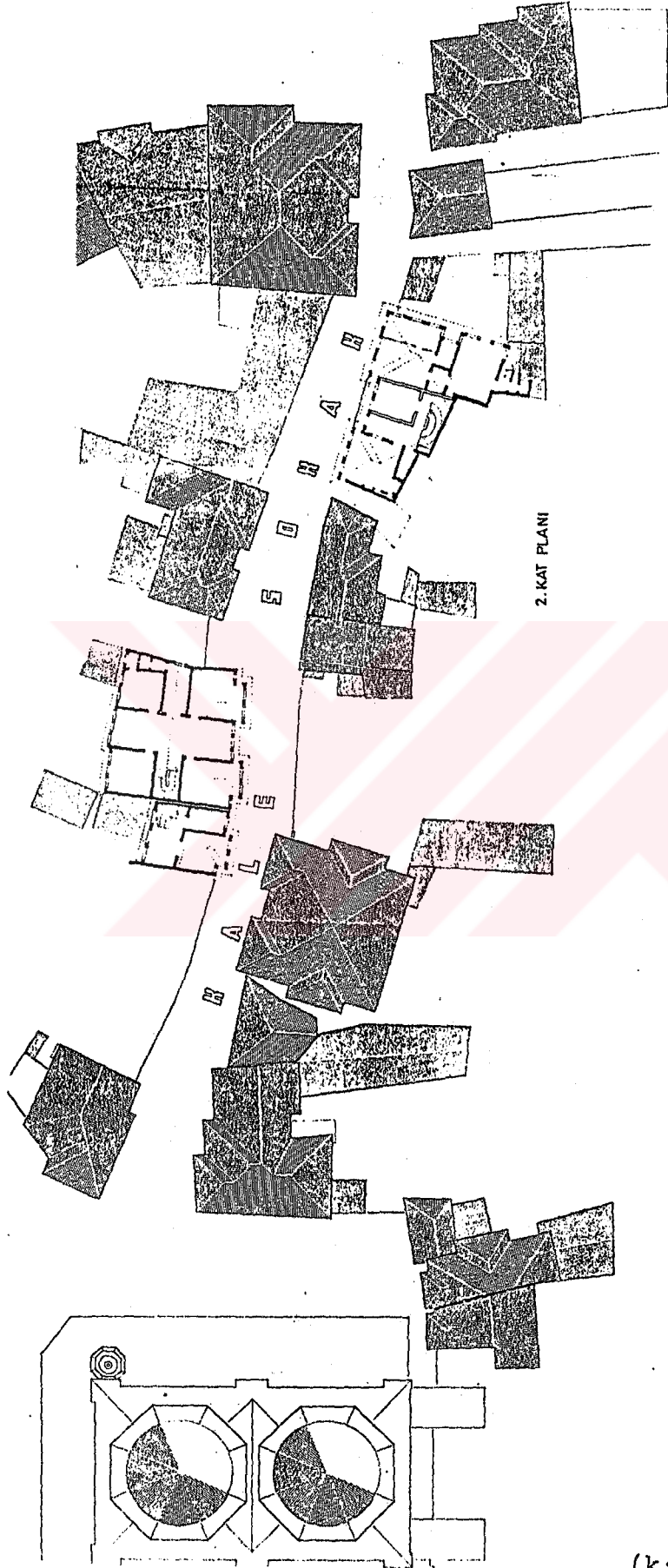
Şekil 13 B. Hisar mahallesi mimari özellikleri.

Plan 1 A. Kale sokak rölevesi.

Plan I.B. Kale sokak rölevesi.

(k: plan raporu)

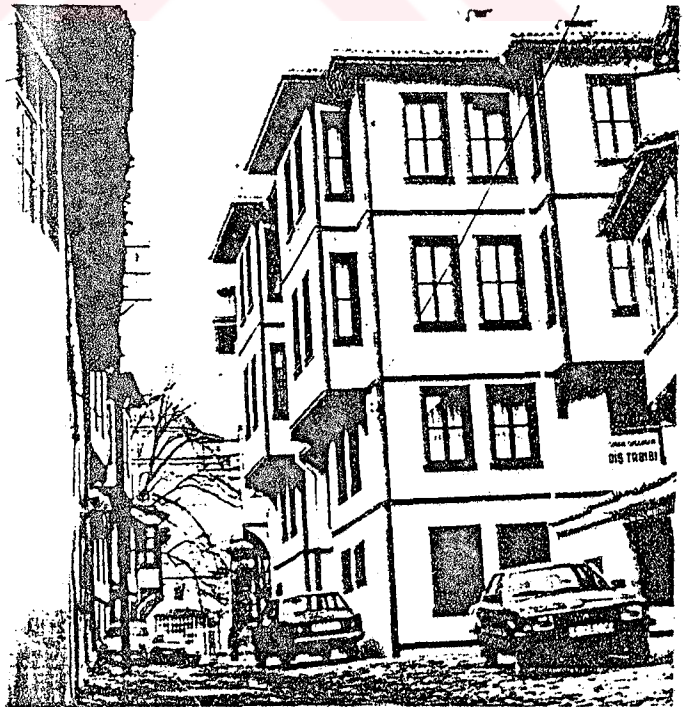
Plan 1 C. Kale sokak rölevesi.

Fotoğraf 5

Fotoğraf 6,7
Kale sokak

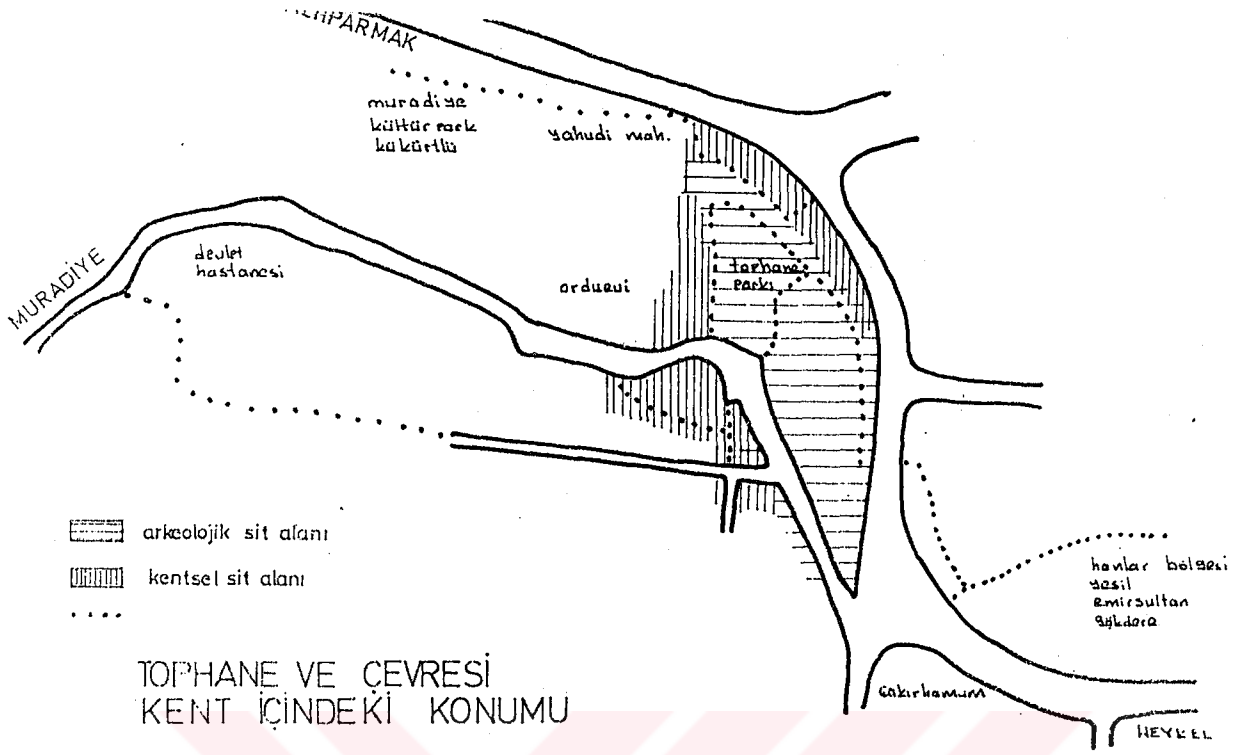
4.1.2. Koruma Planı İlkeleri:

Hisarın içinde bulunduğu Tophane ve Çevresi kentsel doğal ve arkeolojik sit alanıdır. Emirsultan-Yeşil yöresinden başlayan, Irgandı Köprüsü, Kayhan, Hanlar yöresine ulaşan, tophane ve çevresinden Muradiye ve Kükürtlüye (Kültürparka) bağlanan bir yaya aksı (ulaşım) bulunmaktadır. Bu aks planlama girdisi olmaktadır.

Arkeolojik sit alanında surlar, Bali Bey hanı ve eski kilise kalıntısı bulunmaktadır. Bu kalıntıların olduğu yamaçlar kent içinde olduğu halde yeşil alan olarak kullanılmamaktaydı. Koruma amaçlı plan; bu alanın peyzaj düzenlemesiyle beraber, oturma grupları, seyir terasları, çay bahçeleri, oyun alanları ve türbelerin olduğu kısmı yaya yolları ile ulaşılan yamaçlarla ilişkili olarak düzenlenmesini önermektedir. Bali bey Hanı ile kilise kalıntıları çevresi düzenlenerek, algılanabilir duruma getirilmesini, araştırma kazılarının sonraya bırakılmasını önermektedir. 1985-86 tarihlerinde, planın önerdiği bu düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Bkz. Bölüm 4).

Koruma amaçlı imar planında; "Sivil mimarlık örneği yapılar konaklama işlevine ayrılabilir. Saltanat kapısının olduğu (bugünkü ressamlar sokağı-sergileme alanı) kalıntılarında kapı yeniden yapılacaktır, bunun dışında inşaat yapılamaz. Bali bey ve kilise kalıntısı arasına tek kat geçici yapı yapılabilir, tarihi yapılar çevresine müstemilat yapılamaz. Bazı zemin katlarda yapı ile uyumlu cephe düzenlemeleri yapılabilir, kale sokakta kurul kararı alınmadan hiç bir inşaat işlemi yapılamaz." denmektedir.

Koruma amaçlı imar planı yapılamayı sınırlamış, bazı yerlerde ise tamamen yasakla mıştır. Kentsel sit alanında bütün parseller tek tek incelenerek yapılanma koşulları belirlenmiştir (Tophane ve çevresi plan raporu, 1987).

Şekil 14. Tophane ve çevresi.

4.2. BURSA ÇARŞISI

Bursa çarşısı, kent Bizanslılardan alındıktan sonra boş bir alana kurulmuştur. Çarşı, tipik Türk şehri ve çarşısını yansıtmaktadır. Bursa alındığında sadece kale kısmı mevcuttu. Bey sarayı ve diğer çeşitli dini-sivil yapılar bu kısma yapılmıştır. Kalenin doğusunda 200-300 m. mesafede çarşı kurulmaya başlanmıştır. Kentin gelişmesi bakımından merkezi bir yer olan çarşının şehir topografyasında uygun bir yerde kurulduğu gözlenmektedir.

Çarşıda ilk yapılan binalar Orhan Camii ve Ulu camiidir. İbadet için yeterli olması dikkate alınmış, şehrin gelişme-büyüme amacının gözetildiği kuruluşlar medrese ve camiiden meydana gelen, Hüdevandigar, Yıldırım, Yeşil ve Muradiye külliyesi çarşının uzağına inşa edilmiştir.

Çarşı bölümüne ise özellikle dükkan ve han kazandırılmaya önem verilmiştir.

Bursa çarşısı, özgün niteliğini Yıldırım Beyazıt zamanında kazanmıştır. Bedesten inşa edilmiş ve çarşının odak noktası belirginliğe ulaşmıştır. Orhan Gazi tarafından Emir hanı yaptırılmış ve bugünkü kapalı çarşı kısmına açılmıştır. Böylece ilk Bedesten gereksinimini karşılamıştır. Daha sonra çevresinde dükkan yoğunluğu artmış, hanlar yapılmıştır (Geyve ve İpek hanları, Sipahi çarşısı ve Karabey Hanı).

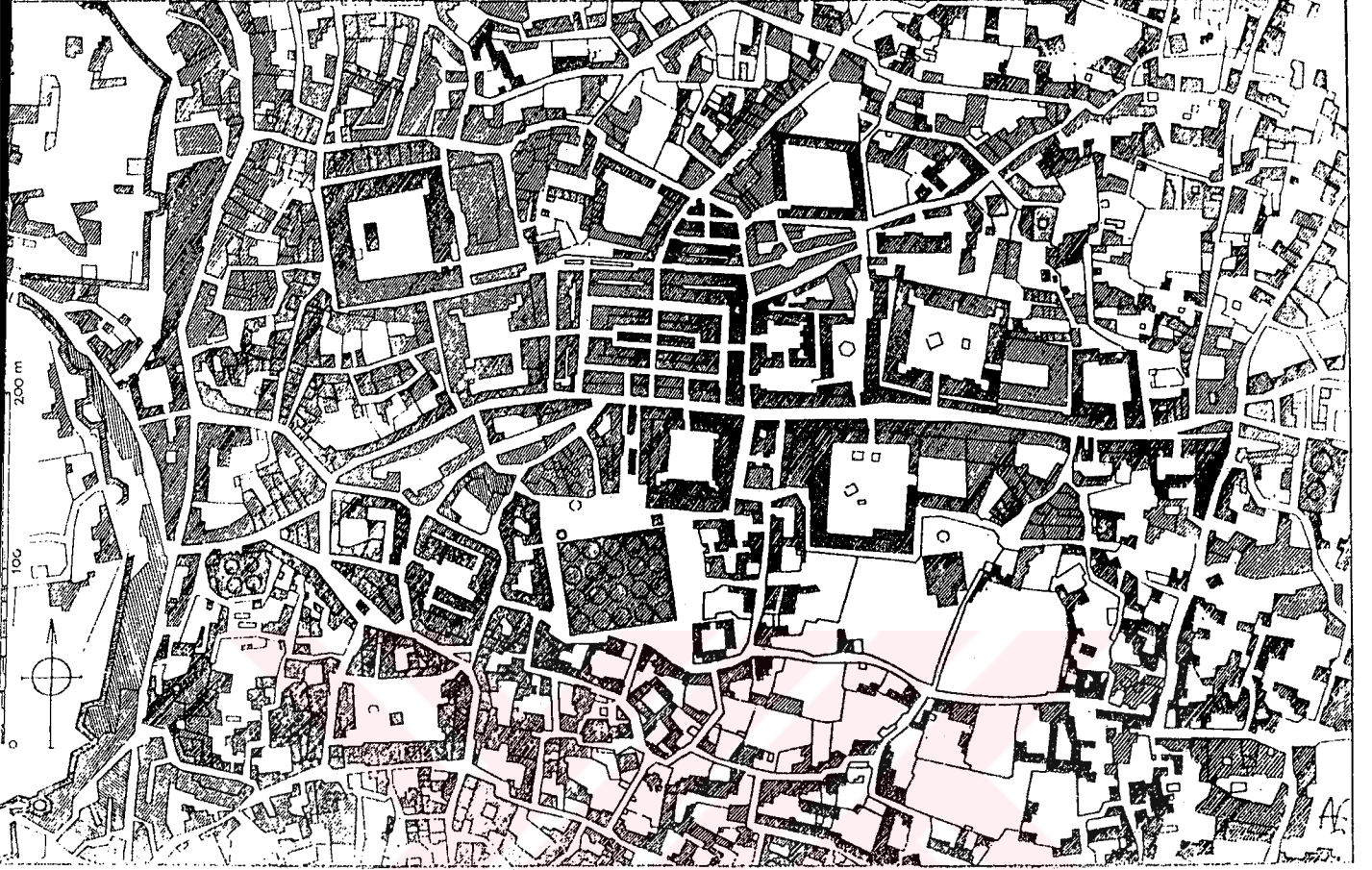
Çarşı birdenbire biçimlenmemiştir, fakat hızlı gelişmiştir. Sokaklar üstü açık ve kapalı dükkanlar, bedesten ve hanlar grubundan meydana gelmiştir. Bursa başkent olmaktan çıktıktan sonra II. Bayezit tarafından Koza han ve piriç han yaptırılmıştır.

Kent doğu-batı yönünde uludağın eteklerinde, çarşı da uzunlamasına gelişmiştir. Başlangıçta ana çizgi kapalı çarşı ve uzun çarşının oluşturduğu sokaktan ibaretti. Bedesten bu çizgide değişiklik yapmamakla beraber, çevresinde sokaklar ve dükkan sıraları meydana gelmiştir. Geyve Hanı, Piriç Hanı, Karacabey Hanı Bedestene göre yönlenip biçimlenen sokaklara açılır biçimde yapılmıştır.

Bedestenin güney tarafında Emir Hanı önünde kapalı Çarşı, kuzeyinde ise Sipahi çarşısı yer alır.

Bedesten Türk kentinde çarşının odak noktasını oluşturur. Dükkanlar, hanlar ve diğer yapılar bedestenle bağlantı sağlayacak şekilde düzenlenir. Bu özellik Bursa'da da gözlenmektedir (Cezar, 1981).

Resmi gazetede 24 Mart 1977 tarihinde yayınlanan, 2082 nolu "İstanbul, Kayseri, Bursa kapalı çarşılarının onarımı ve imarı hakkında kanun" Bayındırlık Bakanlığı yetkisi ile çarşının onarımı için gerekli kredi yardımlarını öngörmüştür.

Şekil 15. Çarşı-1862'deki durumu (k: Cezar, 1981).

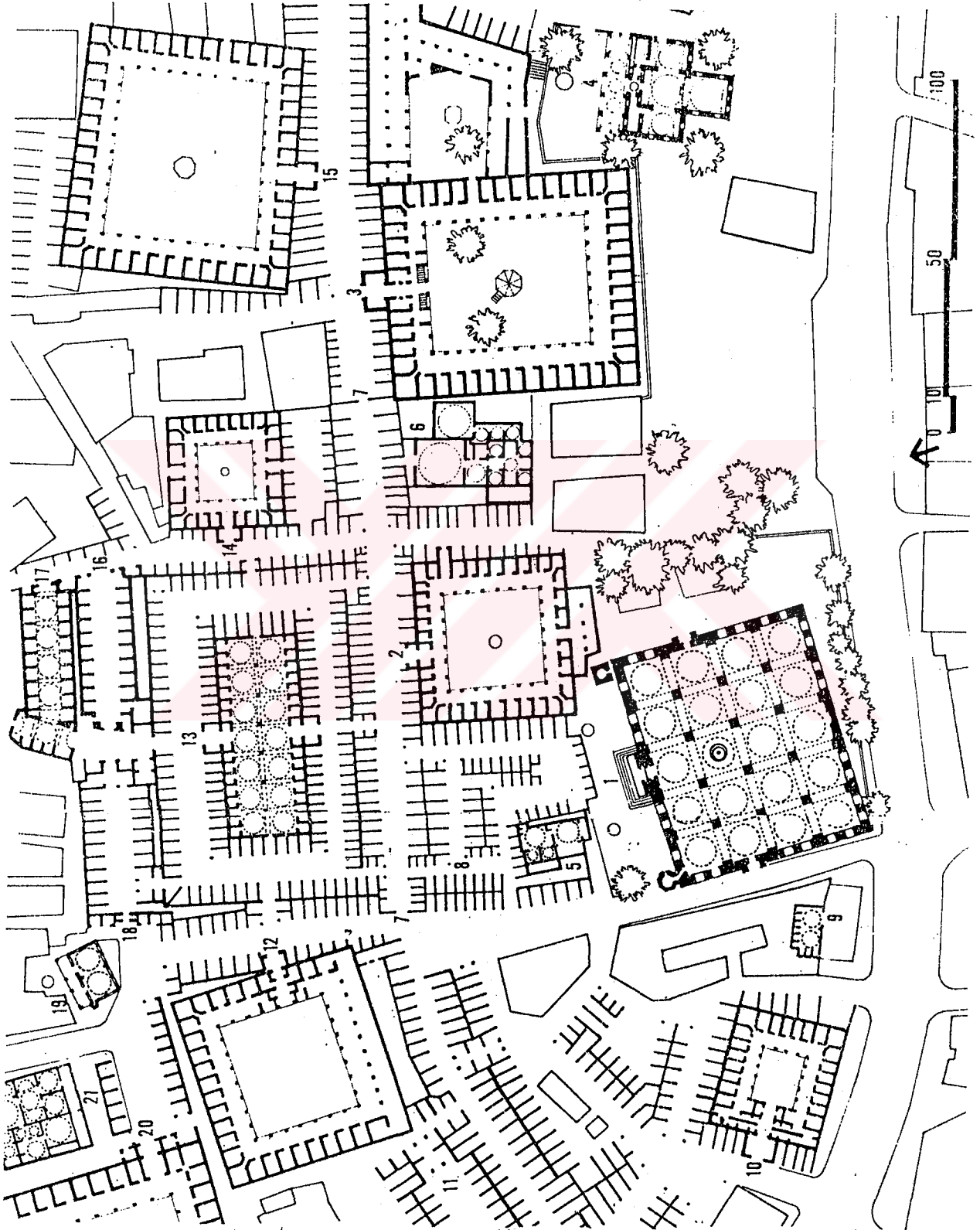
4.2.1. Hanlar Yöresi-Merkez Özellikleri:

Günümüzde geleneksel hanlar yöresi ve kapalı çarşıdaki yoğunlaşma, ağırlıklı olarak alışveriş, sınırlı ölçüde küçük imalat ve depolama, toptan ticaret ve büroları ile çeşitli bürolar, banka, sigorta ve komisyonculardan oluşmaktadır. Bursa kentinde diğer tarihi kentlerden farklı olarak tek merkez gözlenmektedir.

1958 yangınına kadar merkezdeki işlevlerin fiziksel ve ekonomik yapısı önemli bir değişime uğramamıştır. Yangın sonrasında işyerlerinin geleneksel yerlerinden merkez dışına sıçradığı, 3-5 yıl sonra ise geleneksel bazı işlevler (sahaf- lar, saraçlar, bakırcılar, takunyacılar...) ve küçük el ima- latı yapanların kayboldukları veya daha uzak yerlere taşındıkları,

- 1 Ulu Cami
- 2 Emir Hanı
- 3 Koza Hanı (Silk cocoon Han)
- 4 Orhan Mosque
- 5 Şengül Hamamı
- 6 Orhan Hamamı
- 7 Kapalı Çarşı (Covered Bazaar)
- 8 Sahafklar Çarşısı (Bookseller's Bazaar)
- 9 Public toilets
- 10 Kapan Hanı

- 11 Bakırcılar Çarşısı (Coppersmith's Bazaar)
- 12 İpek Hanı (Silk Han)
- 13 Bedesten
- 14 Gevye Hanı
- 15 Mahmut Paşa Hanı
- 16 Gelincik Çarşısı (Trousseau Bazaar)
- 17 Sipahi Çarşısı (Cavalry Bazaar)
- 18 İvaz Paşa Çarşısı
- 19 İvaz Paşa Mosque
- 20 Pirinç Hanı (Rice Han)
- 21 Meyhaneli Hamam

Şekil 16. Hanlar ve çevresi konum planı(k: Orbay, 1983)

yer değiştirdikleri gözlenmiştir. Merkez işlevleri geleneksel çekirdekten huzeye doğru yatay olarak açılmaktadır. (Örnek: Cumhuriyet Caddesindeki Gökçen ve Doruk çarşıları).

Bütün bu gelişmelere ve 80 yıldan beri yapılan gelişigüzel yenilemelere karşın pek çok tarihsel veri canlı ve yaşamın bir parçası olarak ayakta durmaktadır. Bu sit alanında terk edilme ve köhneleşme olmadığı, fakat konut dokusu içinde çevre standartlarının yetersizliği gözlenmektedir.

Anıtsal yapılar dışındaki bu tarihsel doku 19. yy geç Osmanlı dönemi evleridir.

Alan bütününe bakıldığında, HANLAR BÖLGESİNİN önemli bir osmanlı kentinin gelişmiş merkezi olduğu, KAYHAN'ın bu merkezle uyumlu kentsel imaja sahip bir mahalle olduğu, REYHAN'daki konut dokusunun ise, ticari merkezin hemen yanbaşında olmasına rağmen, yarı kırsal öğeleri taşıyan kasaba görünümünde bir mahalle niteliği taşıdığı görülmektedir (merkez koruma planı raporu, 1989).

4.2.2. Bursa-Merkez Koruma Geliştirme Planı.

Bu plan tarihi Hanlar bölgesi, kuzeyde reyhan mahallesi, doğuda reyhan mahallesini ve 46.3 hektar alanı kapsamaktadır. Her üçünde de sağlıklaştırma, koruma ve yenileme sorunları bulunmaktadır. Diğer sorunlar ise ulaşım, servis, yeşil ve dolaşım alanları ve yeni yapılaşmalardır.

Planda; Bursa kentine merkez olarak hizmet verebilecek, fiziksel çevresi Çözömlenmiş bir kent merkezi oluşturmak amaçlanmıştır.

- "• Merkez bölgesinin ekonomik işlevlerini ve canlılığını korumak, geliştirmek,
- Merkezdeki açık alan ve yapılardan oluşan çevreyi koruyarak geliştirmek,
- Araç trafiğinin yoğunlaşmasından oluşan kargaşa ve trafiği düzenlemek,

- Bakımsız durumda olan Reyhan konut bölgesini yenilemek ve sağlıklı duruma getirmek,
- Merkez dışına taşmak isteyen bazı imalata uygun yer göstermek,
- Hanlar bölgesindeki yapılar ve açık alanları, alış-veriş akslarını korumak, restorasyon ve bakımlarını yapmak, boş yapılara yeni işlevler vermek, mimari standartlarının yükseltilmesini sağlamak,
- Bursa kent merkezinde ulaşılabilirlik, servis düzeni, mevcut yol ağını en iyi şekilde kullanabilecek bir trafik düzeni sağlamak, Temel ilke olarak merkez yöresinin yaya ağırlıklı olması yönünde düzenlemeler yapmak"

planlama hedefleri olarak kararlaştırılmıştır (Hanlar bölgesi plan raporu, 1989).

Planlarda ticaret merkezleri, regreasyon alanları önerilmektedir. Mevcut yapılar, ve yol sistemi korunmaktadır.

Yapılan planlamada, HANLAR bölgesinde yerel yönetim müdahalesi en aza indirgenmiştir. Parsel değişimleri ve büyük ölçüde kamulaştırma gerekmemektedir. REYHAN planlaması, yaygın parsel değişiklikleri mülkiyet oynamaları gerektiren üç proje alanı içinde en önemli açık alan düzenlemelerini getiren, ticaret kullanımının görece olarak az, konut kullanımının yaygın olduğu alandır. Yerel yönetim müdahalesi en üst düzeyde gereklidir (kamulaştırma, yeniden parsel üretme, yol ve meydan açma, belediyeye ait tesisler oluşturma gibi.). KAYHAN planı çok büyük parsel değişiklikleri strüktürel değişim gerektirmeden ve uygulamada belediyeye büyük parasal (ya da örgütsel, yönetsel) zorluklar yüklemekten gerçekte olacaktır (Hanlar bölgesi plan raporu, 1989).

4.3. KAMU ELİ İLE YAPILAN TARİHİ ÇEVRE KORUMA-DÜZENLEME UYGULAMALARI

4.3.1. Belediye

A- Çevre Düzenlemeleri

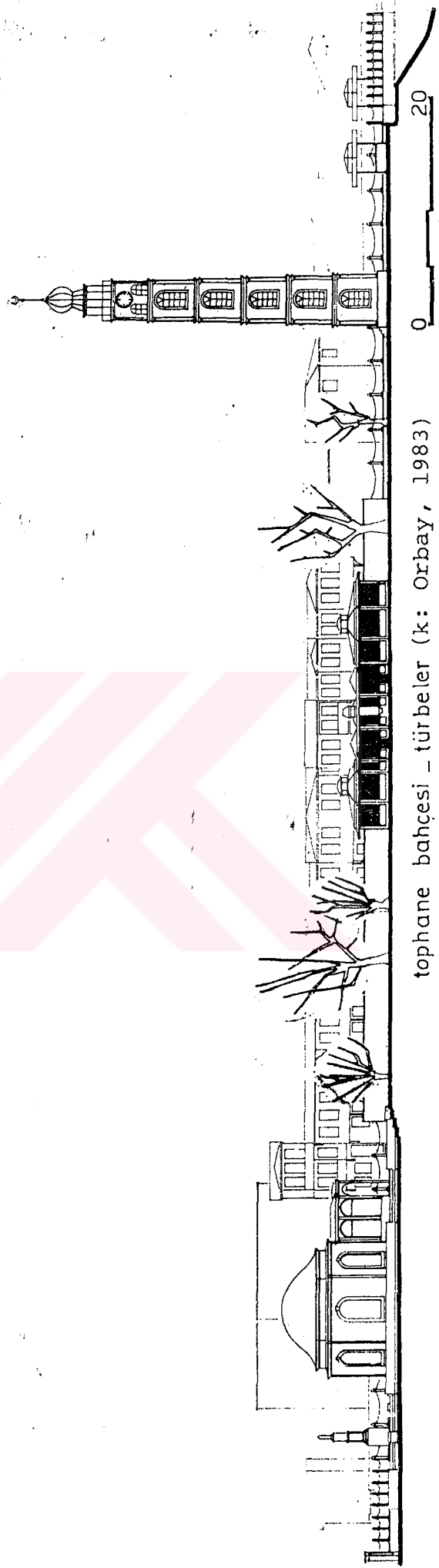
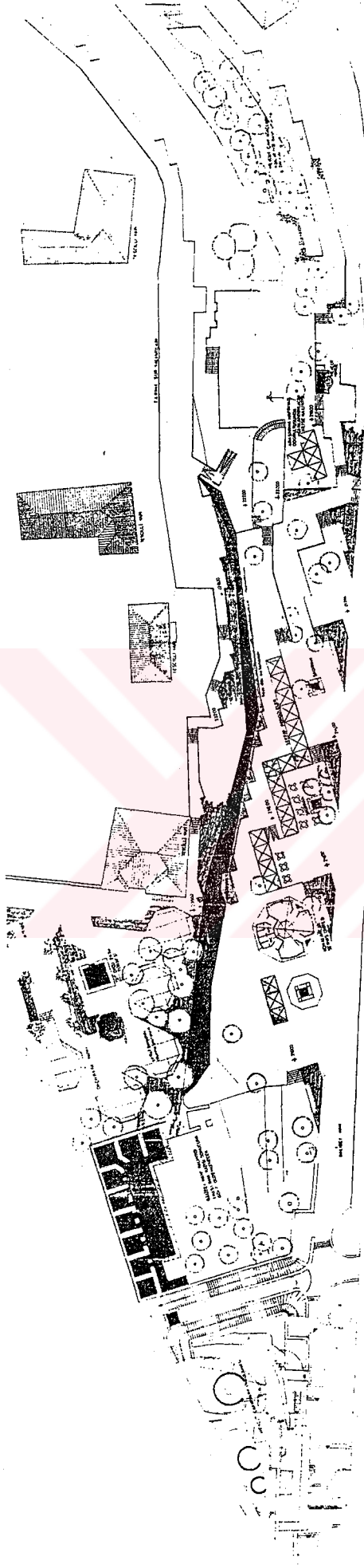
1. Tophane yamaçları ve türbeler-saat kulesi çevre düzenlemesi (1985-86):

Tasarımı Kent Yapı (Bursa) tarafından yapılmıştır. Çok eğimli bir arazide, aynı zamanda bazı arkeolojik kalıntıları ve tescilli yapıları bulunan bir alanın; yeşil alan, açık ve kapalı kafeler, gezinti alanları, dinlenme-manzara olanakları ve turizm amaçlı olarak düzenlenmesidir.

Çevre düzenlemesi; doğuda çakır kahve (aslında trafo) ile başlamaktadır. Bali Bey Hanı kalıntıları, Okçubaba Türbesi ve çevresindeki oturma alanları, Kale duvarları, üzerindeki dört adet tescilli yapı, kilise kalıntısı ile yamaçlardaki gezinti yolları ile türbelerin olduğu düz alana ulaşılmaktadır. Osmangazi, Orhan Gazi Türbeleri ve saat kulesinden oluşan alanda açık oturma, manzara seyir yerleri ve gümüşlü kahve, yeşil alan düzenlenmiştir. (bu alan hisar mahallesinin kuzey yönünden yakınında bulunmaktadır). Ayrıca çevreyle uyum sağlaması amacıyla bu alanın bitişiğindeki sokak cephesi düzenlenmiştir (Türbe sokak).

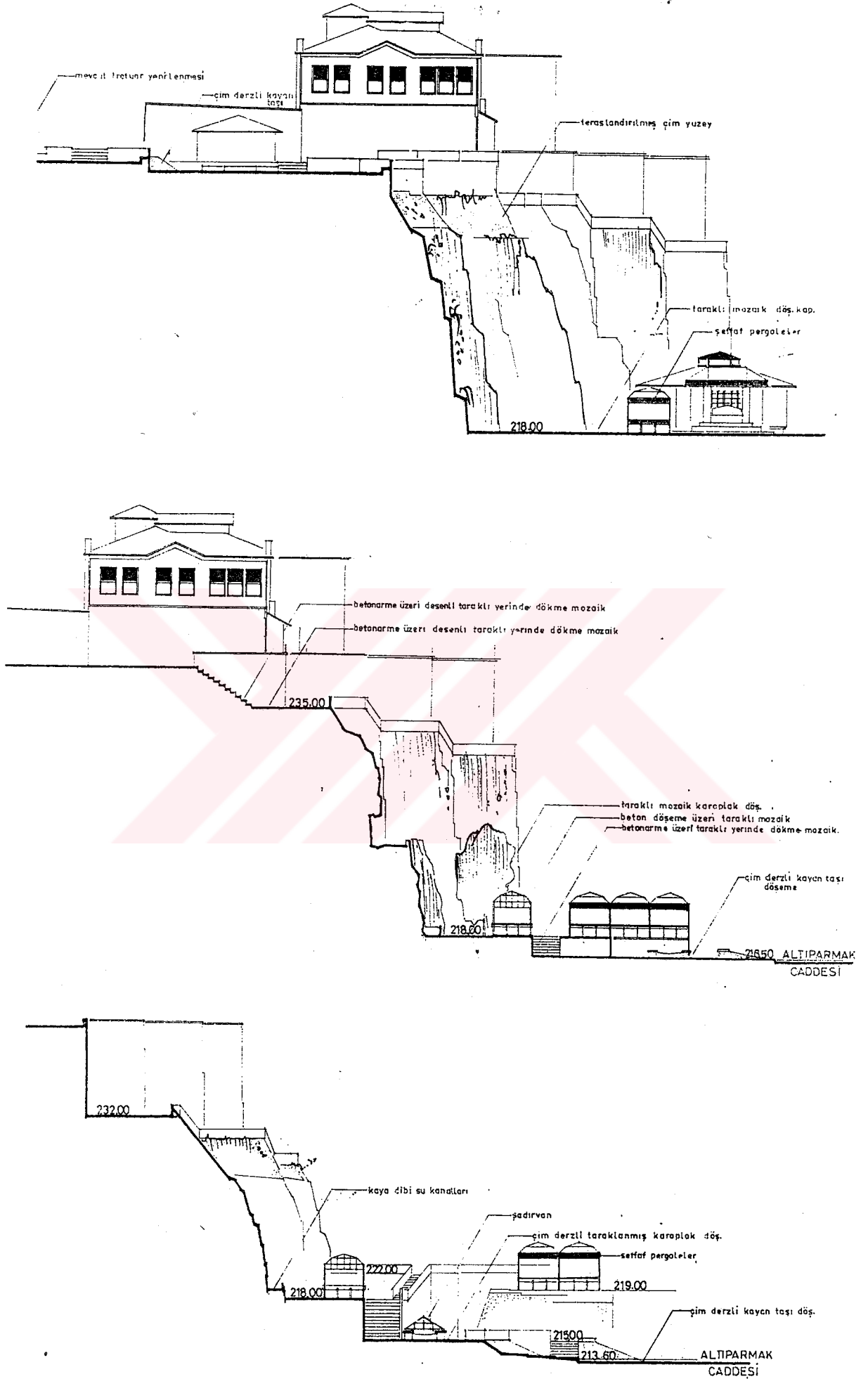
2. Ulucami-Orhan camii arası meydan düzenlemesi:

Tasarım 1983 yılında Şaziment-Neşet Arolat tarafından yapılmıştır. (İstanbul). Uygulama ise 1985-86 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Ulucami, tarihi çınarlar, kapalı çarşı girişi, çevreye uyumlu iki yeni ticaret ve büro yapıları, açık kafeler, dükkanlar, Koza Han, Orhan Camii, Belediye Başkanlık binası ve alt geçitten oluşan (yaya) alan; önceden Belediye otobüs durakları olarak kullanılmakta ve içinde bazı binalar bulunmaktaydı. Uygulamada ise çevreye uyumsuz yapılar yıkılarak bu alan yaya mekanı olarak değerlendirilmiştir. Kot farkından yararlanarak alt geçitle birkaç

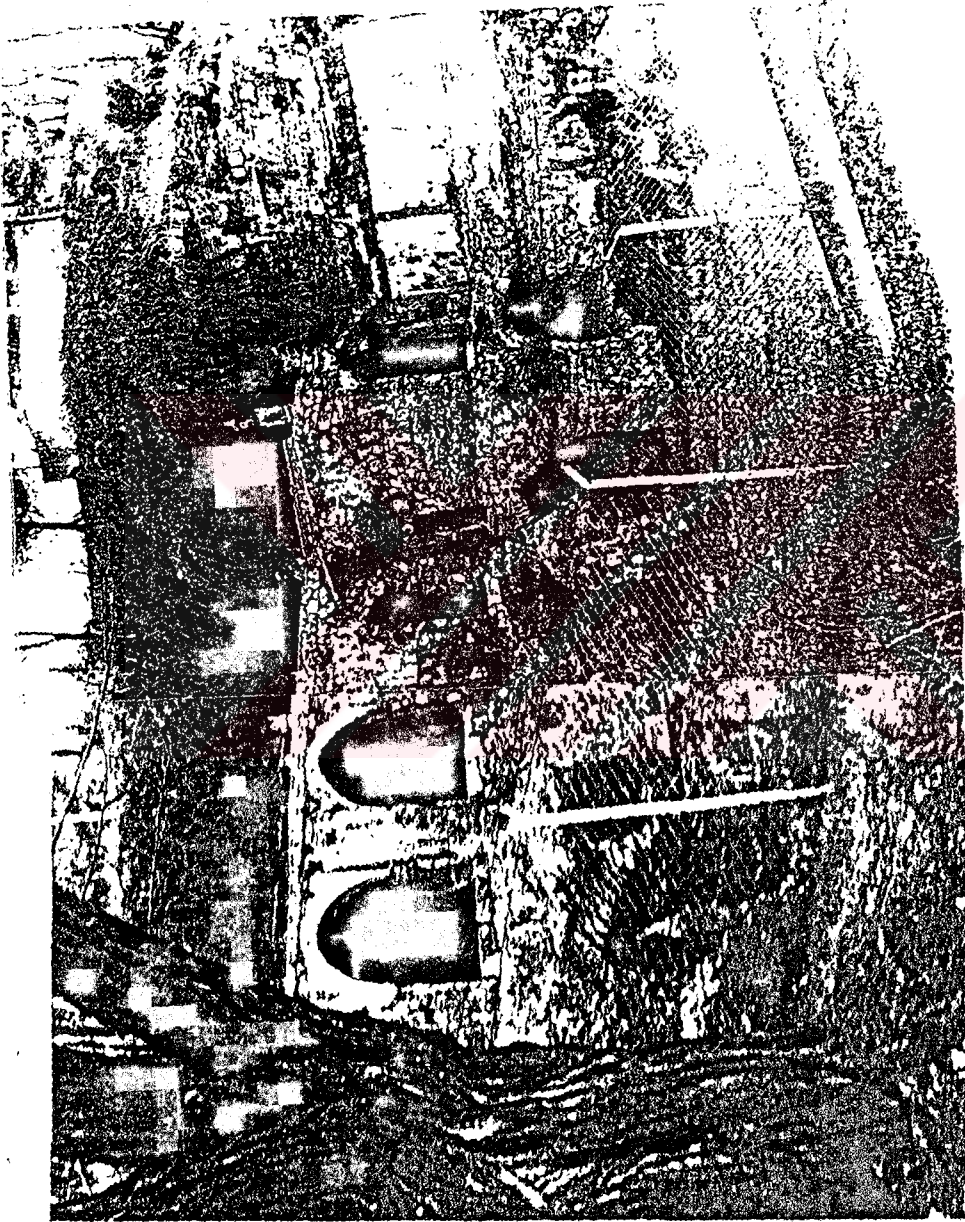

tophane bahçesi - türbeler (k: Orbay, 1983)

Şekil 19,20. Tophane plan ve görünüşler

Şekil 21. Kesitler - Topخانه

Fotoğraf 8.

Tophane yamaçları Bâli Bey Hanı kalıntısı

FOT:9

Tophane Yamaçları

FOT:10

Topnane Yamaçları

basamak bağlantı sağlamıştır. Alt geçit girişindeki dükkanlar revaklı, üst platform ise açık kafe olarak planlanmıştır. Dükkanların yakınında Belediye sanat galerisi bulunmaktadır. Havuz ve oturma yerleri bulunan bu yaya mekanı turizm amaçlı ve diğer alışveriş alanlarıyla bağlantılı olarak düzenlenmiştir. Kapalı çarşı, koza Han, kuzeyde Belediye meydanı gibi...

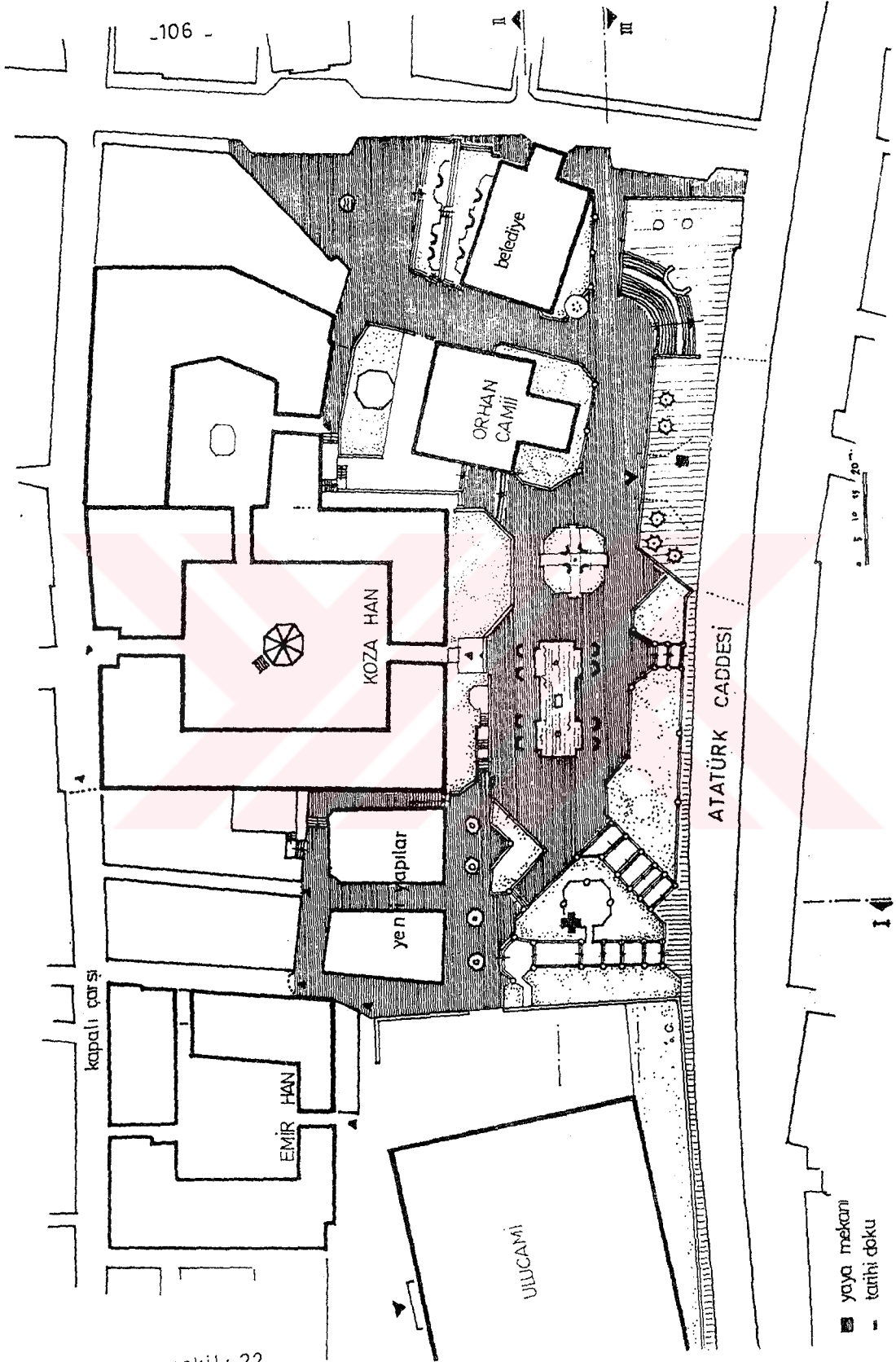
3. Yeşil Külliye'si çevre düzenlemesi:

Tasarımı Ersen Gürsel, Ziya Soyer, Nadir Hasbora, Cahit Engin'e ait olan projede;

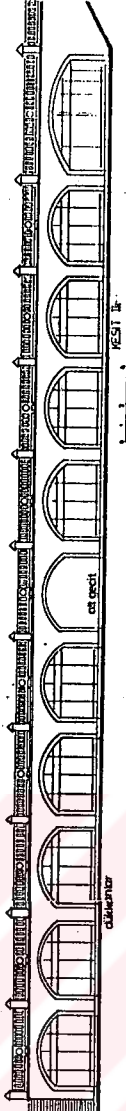
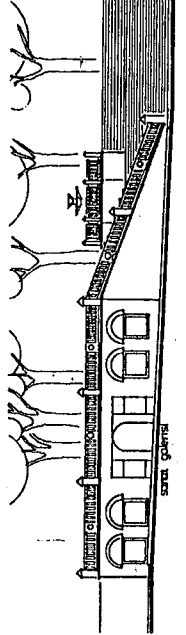
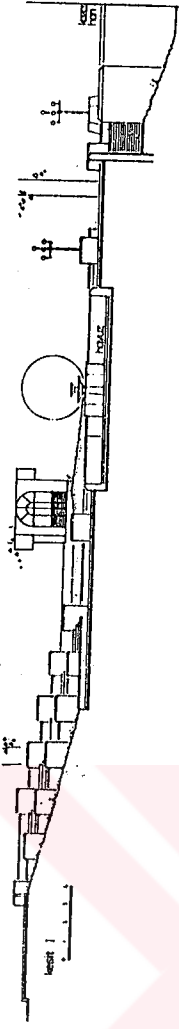
1. Alt geçit (trafik yolu olarak)
2. Satış üniteleri
3. Gezi ve seyir platosu
4. Çayhane
5. Dinlenme terası
6. Seyir alanı
7. Kültür ve turizm amaçlı kullanım alanları bulunmaktadır.

Uygulama 1987 yılında başlamış 1990 başlarında bitirilecektir. Amaç: Yeşil Türbe, Yeşil Caidi ve Yeşil Medrese'den (bugünkü İslam Eserleri Müzesi) oluşan Yeşil Külliye'sini olabildiğince taşıt trafiğinden arındırarak, yayalara ve özellikle turist dolaşımına hizmet edecek duruma getirmek; ayrıca oluşturulacak yeni açık ve kapalı mekanlar ve getirilecek servis olanakları ile, ke-tin en önemli tarihi çevrelerinden biri olan Yeşil Külliye'si çevresini bugün olduğundan daha canlı bir duruma getirmek ana amacı oluşturmaktadır.

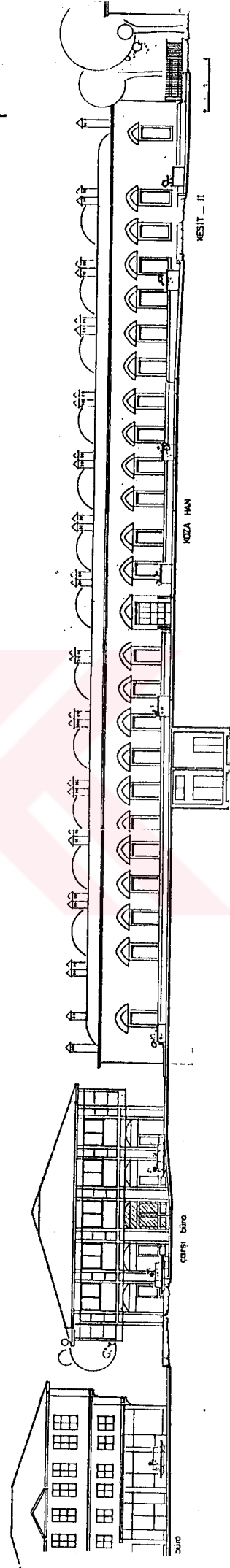
Veriler: Varolan imar planı ve buna göre uygulanmış olan Yeşil Türbe arkası yol kazısının durumu tasarımda ana veri olarak kabul edilmiştir.

şekil: 22.
Uluçami-Orhan Camii Arası Meydan düzenlemesi

-107-

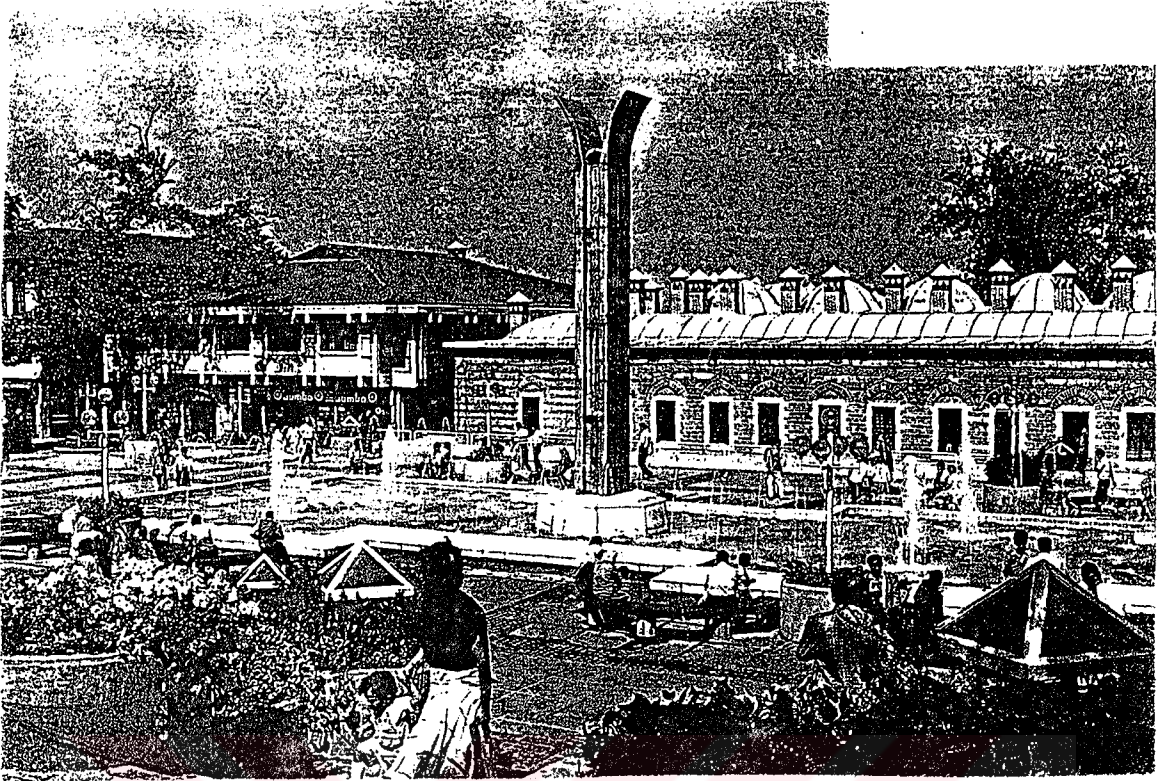

Şekil 23. Kesit-Görünüşler-Ulucami meydanı

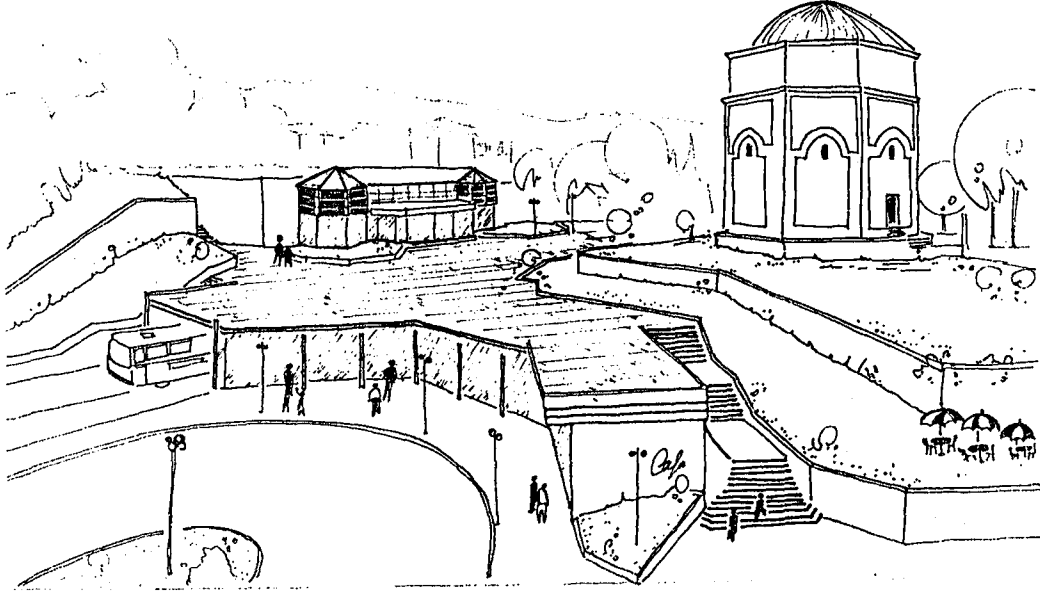

Şekil 23. Perspektiv-Ulucami meydanı

İlkeler: Taşıt trafiğini, hem imar planındaki güzergahında hem de külliye dışında tutabilmek için ve diğer taraftan da kazı ile ortaya çıkan yüksek toprak sağırılıkları yumuşatabilmek amacıyla taşıt ve yaya dolaşımı üst üste alınmıştır. Böylece taşıt yolu (1) Yeşil Türme'nin çok yakınından geçmesine rağmen, üst kotta oluşturulan seyir ve gezi platosu (3) ile gizlenmektedir. Gezi ve seyir platosunda oluşturulan mekanlar ve farklı kotlardaki taraslarla, kentin önemli tarihi yapılarının bulunduğu bu alanda farklı bakış açılarına sahip seyir olanakları sağlanmaktadır. Gerek gezi ve seyir platosu kotundaki servis üniteleri (4) ile (çayhane, pastane gibi...) gerekse plato altındaki turistik eşya satış üniteleri (2) ile hem Belediyeye gelir sağlayacak, hem de bu çevreyi folklorik nitelikli bir ticaretle ayrı bir canlılık kazandırılacaktır (Mimari proje, 1986).

Fotoğraf 11,12
Ulucami Meydanı

Şekil 25. Perspektif-Yeşil çevre düzenlemesi.

4. Yıldırım Külliye'si çevre düzenlemesi:

Uygulaması 1988-89 yılında yapılan bu çevre düzenlemesinde; Yıldırım Camii, Türbe ve Medrese'den (bugünkü sağlık ocağı) oluşmaktadır ve yüksek bir yerde kurulmuştur. Tasarımı Cengiz Eruzun tarafından yapılan projede; arazi eğimi kademelendirilerek yeşil alan-oturma yerleri-gezinti alanları olarak değerlendirilmiştir. Cami, Türbe, Medrese'yi içine alan bu ortak alan yaya mekanı olarak düzenlenmiştir. Bu alana açılan dokuz adet dükkan (üzeri tonozlu) kot farkından yararlanılarak cami bahçesinin alt kısmına yerleştirilmiştir (üzeri çimli).

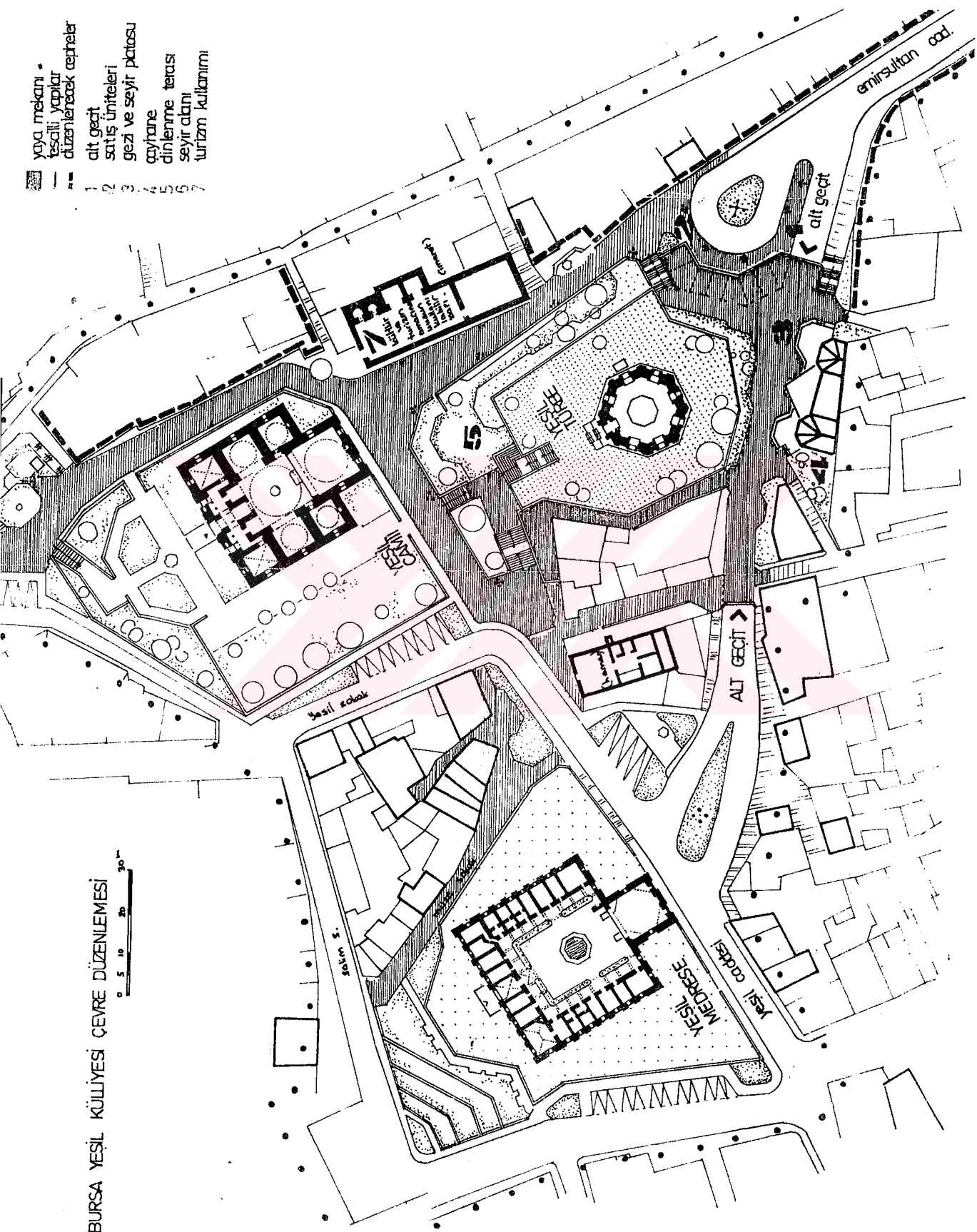
5. Emir Sultan çevre düzenlemesi:

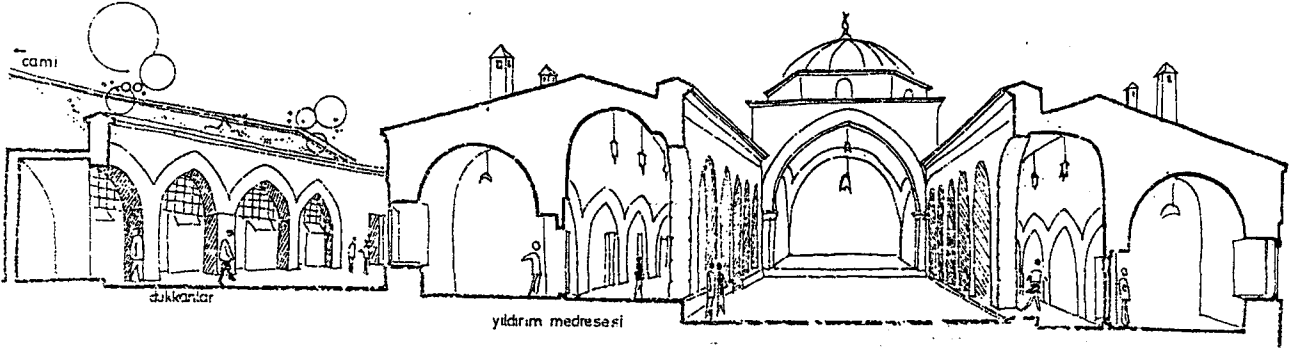
1987-89 yılları arasında yapılan proje kısmen uygulanmıştır. Yeşil çevre düzenlemesindeki alt geçitle yola devam edildiğinde bu alana ulaşılmaktadır. Tarihi doku ile birlikte, Emir Sultan Camii ve Türbesi, mezarlık alanları bulunmaktadır. Projede camii önündeki alanda sosyal ve turizm amaçlı, çevre ile uyumlu iki katlı yapılar önerilmiştir.

BURSA YEŞİL KÜLLİYESİ ÇEVRE DÜZENLEMESİ

- 1 yaya mekanı *
- 2 tesatli yapılar
- 3 düzenlenecek cephe
- 4 alt geçit
- 5 satış ünitesi
- 6 gezi ve seyir platformu
- 7 çayhane
- 8 dinlenme terası
- 9 seyir alanı
- 10 turizm kullanımı

Şekil 27. Yıldırım çevre düzenlemesi perspektivi

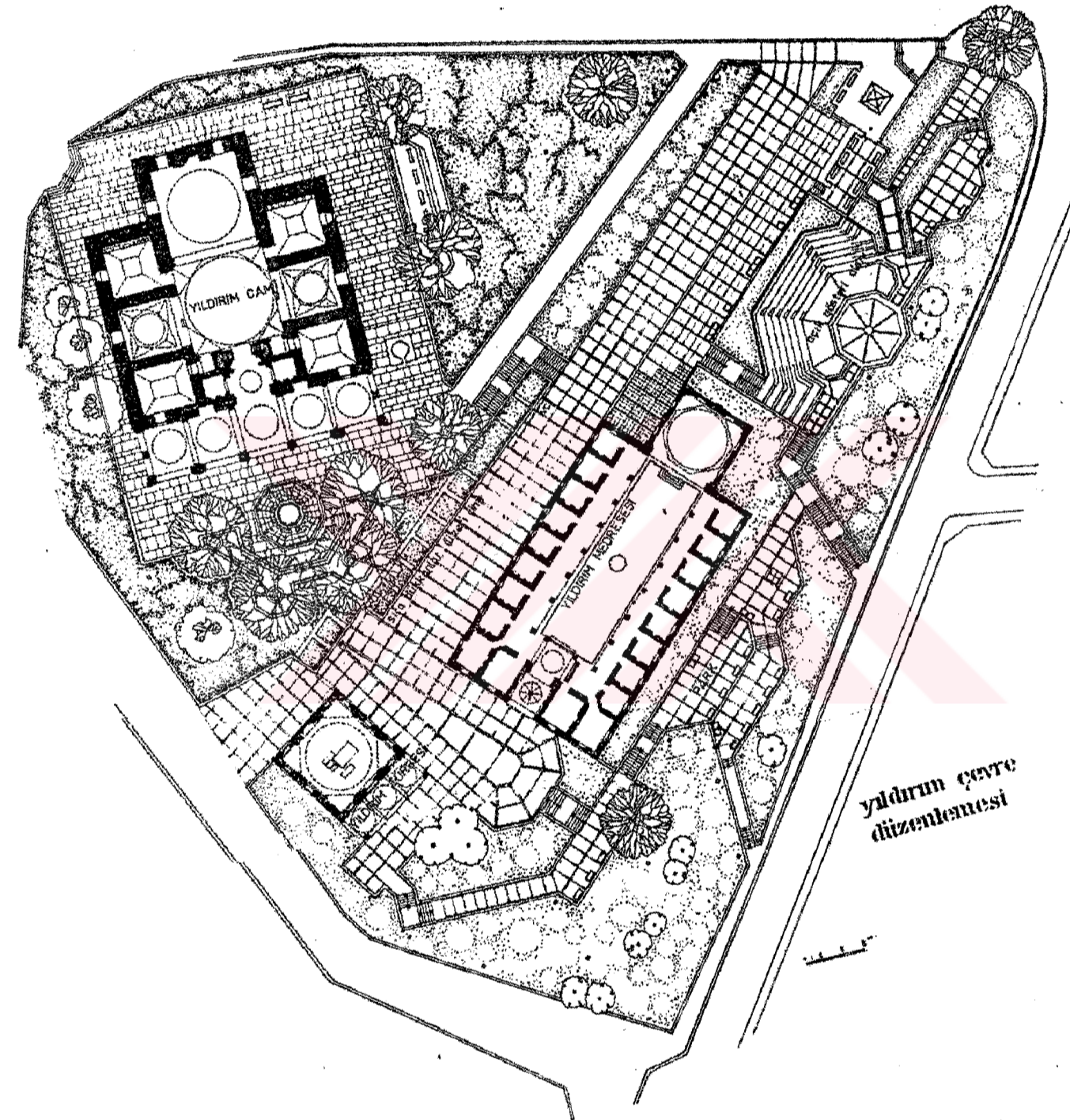
Tasarımı Cengiz Eruzun tarafından yapılan bu proje daha sonraları iptal edilerek, bu alan dinlenme, gezinti ve yeşil alan olarak ayrılmıştır.

6. Zafer Meydanı-Şehreküstü çevre düzenlemesi:

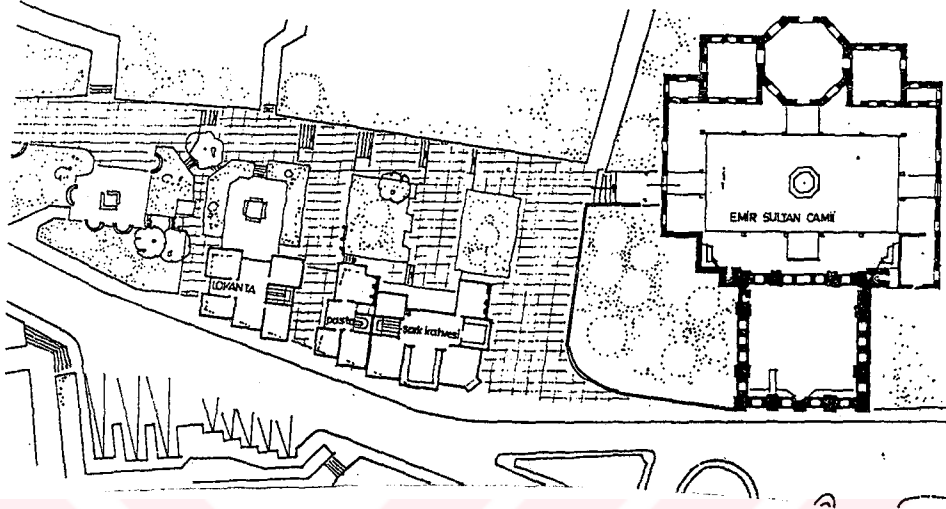
Bu alandaki kentsel tasarım ve mimari uygulama projeleri yarışma yoluyla 1987 yılında elde edilmiştir. Birincilik ödülünü Ümit Asutay almıştır. Projenin uygulanmasına yeni başlanmıştır. (1989-90). Projede; çevre ile bütünleşen çarşı-işhanı, kafe, çok amaçlı salon, ticaret ve işhanı, garaj, gezinti dinlenme alanları bulunmaktadır. Ayrıca platformdan Tophane yamaçları ile bağlantıyı sağlayan bir üst geçit bulunmaktadır.

B- Restorasyonlar

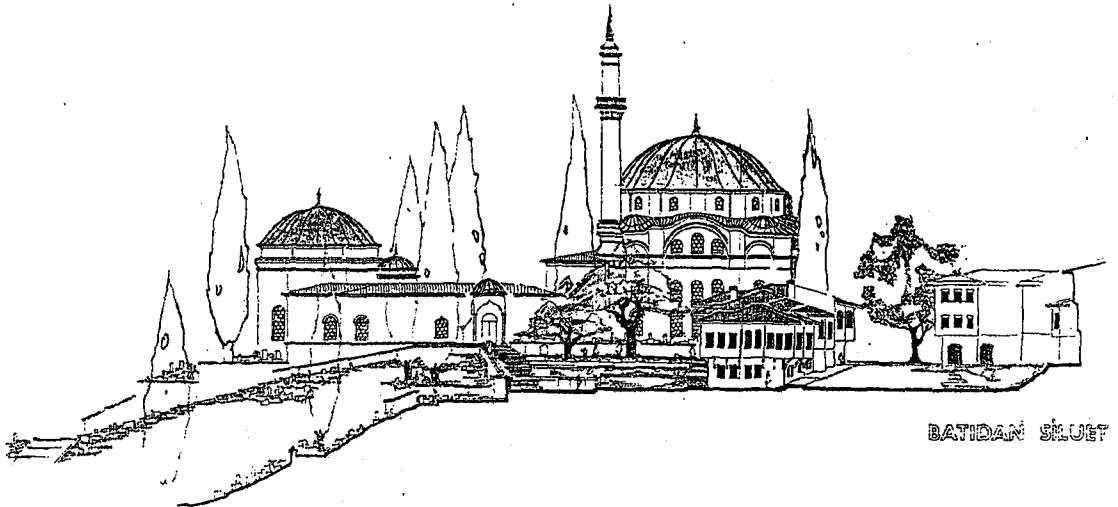
Belediye Başkanlık Binası restorasyonu bakım-onarım niteliğinde yapılmaktadır. 90 yılı başlarında bitirilmesi planlanan restorasyon sonucu bina aynı amaçla kullanılacaktır. Yeşil Çevre düzenlemesi yakınında sağlık sokaktaki restorasyonda Turizm Bakanlığı kredisi kullanılarak turizm amaçlı işlev verilmiştir.

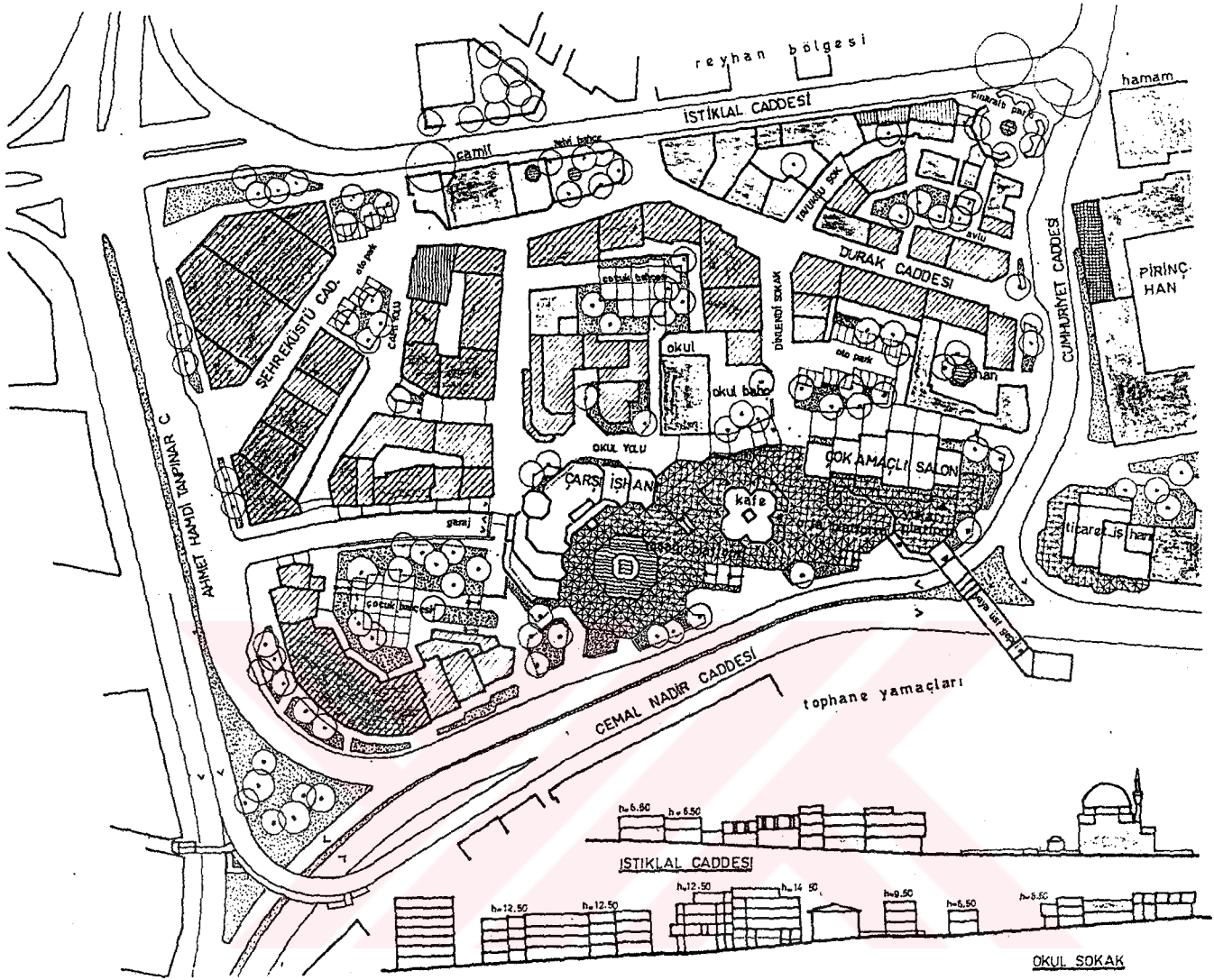
Şekil 28. Yıldırım konum planı.

Şekil 29. Konum planı-Emirsultan çevre düzenlemesi

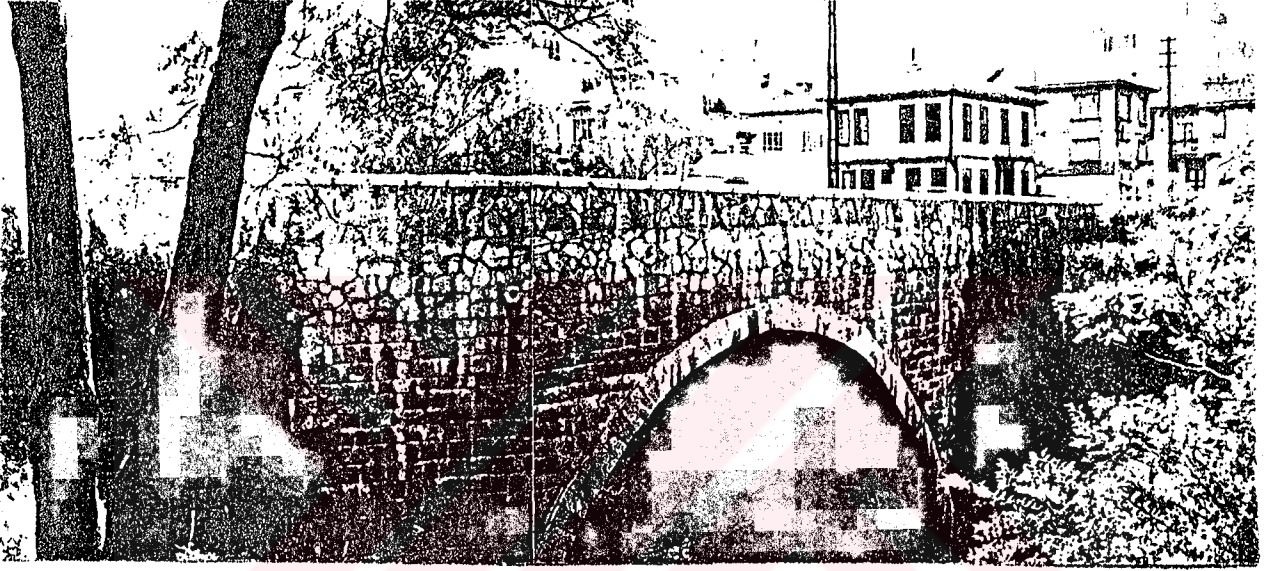
Şekil 30. Görünüş-Emirsultan çevre düzenlemesi

Şekil 31. Konum planı-Zafer Meydanı çevre düzenlemesi

Irgandı Köprüsü; Tarihi çarşı-köprünün restorasyonu için araştırma kazılarına 1989 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından başlanmıştır. Bu konuda Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından Belediye ve Anıtlar Yüksek Kuruluna yapılan başvurular sonucu restorasyon kararı alınmıştır. Türkiye'de çok az rastlanan çarşı işlevine sahip eski köprülerden biridir. Ancak bugün özgün biçiminde olmayıp, sadece şehir içi yol niteliğindedir. Tarihi ve mimari özellikleri: 15. yy da Gökdere üzerine taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Köprünün üzeri kapalıçarşı biçimindedir. Köprünün iç

kısımında hücre şeklinde, dükkanlardan bir kapakla inilen depolar, ayrıca köprünün ayaklarında dışardan girilen ahırlar bulunmaktadır. (Araştırma kazısında ayakların birinde kapalı olan boşluklara ulaşılmıştır.). Bu durum 19. yy'ın ikinci yarısına kadar sürmüştü, daha sonra yıkılarak köprünün üzerindeki dükkanlar ahşap olarak yeniden yapılmıştır (1855 depreminden sonra). 1922 yılında yanmış ve 1949'daki onarımla bugünkü duruma gelmiştir (Önge, 1981).

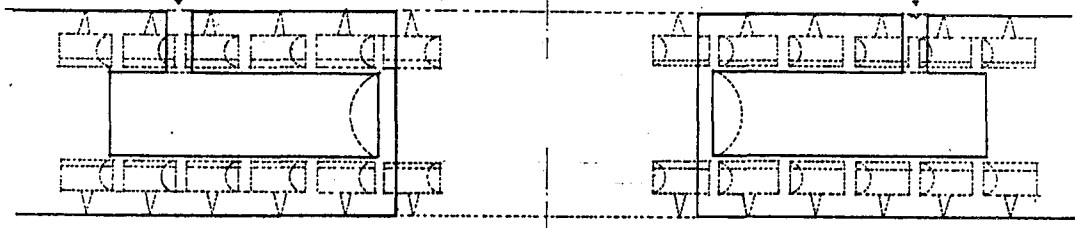

Fotoğraf 13. Irgandı köprüsü bugünkü durumu

C- Etkinlikler

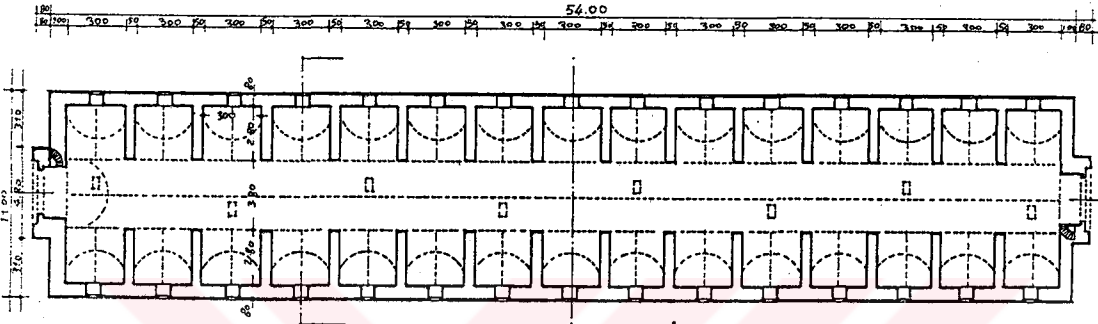
Bursa Belediyesi tarafından 13-18 Mayıs 1985 yılında kentin sorunlarını kamuoyunun, bilim adamlarının ilgi, öne-ri ve katkılarına açmak amacıyla 'Tarih İçinde Bursa 85' sempozyumu ve diğer çalışmalar düzenlenmiştir. (Yarışmalar, sempozyum, sergiler, geziler ve diğer sanat etkinlikleri) Bu çalışmalardan önemli bulunan 'Bursa 2000' fikir projesi yarışması dikkate değerdir.

Yarışmanın amacı; Bursa'nın derin tarihi birikiminin toplumsal ve kültürel süreklilik çizgileri ile, yeni mekan-lara nasıl ve hangi boyutlarıyla yansıtılmasının araştırılmasıdır.

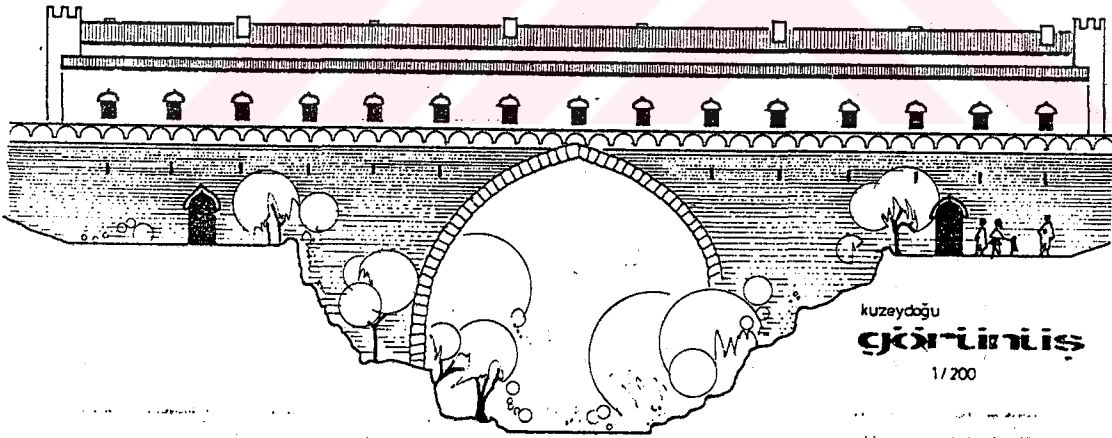
(alt kat ahır ve depolar) — plan

1/200

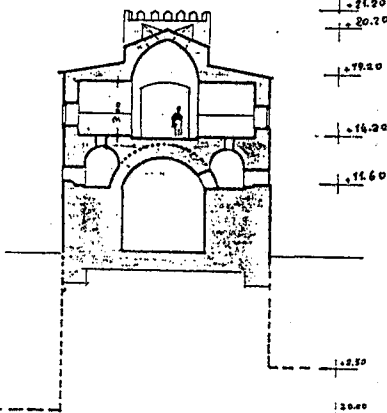
(üst kat dükkanlar) — plan

1/200

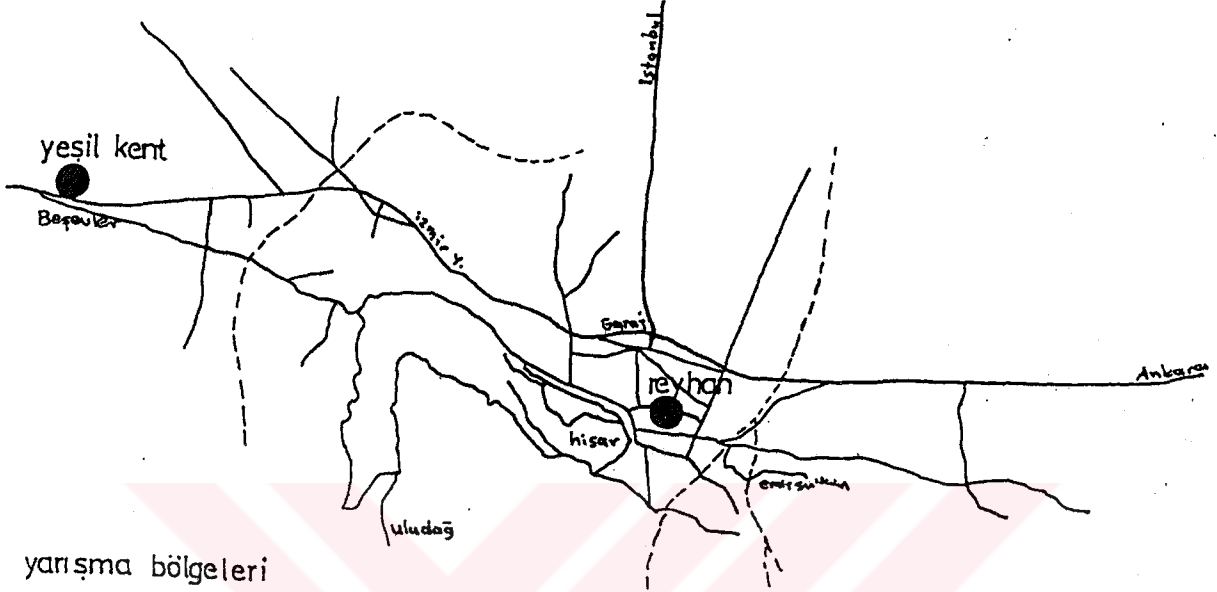
kuzeydoğu
görünüşü

1/200

kesit: 1/200

Çağdaş yapılanma bölgeleri ve korunmuş, değerlendirilmiş tarihi kent dokusu gelecekte, kent içinde iki farklı çevre oluşturacak, yeni mekansal çözümler gerekecektir.

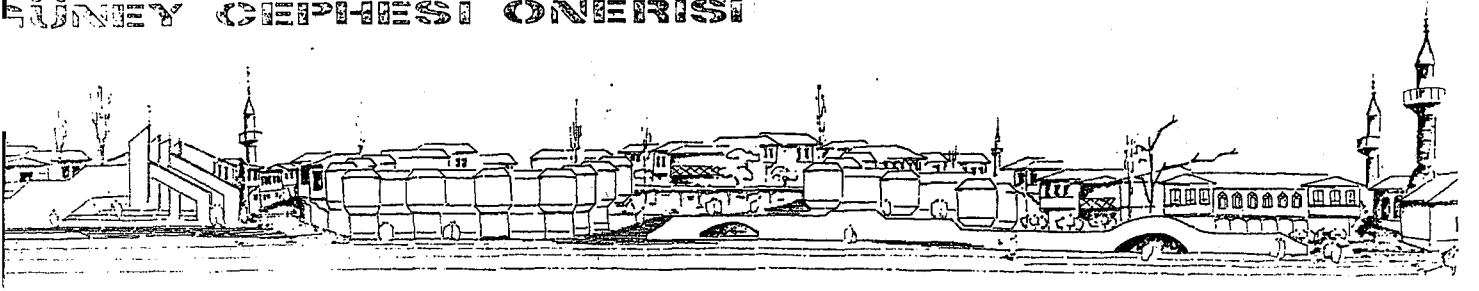
Şekil 32. Yarışma alanları.

Yarışma iki bölüm halinde düzenlenmiştir:

1. Tarihi çevrede işlevsel ve mekansal yenileme:

Reyyhan-Haşim İşcan kültür bölgesi. Burası, Bursa'nın tipik mahalle dokusunu, yaşama mekanını ve geleneksel konut mimarisini yansıtan yörelerden biridir. 1960 Piccinato nazım planı ile ortasından 49 metrelik yol geçirilmesi bu bölgeyi bozmuştur. Açılan yolun iki yanındaki cepheler düzensiz, anlamsız bir duruma gelmiştir. Nazım plan bu yolun üzerinde kentin yönetsel ve kültürel merkezinin bulunmasını öngörmektedir. Yarışmada Haşim İşcan caddesi güney cephesinin (bu bölge konut alanı olarak kullanıma devam edecektir.) özelliklerinin belirlenmesi, kuzeydeki kültür alanı ile ilişkilerinin sağlanması istenmektedir.

LÜNEY ÇEYHESİ ÖNERİSİ

Şekil 33. Örnek proje-silüet (k: Belediye arşivleri)

2. Tarihi kentte yeni yerleşme ve yapılaşma: Yeşil Kent.

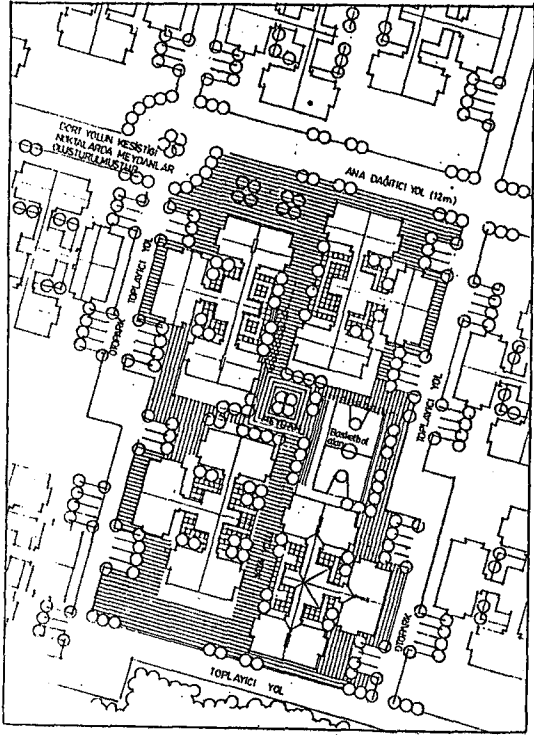
Nazım plan kentin doğu ve batısında yeni yerleşme alanlarının geliştirilmesini öngörmektedir. İzmir Karayolunun üzerinde 15 ha.'lık bir alanda 1000 konut için yerleşme, do-ku, mekan ve tipoloji özelliklerinin önerilmesi istenmektedir. Doğal ve tarihi mirasın yoğun olduğu kentte bu tarihi birikimin yeni yaşama mekanlarının üretimine nasıl bir katkıda bulunması gerektiği konusu irdelenmiştir.

Bursa Belediyesi ve mücavir alanları sınırları içinde, yapıların estetiği ile ilgili kurallar getirilecek yapılacak yapılarda aranacak niteliklerin belirlenmesinde; görüş bildirmek ve öneride bulunmak üzere "Estetik Danışma Kurulu" oluşturulmuştur. 1987-88 tarihleri arasında çalışmalarını sürdürmüş olup, bu süre içinde kurula iletilen 32 adet dosyayı inceleyip karara bağlamıştır.

Bursa Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü tarafından yapılmış olan tarihi çevre koruma-düzenleme çalışmaları EUROPA NOSTRA ödülünü almıştır. (International Federation of Associations for the protection of Europes Cultural and Natural Heritage).

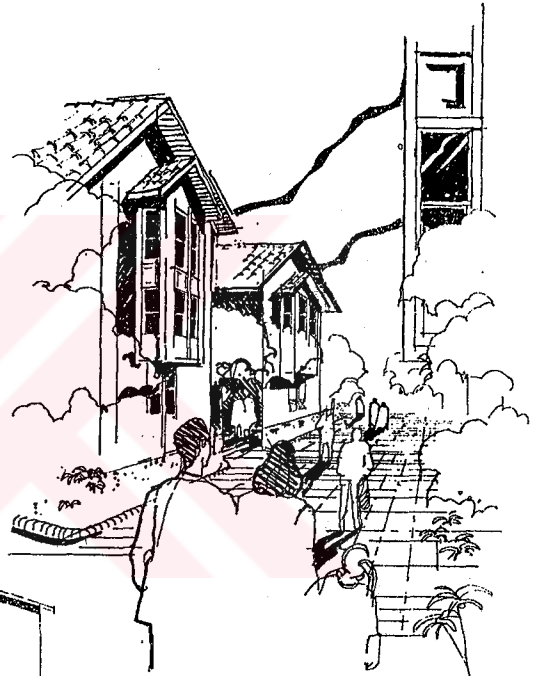
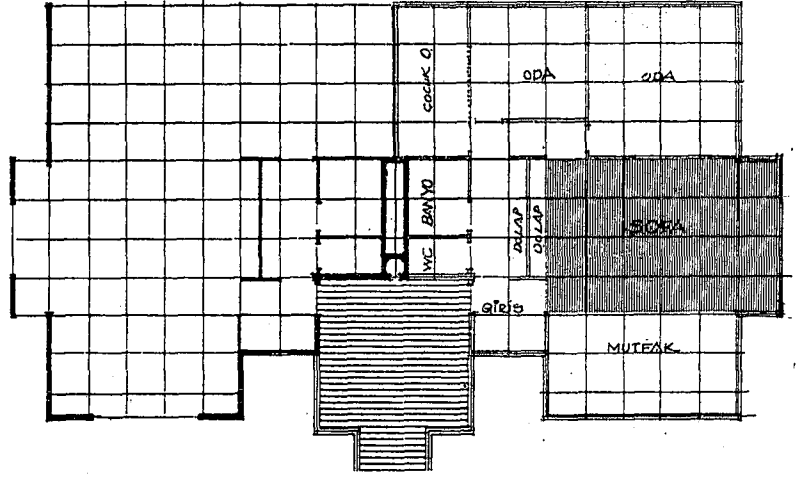
4.3.2. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Bursa Büro Müdürlüğü Çalışmaları:

Kültür Bakanlığınının 19.2.1988 tarihli kararıyla kuru-larak, ilk toplantısını 10 Haziran 1988 tarihinde yapmıştır.

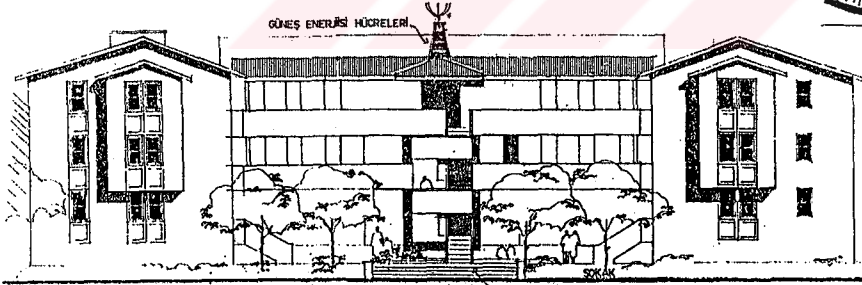

SERVİS İÇİN OTTO
GİRME BÖLGESİ OLAN YAZA YOLU

Plan 1/500

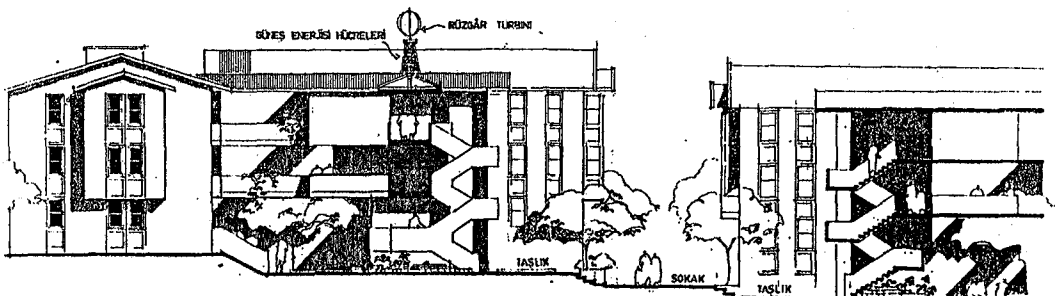

sokaktan
görünüş

TAŞLIĞA ÖBÜS

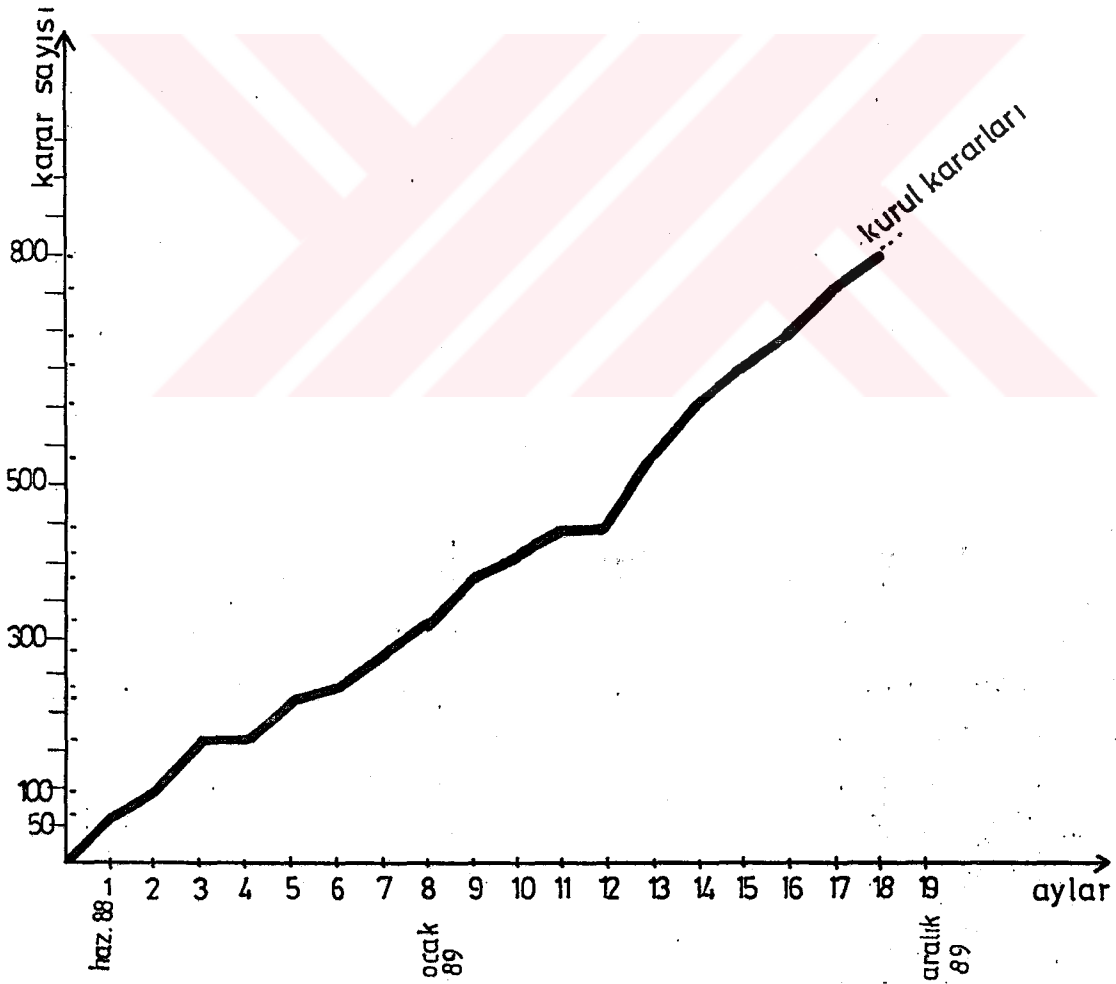
KESİT B.B 1/100

Şekil 34. Örnek proje (konum planı, perspektif, plan ve kesitler).

(k: Belediye arşivleri)

Bursa Koruma Kurulu ilk kurulduğunda, grup tespitleri Ankara'da, proje incelemeleri İstanbul'da görüşülerek karara bağlanmaktaydı. Kurulun görev alanı Bursa, Balıkesir, Bilecik, Adapazarı, Kocaeli, Kütahya illerini kapsamaktadır. (Türkiye'deki diğer Koruma Kurulları için ek 6'ya bakınız) Bursa Koruma Kuruluna göreve başladığında Ankara ve İstanbul'dan 2000 civarında dosya devredilmiştir. Kuruluşundan bugüne kadar görüşülecek olan dosya sayısı (gündemdeki) giderek artmaktadır. Karar sayısı ise fazla artış göstermemektedir. (Bkz. grafik 1) Bugün (Aralık '89) kurulduğundan beri alınan karar sayısı 840'a ulaşmış, gündemdeki dosya sayısı ise 226'dır. Aylara göre ortalama 40-50 karar, 89 yılında ise 500 üstünde karar alınmıştır.

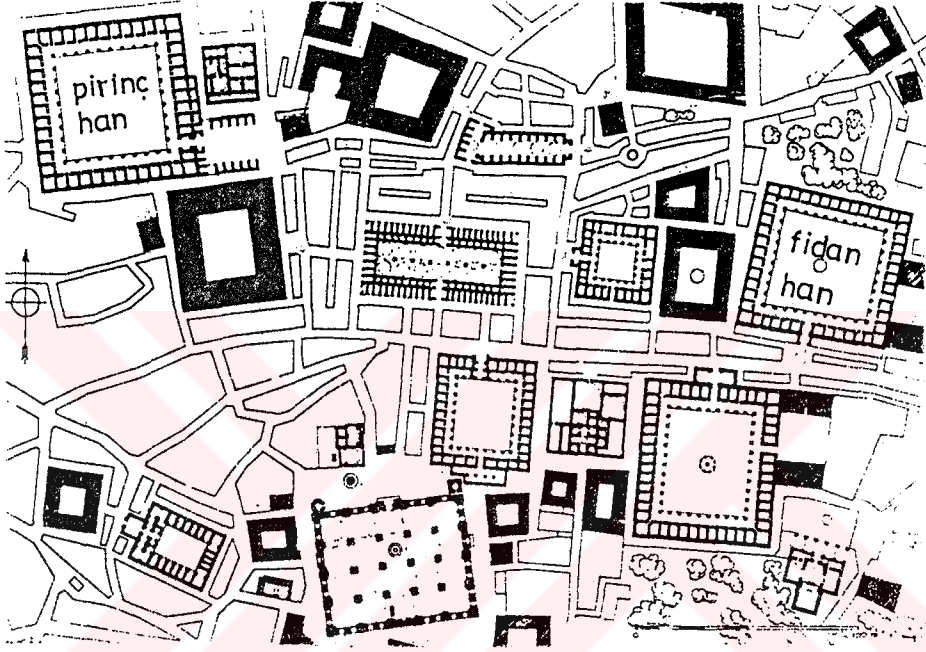

Grafik 1. Koruma kurulu çalışmaları.

4.3.3. Diğer Kamu Kuruluşları

1- Bursa'da tarihi yapılarda I. grup uygulamalara Bursa Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü tarafından yaptırılan

- Piring Han restorasyonu
- Fidan Han (Mahmut Paşa Han) restorasyonu örnek verilebilir.

Şekil 35. Hanlar-konum planı (k: Cezar, 1977)

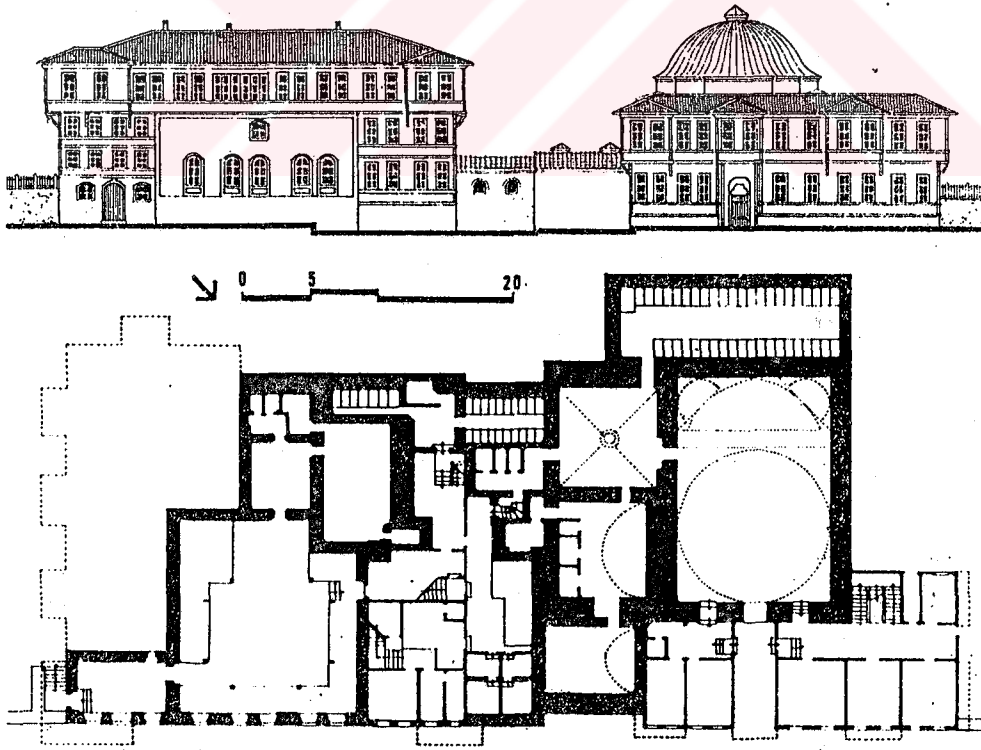
Piring Han 1508 yılında II. Beyazıt tarafından yaptırılmıştır. Avlulu plan tipine sahip olan yapının avlu ortasında Mescit bulunmaktadır. Ticaret amacıyla yapılmıştır. Alt katta 38, üst katta ise 40 oda bulunmaktadır. Odaların üstü tonozludur. (Yalman, 1984). Önemli ölçüde tahrip olan bu yapının restorasyonu halen devam etmektedir.

Fidan Han ise 15. yy.da iki avlulu olarak yapılmış, ahır ve diğer tesislerin bulunduğu kısım sonradan dükkanlarla dolmuştur. Ortada mescit ve havuz bulunmaktadır. Odalar tonozludur.

2. Kükürtlü Kaplıcası restorasyonu (Uludağ Üniversitesi)

Kükürtlü kaplıcası doğal sıcak su kaynağıdır. Eski hamam 1389'dan önce I. Murat tarafından halk hamamı olarak yaptırılmıştır. Kadınlar için olanı ise 15.yy. sonlarında eklenmiştir. Malzemesi taş olan hamam yapısının etrafındaki ahşap kısımlar 19.yy. da otel olarak yaptırılmıştır.

Yakın zamanda Uludağ Üniversitesine bağlı olan kaplıca, restorasyonu yapılarak fizik tedavi merkezi olarak kullanıma açılmıştır. Halen bir bölümünün restorasyonu devam etmektedir. (Bursa, 1983). Bu yapının kuzeyindeki diğer hamam (Yeni Kaplıca) üçü büyük olmak üzere toplam 10 kubbeyle örtülü olan klasik dönem Osmanlı kaplıcasıdır. Yapı malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır. Türk kaplıca hamam plan ve yapı özelliklerini taşıyan tipik bir örnektir (Tuna, 1987).

Şekil 36. Kükürtlü kaplıca restorasyonu (k: Orbay, 1983)

4.4. ÖZEL KURULUŞLAR TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. Eski Eserleri Sevenler Kurumu Çalışmaları

1946'da Kazım Baykal tarafından kurulmuştur. Tarihi eserlerin korunması ve restorasyonu için Bursa'da çok önemli hizmetler veren bu kuruluş, 1977 yılında 125. eserin restorasyonuna ulaşmıştır. Bugün ise yalnızca başkanından ibaret olan bu kurum Irgandı köprüsü (Bkz. Bölüm 4.3.1) restorasyonu için araştırma kazılarına başlanmasını yaptığı girişimlerle sağlamış ve korunmasına yardımcı olduğu 133. tarihi esere ulaşmıştır.

2. Eski Kaplıca - Kervansaray Otel Restorasyonu

Kervansaray Turizm A.Ş. tarafından yaptırılmıştır. Eski Kaplıca I. Murat zamanında, çift hamam olarak bizans kalıntıları üzerine yaptırılmıştır. 1511'de eklemeler yapılan bu yapı kubbeli ve kiremitle örtülüdür (Yalman, 1984).

Kervansaray Otel; Neşet-Şaziment-Emre Arolat tarafından tarihi Eski Kaplıca Hamamının restorasyonu ile birlikte, hamam ile bütün oluşturacak biçimde tasarlanmıştır (Görsel ve işlevsel bütünlük).

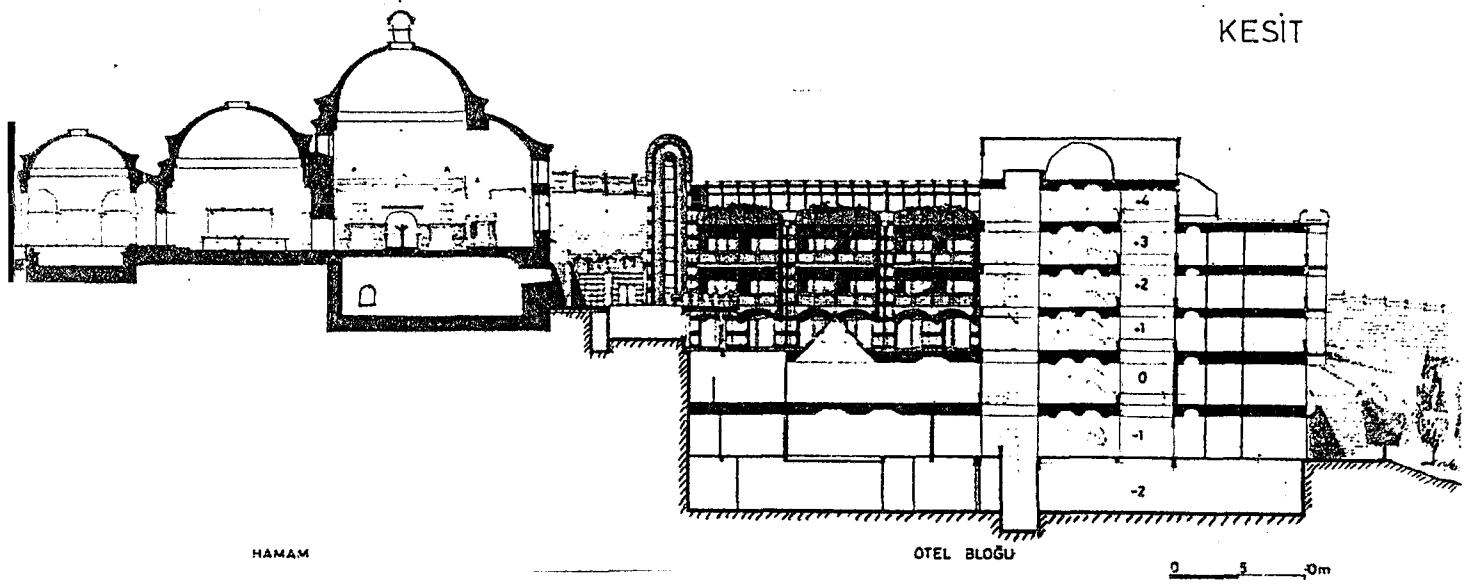
Tasarım ilkeleri;

- Yapı saçak kotunun alçak tutulması,
- Yapı genel formunun Eski Kaplıca ile zengin bir iç mekân oluşturulması,
- Çağdaş çizgilerle ve malzeme seçimiyle, tarihsel yapıya mimari ve dekorasyonda uyum sağlanması,
- Kaplıca hamamının eklentilerden temizlenerek, özgün durumuna getirilen restorasyonu"dur (Mimarlık, 1989/2).

3. Serbest Mimarların Çalışmaları

Bursa'da sivil mimarlık örneği yapılarda II. ve III. grup uygulamalara örnekler (tarihi çevrede yeni yapı örnekleri)

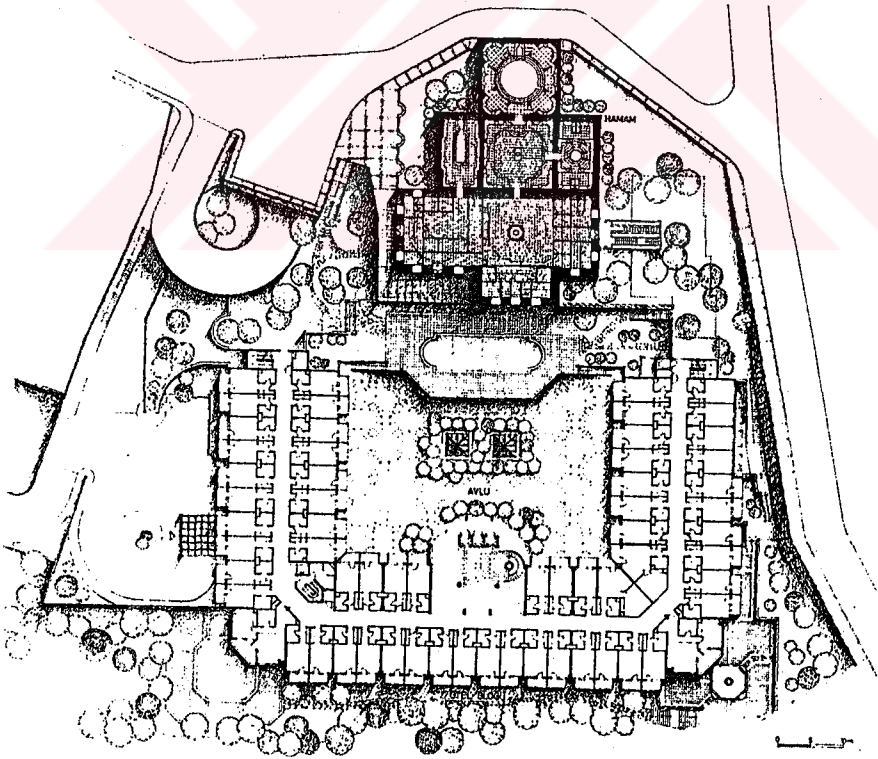
KESİT

HAMAM

OTEL BLOĞU

0 5 10m

otel+hamam planı

Şekil 37. Eski Kaplıca+Otel-Plan ve kesitler-
(k: Mimarlık, 1989/2)

1. Ulucami meydanında Sayılğan-Uluca Çarşısı. Tasarım: Şaziment-Neşat Arolat (Ticaret yapısı; zemin çarşı, üst katlar büro)

2. Uzunçarşı'da Duumlu Manıfatura. Tasarım: Yapı Donatım Ltd. Şt. Ticaret yapısı)

3. Atatürk Caddesinde, Atatürk İşhanı. Tasarım: Şaziment-Neşat Arolat.

4. İnebey'de konut kapısı. Tasarım: Recayi Çoşkun.

5. Gökdere'de Konut Blokları. Tasarım: Kent Yapı Ltd. Şt.

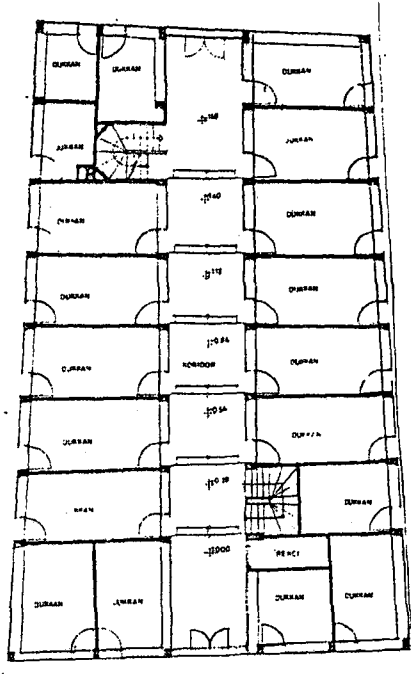
6. Tahtakale'de Konut Yapısı. Tasarım: Ataman Mühendislik.

7. Kale sokakta 2 yeni yapı

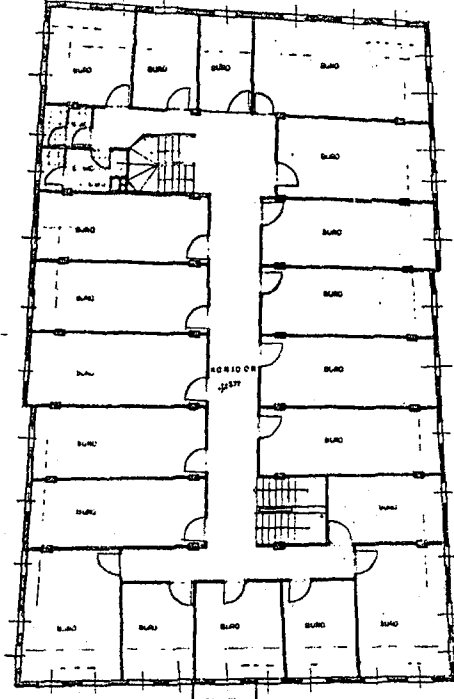
8. Reyhanda yeni yapı (Büro). Tasarım: Recayi Çoşkun.

9. Nalbantoğlundu yeni yapı (İşhanı). Tasarım: Eser mimarlık Bursa.

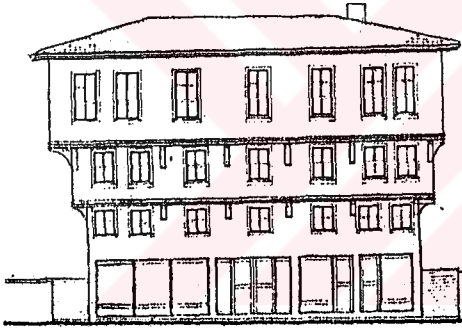
bkz : Fotoğraf A₁, Fot.A₂.....A_g

ZEMİN KAT PLANI

1. KAT PLANI

ARKA GÖRÜNÜS

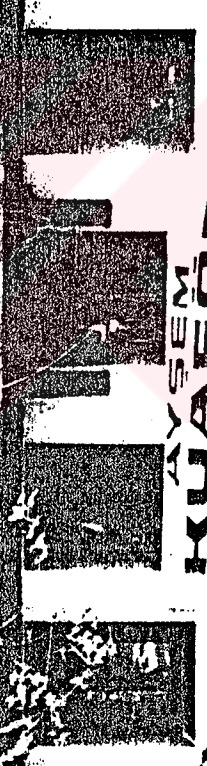
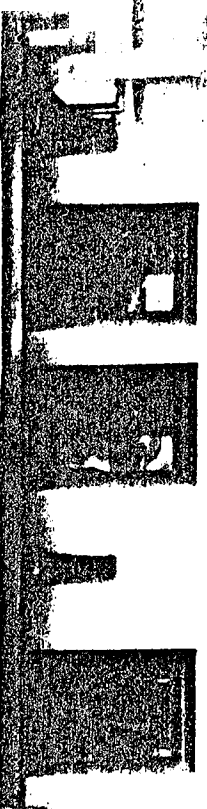
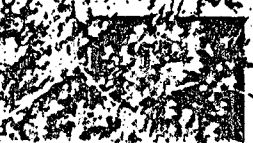
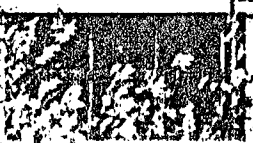
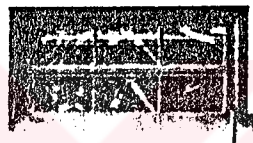
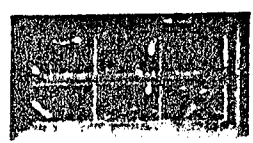
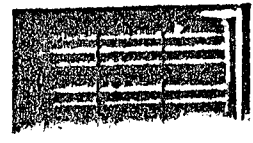
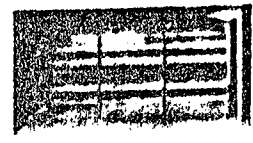
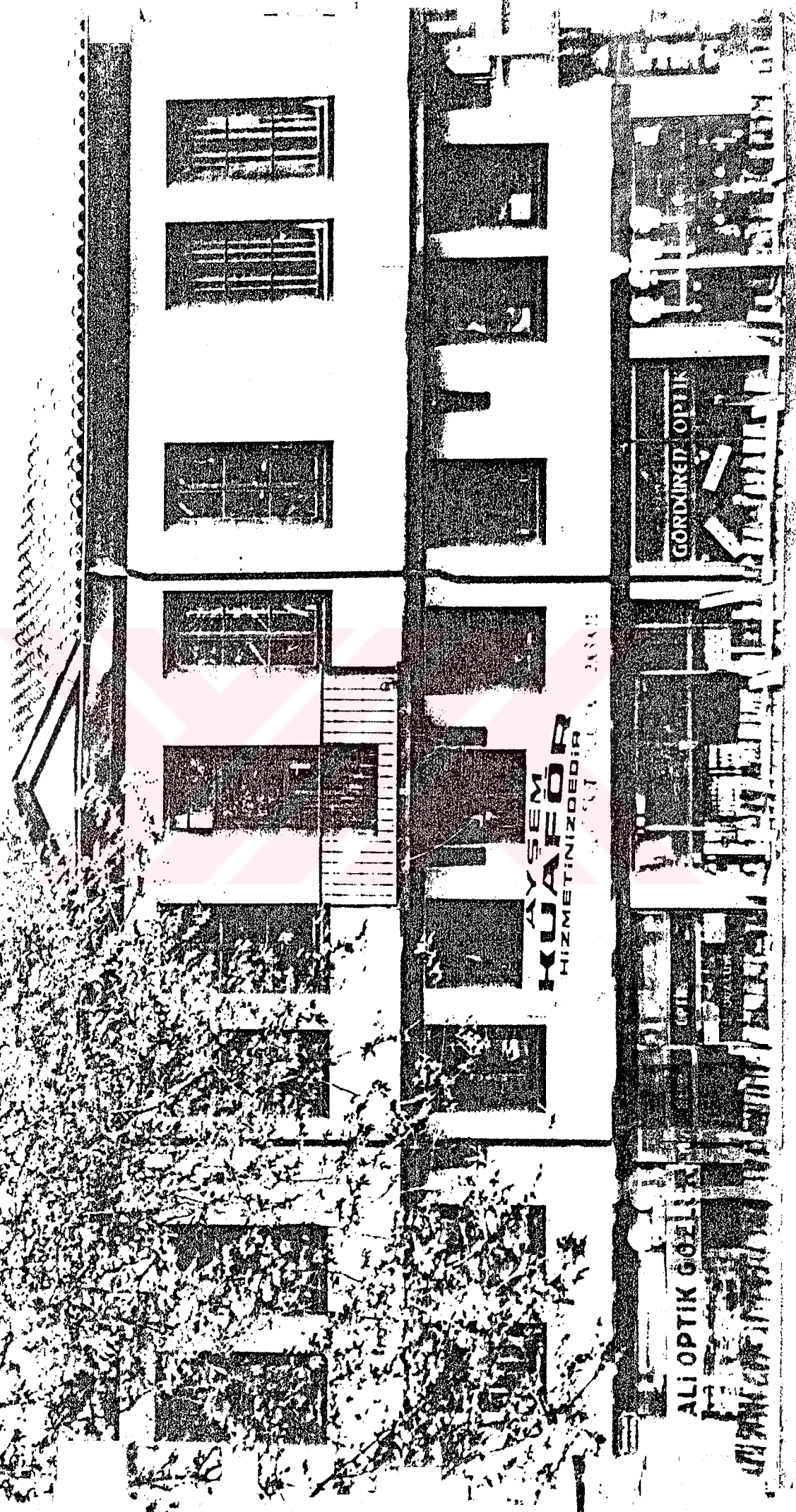
ÖN GÖRÜNÜS

YAN GÖRÜNÜS

Şekil 38: Sayılıgan-Uluca çarşısı

(k: Belediye arşivleri)

KAYSEM
HİZMETİNİZDİR

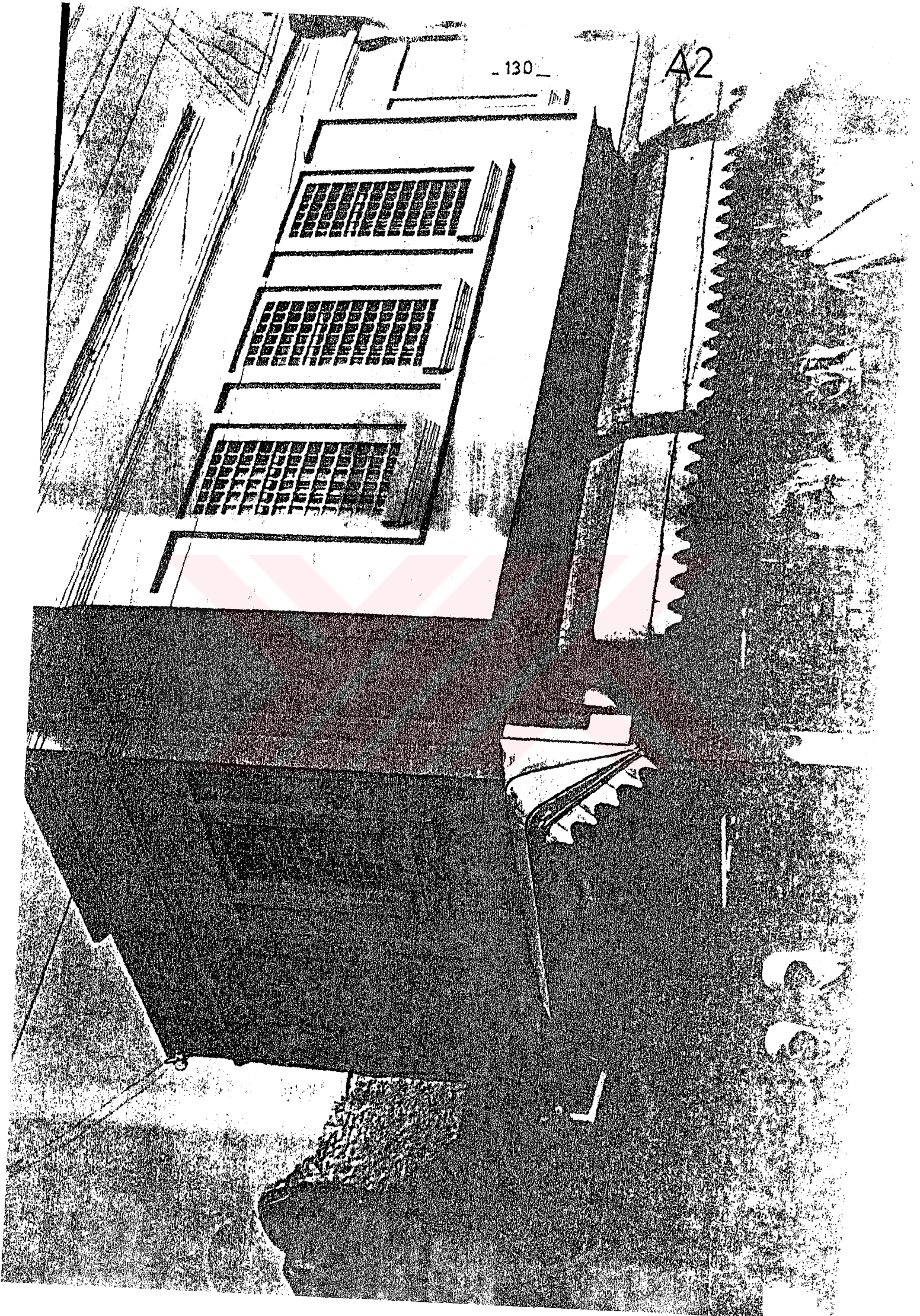
YAKINIKI YANINDA

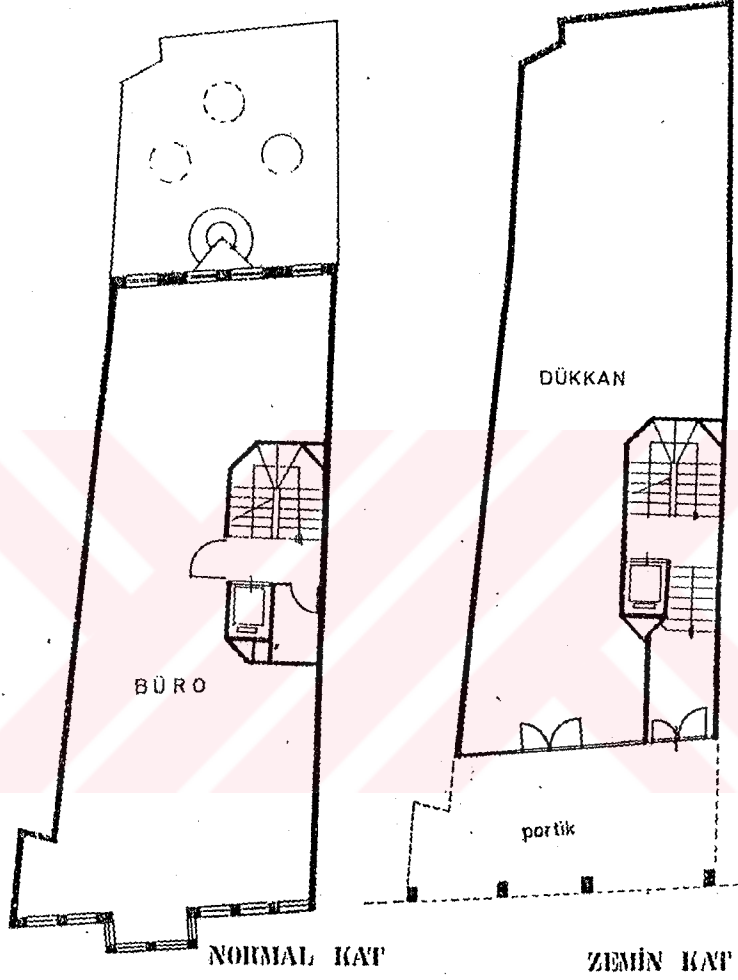
ALI OPTİK GÖZLÜK

OPTİK

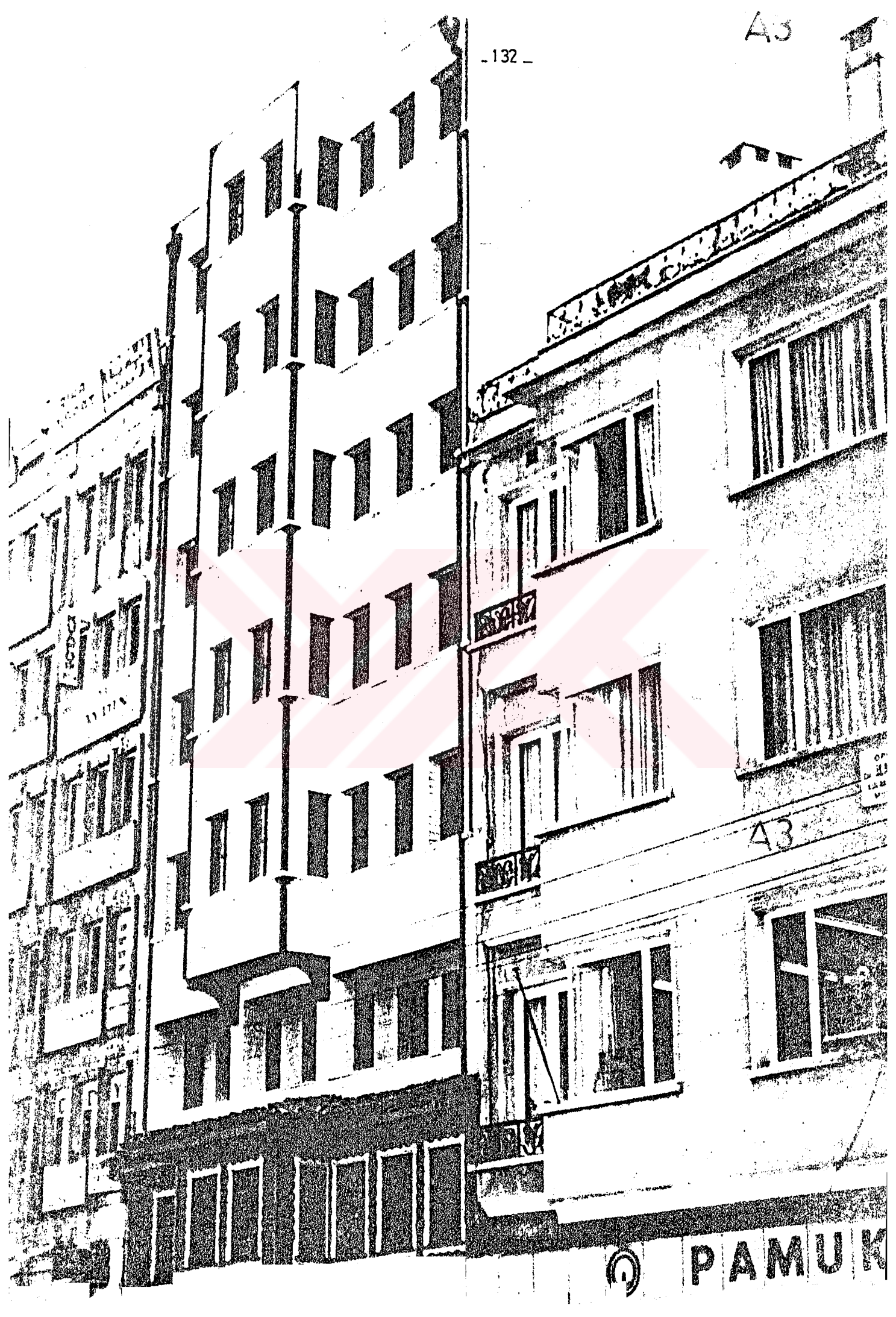
GÖRDÜĞÜ OPTİK

Şekil 40. Atatürk İşhanı (k: Belediye arşivleri)

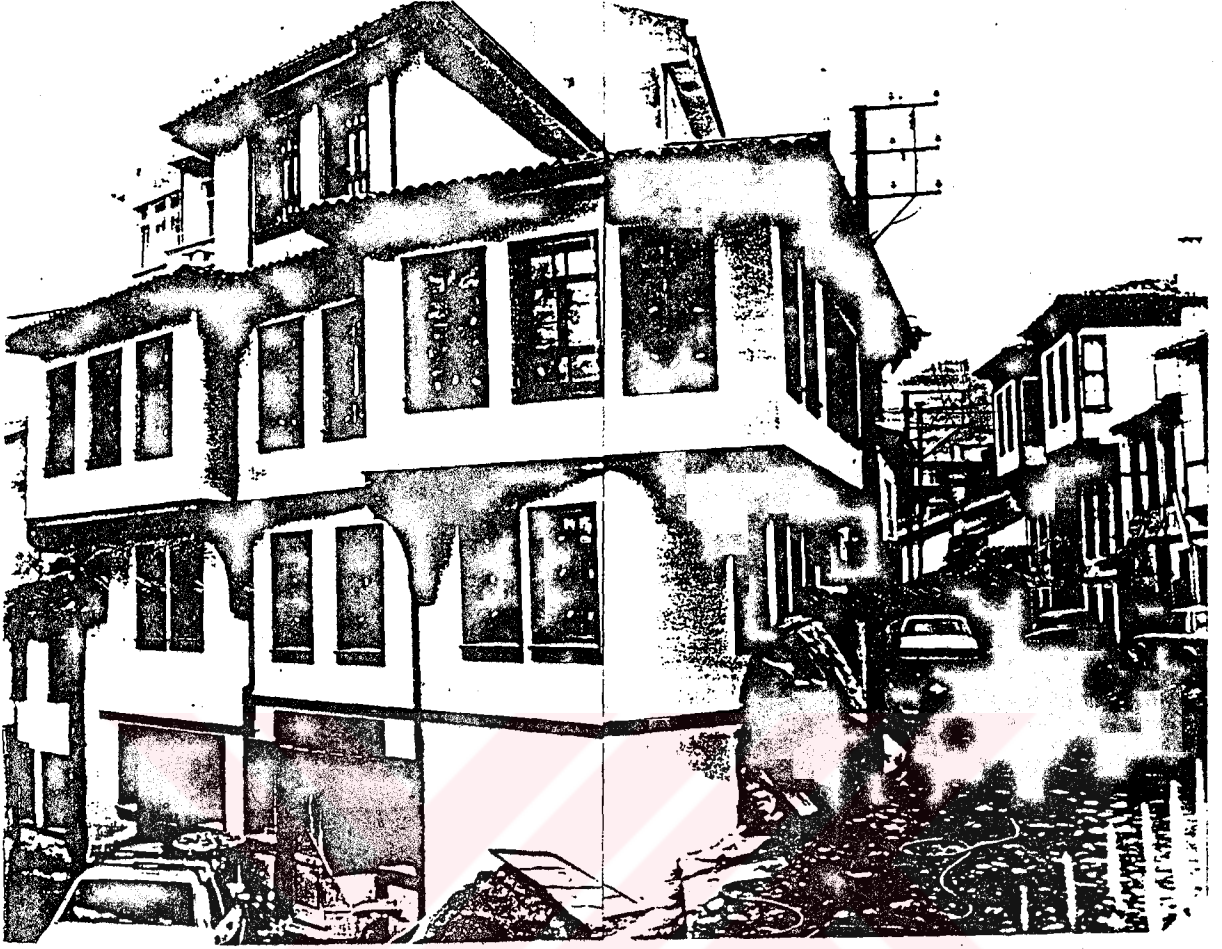
A3

PAMUK

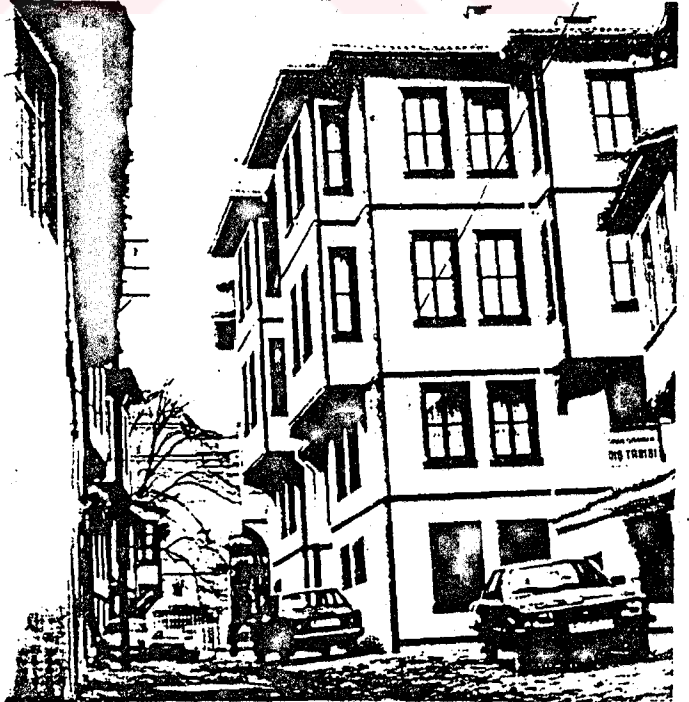

A7

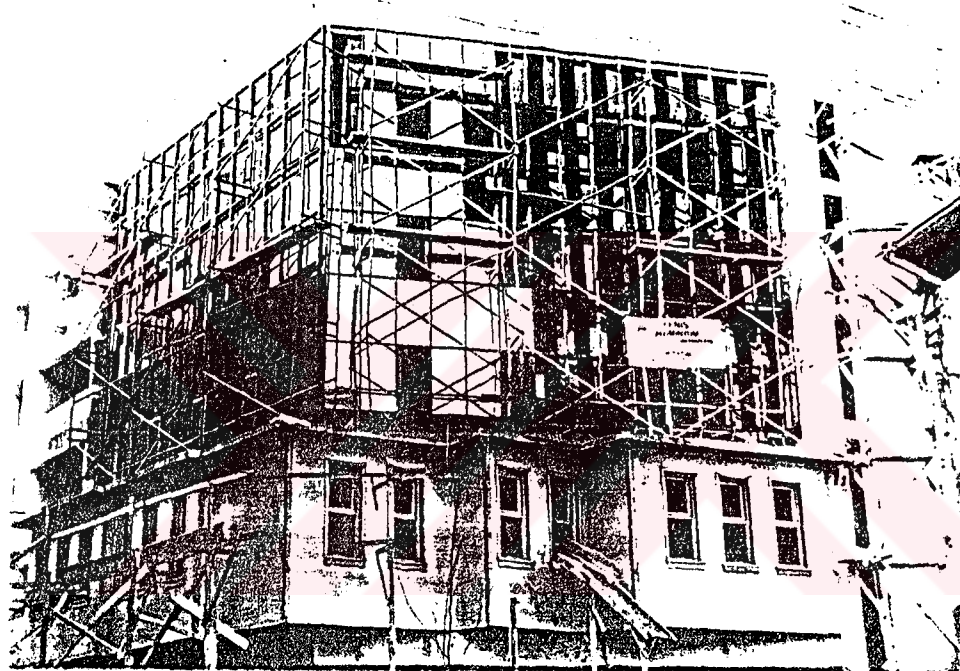
Kale sokakta iki yeni yapı.

A8

Fotoğraf A 8.

A9

Fotoğraf A 9.

5. BÖLÜM

SONUÇLAR

Tarihi çevre korunmasını; geçmişten günümüze geçirdiği aşamaları ile birlikte inceleyen bu çalışma sonucunda; günümüzde koruma anlayışının ve çalışmaların eskiye oranla gelişmiş durumda olduğu görülmüştür.

Önceleri taşınır eserler ve tarihi anıtların dışında koruma düşünülemezken, bugün bir bütün olarak yalnızca anıtlar, resmi-dini yapılarda değil; tarihi dokuyu her yönüyle korumak söz konusu olmaktadır.

Koruma; geliştirme-düzenleme-değerlendirme kavramları ile birlikte anlaşılakta, gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanan tarihi dokuyu (sit alanlarını) bütünlemesi öngörülen alanlara da sınırlamalar getirilmektedir.

Günümüzde Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulları sit alanlarını saptamakta ve tescil kararları almaktadır. Koruma amaçlı imar planları yerel yönetimlerce yaptırılıncaya kadar, geçici plan ve hükümler getirerek tarihi kentsel sitlerin vs. daha fazla tahrip olmasını, ortadan kalkmasını önlemektedir.

Çalışmada örnek olarak seçilerek incelenmiş olan Bursa'da; Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1978 yılında ilk kez tescil kararları alınarak, belirlenen sit bölgelerinde inşaatlar geçici olarak durdurulmuştur.

Daha önceki imar planlarından koruma ile ilgili kararlar bulunmamaktaydı. Yalnızca tek yapı ölçeğinde (anıtlar) koruma sözkonusu idi. Bu nedenle bugün Bursa'da tarihi Kentsel Sitlere baktığımızda, koruma planları bulunmayan dönemlerde inşaat ruhsatı alarak yapılmış, çevrede yadırganan, tarihi çevreye uyumsuz yapılara sıkça rastlanmaktadır. (örneğin Kale Sokakta 1 yapı bu özelliktedir. Koruma planı bu yapıya, diğer yapılara uyum sağlayacak cephe tadilatı önermektedir).

1979 yılında yapılan Bursa geçiş dönemi planı (10888 nolu) yapılanma koşulları ve sit alanları belirlendikten sonra, bu tür uyumsuz yapılaşmalar önlenebilmiştir.

Koruma amaçlı imar planları 6 ayrı kısma ayrılarak Belediyece yaptırılmaya başlanmıştır. Bugün bu planların sonuncusu onay aşamasına gelmiştir. Değişik kuruluşlarca yapılan ve onaylanarak yürürlüğe giren bu planlar, 10888 nolu geçiş dönemi planını geçersiz duruma getirmektedir.

Çevreye uyumsuz yapıların yanında koruma amaçlı imar planları yapımı sonrası, tarihi yapıları bütünleyen, uyumlu yeni yapılanmalar göze çarpmaktadır. Önceki imar planları döneminde yapılan çevrede yadırganan yapılar, eski sivil mimarlık örnekleri ve koruma planları sonrası yapıları birarada karışık bir görünüm verebilmektedir. Ancak koruma planları yapılanma koşulları doğrultusunda, çeşitli kuruluşlarca ve mimarlarca yapılan çalışmaların olumlu katkıları da gözlenmektedir.

Tarihi doku korunmasına, kamu kuruluşları tarafından yapılan restorasyon ve tarihi çevre koruma düzenleme uygulamalarının kente bu konuda önemli katkılarda bulunduğu; halen yoğun bir şekilde kullanılmakta olan (turizm açısından ve kentte yaşayanlar açısından) alanlar da görülmektedir (özellikle Tophane yamaçları ve türbelerin olduğu tarihi, doğal, arkeolojik alan ve Merkez-Hanlar bölgesindeki ulucami-Orhan Camii arası meydan düzenlemesi). Bu çeşit çalışmalarını genelde koruma amaçlı imar planları öngörmektedir.

Oldukça geniş tutulmuş olan sit alanları 1986 yılında yeniden gözden geçirilmiş olmakla beraber, daha ayrıntılı çalışmalar hızlandırılarak sit sınırları daraltılmalıdır(kent içi) Bursa kenti yalnızca kent içinde değil, çevresinde de korunması ve özellikle turizm amaçlı olarak değerlendirilmesi gerekli kentsi alanlar ve köylere de sahip olmasından dolayı, bu alanlar da koruma kapsamına alınmalıdır.

(kent dışı yeni sit alanları).

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, Z., (1988), "Değerlendirme Ölçütleri", Yapı Dergisi, No: 84, İstanbul.
- AKÇURA, N., MADRİN, E., (1979), T.M.M.O.B. ve O.D.T.Ü. Restorasyon Bölümü, Mimarlık, 79/1.
- AKÇURA, T., (1982), İmar Kurumu Konusunda Gözlemler, O.D.T.Ü. Mimarlık Fak., Yayın No: 36, Ankara.
- AKOZAN, F., (1977), Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunları, D.G.S.A. Yayını, No: 47, İstanbul.
- ALSAÇ, Ü., (1976), Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, K.T.Ü. Mimarlık Fak. Yayını, Trabzon.
- ALTINOLUK, Ü., (198..), Eski Yapılar Yeni Fonksiyonlar, T. Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul
- ARU, K., A., (1965), Yayalar Taşıtlar Şehir Dokusunda Yeni Ulaştırma Düzenleri, İ.T.Ü. Mimarlık Yayını, İstanbul.
- AYDEMİR, S., (1989), 19. yy.dan Günümüze İmar Mevzuatının Kentsel Dokuya Etkisi, basılmamış seminer notları, Trabzon.
- AYSU, E., (1982), "Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri", "Türkiye Birinci Şehir-cilik Kongresi, O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ank.
- BAYKAL, K., (1977), "Gelişmekte Olan Bursa'mızın Sorunları Hakkında Görüşlerim", Bursa 1977 Semineri, Bursa Uludağ Üniversitesi Yayını, No: 1, Bursa.
- BURSA BÜYÜK ŞEHİR, Bursa Büyükşehir Belediyesi Arşivleri.
- BURSA İL YILLIĞI, (1973), Bursa.
- BURSA TİCARET VE SANAYİ ODASI, (1978), Bursa'nın Ekonomik Yapısına Toplu Bir Bakış, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Bursa.

- CEZAR, M., (1981), "XIV-XVI. Yüzyıllar Türk Şehrinde Çarşının Konumu ve Çarşıların En Tipik Yapısı", Akademi 10, D.G.S.A. Yayını, No: 82, İstanbul.
- ÇEÇENER, B., (1982), "Taşınmaz Eski Eser Koruma Olayı, Kararları, Organları, Koruma Politikası ve Ülkemiz", Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- ÇEÇENER, B., (1984), Taşınmaz Kültür Varlıkları Koruma Uygulaması Yapan Kuruluşlar, Mimarlık Dergisi 201, Sayı: 3-4, Ankara.
- ÇUBUK, M., TEOMAN, S., (...), "Şehircilikte Geniş Bir Koruma Kavramına Doğru", Milliyet Yayını, İstanbul.
- DENEL, S., (1982), Batılılaşma sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekânlarda Değişim ve Nedenleri, ODTÜ. Mimarlık Fak. Yayını, Ankara
- EKİNCİ, O., (1988), "Tarihi Kente Saygılı Bir Yeni Yerleşim Projesi: Muğla Toplu Konut Alanı", Der: O. Ekinci, Mimarlık Dergisi, No: 1, Ankara.
- ELDEM, S.,H., (...), Bursa Evleri, Der: V. Nedim Tör
- ERDER, C., (1977), "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, Ankara.
- ERUZUN, C., (1989), "Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi", Mimarlık Dergisi, No: 4, Ankara.
- FERSAN, N., (1980), Küçük Anadolu Kentlerinde Tarihsel Dokunun Korunması ile İlgili Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.
- GÖK, T., (1980), Kent Planlama ile İlgili Yasal Kurallardan Seçmeler, O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Yayını, Ankara.
- GÜLLER, R., (1977), "Bursa'nın Gelişmesi, Sorunlar ve Planlama Çalışması", Bursa 1977 Seminer, Bursa Uludağ Üniversitesi Yayını, No: 1, Bursa.
- HARRELL, B., (1980), Bursa Rehberi, Çev: S. Asımgil, İstanbul.
- KARAGÖZOĞLU, F., SÖNMEZ, İ., KARAGÖZOĞLU, T., (1985), Taşınır-Taşınmaz Eski Eserler Hukuku, Hukuk Merkezi Yayınları, No: 1, Ankara.
- KUBAN, D., (1988), "Anıtsal Restorasyon Sorunları", Yapı Dergisi, Sayı: 84, İstanbul.
- ... (1987), Koruyucu Kent Yenilemesi: Kreuzberg, Uluslararası Yapı Sergisi, Sergi Metinlerinin Türkçe Çevirisi, Berlin.

MADRAN, E., ÖZGÖNÜL, N., (...), Planlı Dönemde (1963-81) Tarihsel Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesinde Kamunun Yaklaşımı, O.D.T.Ü. Mim. Fak. Yayını, Ankara.

ORBAY, İ., (1983), Bursa, İstanbul.

ÖZDEŞ, G., (1986), "Eski Türk Şehirleri ve Yaşamı Üzerine" Yapı Dergisi, No: 67, İstanbul.

TAYLA, H., (1988), "İşlevlendirme-Koruma Karşıtlığı", Yapı Dergisi, No: 84, İstanbul.

TOSUN, Y., (1979), 17-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı Türk Şehir Dokuları, Bu Dokuları Oluşturan Evler ve Korunmaları, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İzmir.

TUNA, A., (1987), Bursa Yeni Kaplıca, İstanbul.

TURING, (1986), Turing Dergisi sayı: 75/354, İstanbul

T.C.KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları, Ankara.

YALMAN, B., (1984), Bursa, Turing Otomobil Kurumu yayını, İstanbul.

YAPI (Emanet Komisyonu), (1986), "Tarihsel Çevre İçinde Bir Eğlence ve Turizm Merkezi Uygulaması: Antalya Kaleiçi", Yapı Dergisi, No: 66, İstanbul.

ZEREN, N., (1981), Kentsel Alanlarda Alınan koruma kararlarının Uygulanabilirliği, İ.T.Ü. Yayını, İstanbul.

ZEREN, N., (1982), "G.E.E.A.Y.K. Tarafından Koruma kararı Verilen Yerleşmelerde Kararların Uygulanabilirliğinin Araştırılması," Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

RAPORLAR:

- 1- Tophane ve Çevresi Koruma Planı Raporu, 1987.
- 2- Hanlar Reyhan-Kayhan Bölgesi Koruma Planı Raporu, 1989 O.D.T.Ü.
- 3- Gökdere, Yeşil, Yıldırım Koruma Amaçlı Plan Hükümleri.
- 4- Bursa Büyükşehir Belediyesi, 1978 Çalışma Raporu.
- 5- Bursa Hisariçi Kale Mahallesi Tesbit Değerlendirme Projesi, O.D.T.Ü. Mimarlık Fak. Restorasyon Böl. 1978-79.

EK: 1

19. yüzyıldan günümüze koruma çalışmaları:

- 1846 tarihli ilk müze
- 1858 anıtların yıkımına karşı ceza konunu.
- 1869 I. Asar-ı Atika Nizamnamesi.
- İlk müzenin geliştirilmesi (Osman Hamdi Bey) 1873.
- 1874 2. Asar-ı Atika Nizamnamesi.
- 1884 3. " " "
- 1889 tarihli Müze-i Hümayun nizamnamesi.
- 1906 4. Asar-ı Atika Nizamnamesi.
- 1912 Muhafaza-i Abidet Nizamnamesi.
- 1913 Evkaf-ı islâmiye müzesinin kuruluşu.
- 1917 Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni Dairesinin kuruluşu.
- 1923 Hars müdüriyetinin kurulması.
- 1924 Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeninin teşkilat ve vazifelerine dair talimatname.
- 1928 Ankara etnografya müzesinin kurulması.
- Türk ve islâm eserleri müzesinin ve İstanbul Arkeoloji müzesinin kurulması.
- 1925'den sonra tekke, zaviye ve türbetürbelerden toplanan eşyalarla yerel müzelerin kurulması.
- 1930 "Belediyeler Yasası" ile belediyelerin halk müzeleri kurmakla görevlendirilmeleri.
- 1924-31 işlevsiz kalan tarihi yapıların çeşitli devlet kuruluşları arasında paylaştırılmalarına dair kanun
- 1931 Eski yapıların korunması komisyonunun kurulması.
- 1931 Türk tarih kurumunun kuruluşu.
- 1933 Arkeolojik kazıların başlaması.
- 1933 Belediye yapı ve yollar kanunu.
- 1951 tarihli 5805 sayılı GEEAYK'nun teşkiline ve vazifelerine dair kanun (1952,59,62,74 tarihli yönetmelikleri).
- 16.7.1956 6785 sayılı imar yasasının tarihi anıtlarla ilgili maddeleri.
- 1957 bazı eski eserlerin vakıflar umum müdürlüğüne devrine dair kanun.
- 18.6.1957 tarih 4/9153 nolu imar nizamnamesi. (39. madde).
- 1960 özel şahıslara ait eski eserlerle tarihi abidelerin istimlaki hakkında yasa.
- 18.6.1970/1741 anıtlar Y.Kurulu teşkilatına dair kanun.
- 1972 Emlâk vergisi yasası ile korunacak eserlere vergi indirimi uygulaması.
- 20.7.1972 tarihli 1605 sayılı imar yasası ek madde: 6.
- 6 Mayıs 1973 1710 sayılı eski eserler yasası.
- 21.7.1983 tarihli 2863 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma kanunu.
- 16.2.1984/18314 nolu resmi gazetede yayınlanan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları yüksek kurulu ile bölge kurulları yönetmeliği.

- 10.8.1984/18845 nolu resmi gazetede yayınlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tesbit ve tescili hakkında yönetmelik.
- 30.1.1989-20065 sayılı resmi gazetede yayınlanan, kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek kurulu ile koruma kurulları yönetmeliği.

Yüksek Kurul Kararları:

- 10.5.1970-5384 maili inhidam eski eserlerin korunması.
- 19.7.1972-6555 yıkılan, yıktırılan eski eserlerin bulunduğu parselin eski eser parseli olduğu, kovuşturma açılması ve 2. grup aynı gabari ve inşaat hacminde yapı yapılması.
- 13.7.1973-7266 mimari yönden korunmaları gerekli bulunmayan, korunacak yapı unsurlarının tespiti hakkında.
- 18.10.1975-8666 Eski eserlerin vergi, harç ve rüsumdan ayrıcalıklı tutulması.
- 11.9.1976-9363 Eski eser üstüne afiş ve yazı yazılmaması.
- 10.6.1977-9872 1930 yılından evvel yapılan tüm sivil mimarlık (örnekleri-gecekondular ve baraka harç) ve resmi dini, askeri binaların yıkımından evvel kurula sorulması.
- 25.3.1978-10290 sit alanı ve tek eser korumasında yapı müdahalesi için röleve istenmesi.
- 9.6.1978-10374 yerel yönetim bakanlığından koruma bölgesi olan kentlerde bütçe önceliği istemi.
- 14.1.1978-10200 Eski eserler üstünde yapılacak inşai müdahaleler, 1., 2., 3. üncü grup eski eser yapılar.
- 21.9.1979/A-1818 Arkeolojik kazıların çevre ölçüğünde ilkelere ele alınması.
- 11.12.1981/13320 Adi onarımlar.
- 14.11.1981/A-3221 Arkeolojik sit alanları.
- 25.7.1981/A-3090 Tescilli yapı ve çevresinin onarımları.
- 10.4.1981/12731 Geçiş dönemi kararları olmayan yerler.
- 7.1.1983/14441 Askeri alanlar.
- 14.5.1983/14983 Yıkılımlar, yanmaları nedeniyle kısıtlılık durumu olan parseller.
- 25.3.1983/A-1012 Devlet kuruluşlarına ait yapıları yıkıp yeniden yapılması hakkında.
- 14.10.1983/10 2805 sayılı ve 6785 sayılı imar kanununun 10. maddesi hakkında.
- 6.1.1984-55 camilere ilâve.
- 6.1.1984-56 maili inhidam yapıların kurtarılması.
- 6.1.1984-57 camilerin yıkılmaması hakkında.
- 6.1.1984-59 Tarihi yapıların yıkılması ve yeni inşaat hakkında.
- 6.1.1984-60 Mimari olmayan korunacak yapı unsurlarının müzeye konulması.
- 6.1.1984-61 Yapı grupları.
- 6.1.1984-62 İdare mahkemelerinden sonuç alınması.
- 6.1.1984-63 Camilere ilâve.
- 6.1.1984-64 Arkeolojik sitlerde kazı çalışmaları.
- 6.1.1984-65 Koruma planları ve geçiş dönemi yapılanma kararları olmayan alanlar.
- 6.1.1984-66 Tescilli yapı ve çevresindeki yapıların onarımları.

- 6.1.1984-67 Arkeolojik alanlar.
- 6.1.1984-68 Planı olmayan yerlerde yapılanma.
- 6.1.1984-69 İskân izninin kurula sorulması,
- 6.1.1984-70 Yıkıp yeniden yapılması.
- 6.1.1984-71 Yıkılması, yanması halinde parseldeki kısıtlılıklar.

- 31.3.1984 Yeni sit alahı tespiti.
- 25.10.1984 Danışma, denetleme kurulları.
- 1.6.1985/1099 Köprüler.
- 1.6.1985/1100 Camilerin 1. grup olarak değerlendirilmesi.
- 11.6.1985/1217 Dini yapılar.
- 6.12.1985/1685 Genel kararlar.
- 18.9.1986/48 Parsel ölçeğinde, yapı adası ölçeğinde tescil.
- 20.3.1987/3087 Kurula yapılan başvuruların değerlendirilmesi.
- 20.3.1987/3088 Boğaziçi bölgesi uygulamaları.
- 4.3.1988/6 Arkeolojik sit alanlarında korunmaya yönelik geçerli koşullar.
- 4.3.1988/7 Koruma amaçlı imar planları ile ilgili yönetmeliğin hazırlanması.
- 4.3.1988/8 Taşınmaz kültür varlıkları ile korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren yapıların tespiti ve korunmalarına ilişkin konuların değerlendirilmesi aşamasında dikkate alınacak esaslar.
- 4.3.1988/9 Eski konutların korunması gerekli nitelikte olup olmadığının belirlenmesi.
- 4.3.1988/10 Sit alanları ile korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve çevrelerinde yapılacak onarımlar.
- 4.3.1988/11 Kentsel sit alanları ile korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarında yapılacak yeni yapılanmalarda;
- 4.3.1988/12 Geçici tesislerin izinsiz yapılamıyacağı.
- 4.3.1988/13 Elektrik reklam panoları konulamıyacağı.
- 4.3.1988/14 Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma gruplarının belirlenmesi.
- 4.3.1988/15- Mâli inhidamı yapılar.
- 4.3.1988/16 Korunması gerekli yapının yok olması halinde parsele ilişkin işlemler.
- 4.3.1988/17 Mimari yönde korunması gerekli olmayan binalarda, korunacak yapı unsurlarının tespiti.
- 4.3.1988/18 Karayolları güzergahı üzerindeki tarihi köprülerin onarımı.
- 4.3.1988/19 Onarım hitabesi konulması.
- 4.3.1988/20 Kurul gündemine alınacak konuların belirlenmesi için getirilen esaslar.
- 4.3.1988/21 Kurul kararlarına karşı idare mahkemelerinde açılan davaların sonuçlandırılmasından önce, kurula yapılan başvuruların değerlendirilmemesi.

- 28.6.1988/22 Korunması gerekli kültür varlığı cami, mescit ve türbelerde yapılacak fiziki ve inşai uygulamalar.
- 28.6.1988/23 Erken cumhuriyet dönemi yapılarının yıkılması, tarihi, resmi özelliği olan yapıların yıkılmaması.

- 28.6.1988/24 Tabii (doğal) sit alanlarında korumaya yönelik koşullar,
- 28.6.1988/25 Anıt ağaçların tanımı ve korunması.
- 28.6.1988/26 I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinde ihtiyaç duyulan yapılar.
- 28.6.1988/27 Arkeolojik sit alanlarında ifraz ve tefrit.
- 29.9.1988/43 Sit alanları içinde 2981 sayılı yasanın geçerli olamayacağı.
- 29.9.1988/44 önceki dönemlerde alınmış yüksek kurul kararlarında ortaya çıkan eksik ve noksanlıkların giderilmesi amacıyla kararların koruma kurullarınca yeniden değerlendirilebileceği.
- 29.9.1988/45 Yakın geçmişe ait mezarlık alanları.
- 29.9.1988/46 Toplu konut alanlarını korumada gözönüne alınacak kanunlar.

- 15.5.1989/70 yeni yapılanmalara ruhsat verilmesi.
- 15.5.1989/80 Koruma kurullarında görüşülecek konular ve istenen belgeler.
- 15.5.1989/81 Vakıflara ait taşınmazlardan gözönüne alınacak konular.
- 15.5.1989/83 Arkeolojik sit alanlarındaki sondaj kazıları.

ESKİ ESERLER KANUNU

Kanun No: 1710

Kabul tarihi:25/4/1973

1- Genel hükümler:

MADDE 1- Tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup, bilim, kültür, din veya güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yeraltında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır ve taşınmaz mallara ve aynı nitelikteki her türlü belgeye eski eser denir.

Bunlardan:

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları, yazılı ve kabartmalı kayalar, hüyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller, surlar, kale ve burçlar, her türlü mimari anıtlar, tiyatrolar, hipodromlar, stadyumlar, anfiteatrlar, agoralar, kütüphaneler, her türlü resmî veya özel yapılar, tarihi yol kalıntıları, köprüler, mesafe taşları, dikili taşlar, sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, su yolları, sarnıçlar, kuyular, tarihi saraylar, köşkler, yalılar, camiler, meşcitler, namazgâhlar, her türlü hayrat, çeşme, sebil, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeshane, medrese, tekke ve zaviyeler, mezarlıklar, türbeler, hazireler, lâhitler, sandukalar, steller, kümbetler, hanlar, hamamlar, sinogoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar ve benzerleri ile bunların birkaçından meydana gelen bina toplulukları, külliyeler, sitler, diğer taşınmaz mallarla, bunlara ait parçalar, eski, anıt ve duvar kalıntıları, taşınmaz halde dağınık tuğla ve sair yapı malzemesi artıkları, taşınmaz eski eserleri,

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, tarihten önceki devirlerden kalma insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks). volkan camları (obsidien), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu veya vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diademler), deri, bez, papirüs, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı ağaçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerini haiz gravür, yağlı veya suluboya tablolar, muhalefat (relique'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları taşınır eski eserleri teşkil ederler.

Eski eserlerden:

Önemli tarihi olaylara sahne olan veya arkeoloji, tarih, sanat bakımından bir önemi ve özelliği bulunan, korunması ve değerlendirilmesi gerekli her türlü taşınmaz mimari eserlere ve aynı nitelikteki heykellere ANIT,

Mimarileri, üniteleri ve çevrelere katkıları bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gerekli görülen ayrı veya bir arada olan yapı gruplarına KÜLLİYE.

Homojen oluşları ve özellikleri tarihi, estetik, artistik, bilimsel ekolojik, etnografik, ebedi veya efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topoğrafik bölgelere SİT,

Önemli tarihi olayların geçtiği, bu sebeple korunması gerekli görülen yerlere TARİHİ SİT,

Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerlere ARKEOLOJİK SİT (Tarihi şehir kalıntısı) veya ÖREN YERİ,

Korunması gerekli tablet güzellik ve gariplikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünüşlere, asırlık ağac ve koruluklara TABİİ SİT (Tabii anıt) denir. Bunların tümü ile değerlendirilerek korunması esastır.

MADDE 2- Halk sanatlarını ve halkın maddi kültürünü temsil eden malzeme ve belgelere etnografya eseri denir.

Bu evsafı haiz olanlardan sanat tarihini ilgilendirenler 1 inci madde gereğince eski eser sayılırlar.

MADDE 3- Devlete ait arazi ve emlk ile, özel ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan emlk ve arazide, varlığı bilinen veyahut ilerde meydana çıkacak olan her çeşit anıtlar, bütün taşınır ve taşınmaz eski eserler Devletin malıdır. Bunların kazılarla meydana çıkarılmaları, yerlerinde korunmaları, taşınır eski eserlerin müzelerde toplanmaları bu kanun hükümlerine göre yürütülür.

MADDE 4- Taşınır ve taşınmaz eski eserleri, yeniden bulunanlar, malik oldukları veya işgal ettikleri arazinin içinde eski eser bulunduğunu bilenler veya böyle bir eserin varlığından yeni haberdar olan malik ve zilyedler, bunu en geç 10 gün içinde en yakın müzeye veya köylerde muhtarlara, bucağ, ile ve illerde en yüksek mülkiye amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi eserler, askerî garnizonlar veya yasak bölgeler içinde bulunur veya çıkarsa kaza usul dairesinde üst komutanlara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtarlar, mülkiye amirleri veya komutanlar veya bu gibi eserlerin varlığından doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların korunmaları için gerekli tedbirleri almakla beraber, alınan bu ilk tedbirleri de açıklamak suretiyle keyfiyeti en geç 10 gün içinde Millî Eğitim Bakanlığına yazı ile bildirmekle ykmldrlar. Bu ihbarı alan Millî Eğitim Bakanlığı en geç bir yıl içinde gerekli işlemleri yapar.

MADDE 5- Bu kanunun tarif ve kapsamına giren eski eserleri, tarihî ve tabii anıtları bozmak ve değiştirmek, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun mütalaasına dayanmak kaydıyla, Milli Eğitim Bakanlığının izni olmadan onarmak ve içlerinde veya emniyet sınırları dahilinde, inşaat, tesisat, sondaj ve kazı yapmak, kireç ocağı ve tuğla harmanı tesis etmek, hayvancılıkta, tarımda veya herhangi bir işte kullanmak, yıkılmalarına veya tahriplerinden meydana gelen maddeleri almak bunları gecici veya devamlı olarak herhangi bir maksatla iskân veya işgal etmek, kısmen veya tamamen tahrip etmek tahriplerine sebep olabilecek hizmetlerde kullanmak buralarda define aramak yasaktır.

Eski eserlerin tarihî ve tabii anıtların şehir harebelerinin tarihî alanların, iskân edilmesi, kullanılması, onarılması içlerinde veya emniyet sınırları içinde inşaat tesisat, sondaj ve kazı yapılması şekil ve şartları bu kanun hükümlerine ve hazırlanacak yönetmeliğine göre saptanır.

MADDE 6- Şahısların mülkiyetinde bulunan taşınmaz eski eserlerin, tarihî ve tabii anıtları kullanma şekli Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun mütalasına istinaden Millî Eğitim Bakanlığının izni olmadıkça değiştirilemez. Bu durum eski eserin kamulaştırılması yolunda mal sahibine herhangi bir hak kazandırmaz. Bu gibi eski eserlerin korunması ve onarımı için Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli aynî ve nakdî yardımlar hazırlanacak yönetmeliğine göre yapılabilir.

MADDE 7- Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, eski eserlerin, tarihî ve tabii anıtların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak veya aldirtmak ve bunların her türlü kontrolunu yapmak Milli Eğitim Bakanlığına aittir.

Millî Savunma Bakanlığının idare ve kontrolünde bulunan eski eserlerin tabii ve tarihi anıtların korunmasında, Millî Eğitim Bakanlığı ile birlikte hareket edilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde bulunan vakıf eski eserlerin kullanılması ve onarımı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun kararı alındıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır.

II- Taşınmaz eski eserlerin, tarihi ve tabii Anıtların tespiti; tescil, koruma ve onarım işleri ve mülkiyeti:

MADDE 8- Taşınmaz eski eserler Millî Eğitim Bakanlığının, turizm alanında uzman kişilerin de içinde bulunduğu uzman tespit kurulları tarafından ayrılır ve tasnif ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından onandıktan sonra tapu kütüğündeki beyanlar hanesine (eski eserdir) kaydı yazılarak tescil ve ilân olunur. Bu ayırma ve tasnif sırasında resmî daire ve kurumlara tahsis edilmiş taşınmaz eski eserler varsa, daire ve kurumun da görüşü alınır.

MADDE 9- 8 inci maddeye göre tescil edilen taşınmaz eski eserlerin koruma sahalalarının tayini ve bu sahalarda inşaat ve tesisat yapıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna aittir.

MADDE 10- Hazineye, özel idarelere, köylere kurumlara belediyelere, iktisadi Devlet Teşekküllerine, özel kanunlarla kurulmuş teşekküllere ait olup, Millî Eğitim Bakanlığınca korunmaları lüzumu tespit ve ilân olunan her çeşit eski eser, tarihi ve tabii anıtlar ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki emlak ve arazi Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun mütaalasına istinaden Millî Eğitim Bakanlığının izni olmadıkça tüzel ve özel kişilere satılamaz. Bu gibi sahalarda yeniden imar ve ihya hakkı tanınmaz ve tapu verilemez.

MADDE 11- Taşınmaz eski eserlerin, tarihi ve tabii anıtların, kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere Devlet dairelerine belediyelere, resmî kurum ve kuruluşlara, genel menfaatlere yararlı millî derneklere intifa haklarının bırakılması

veya kiraya verilmesi; bunlardan esasen vakıflara ait olan veya 10/9/1957 günlü ve 7044 sayılı Kanunla Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiş bulunanları hakkında adı geçen Genel Müdürlüğün, diğerlerinde ise Millî Eğitim Bakanlığının iznine bağlıdır.

MADDE 12- Kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde veya daimî intifaında bulunan taşınmaz eski eserlerden kaleler, şehir harabeleri ve her türlü tarihi harabelerde bunlara ait teferruat, tarihi ve tabii anıtlar ve bunların toplu olarak bulunduğu alanlardan Hazine adına kayıtlı bulunmayanların, karşılığında bedel ödenmeksizin Hazine adına kayıtlı bulunmayanların, karşılığında bedel ödenmeksizin Hazine adına tescil ve Millî Eğitim Bakanlığının idaresine devredilirler. Şu kadar ki vakıf eserler ile belediyelere ait olanlar bu hükme tabi değildirler.

Kale ve surları, şehir harabeleri, taşınmaz eski harabeler ve bu mahiyette diğer tarihi tabii anıtlardan kısmen veya tamamen tüzel ve özel kişilere intikal etmiş veya imar ve ihya hakkı yoluyla kişilerin uhdesine geçmiş olanlar, değer bedelleri üzerinden kamulaştırılma veya değiştirme yoluyla Devlete intikal ettirilirlirler. Bu kamulaştırma ve değiştirmelerde o arazinin üstünde veya altında bulunan ve bulunacak olan eski eserlerin eski eser değerleri hesaba katılmaz.

Bunlardan kaynağı vakıf olan ve çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen tüzel ve özel kişilerin eline geçmiş bulunan taşınmaz eski eserlerle tarihi ve tabii anıtların kamulaştırılmaları, ilgisi dolayısıyla Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Belediye sınırları dahilinde bulunan eski eserlerin tarihi ve tabii anıtların İmar Kanunu gereğince tespit edilecek koruma sınırları dahilinde taşınmaz malların, değer bedelleri üzerinden belediyeler tarafından kamulaştırılmalarda bu sahalar çevresindeki eski eserlerin meydana çıkarılmasından doğacak değer farkları hesaba katılmaz.

MADDE 13- Mülkiyeti Hazineye ait bulunan veya vakıf olan eski eserlerden kullanılması kamu tüzel kişilerine veya derneklere bırakılanların bakım, onarım ve restorasyon işleri için yapılacak harcamalara, bu eserleri kullananlar da katılırlar. Bu harcamalara ait esaslar, vakıf eserler hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğüne diğerlerinde ise Millî Eğitim Bakanlığınca tespit olunur.

Eski eserlerin bulunduğu çevrelerdeki şehir planlarının tanziminde Millî Eğitim Bakanlığının görüşü alınır ve bunların ilgili Bakanlıkça onanması sırasında bu görüş değerlendirilir.

Daha önce tanzim ve tasdik edilmiş imar planlarının eski eserler, tarihi ve tabii anıtlar bakımından değiştirilmesi gerekli görüldüğü ve bu hususta Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun kararı alındığı takdirde Millî Eğitim Bakanlığı gerekli değişiklik taklifinde bulunabilir.

MADDE 14- Taşınmaz eski eserler mahiyetlerine tesir edecek şekil ve surette ifraz edilemezler.

MADDE 15- Taşınmaz eski eserlerin bu kanunun yayımından önceki malik ve zilyedleri bu eserlerin bakım ve onarımlarını bu kanuna Millî Eğitim Bakanlığının bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece bu kanunun eski eser zilyed ve malikleri için tanıdığı muafiyet ve haklardan faydalanırlar. Bu eserler üzerindeki mülkiyet ve zilyedlik haklarının tabii icabı olarak ve bu kanun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler. Bakım ve onarımlarını ilgilendiren sorumluluklarını yerine getirmekte aczi sabit olan maliklerle zilyedlerin mülkleri (vakıf eserler hariç) usulüne göre kamulaştırılırlar. Millî Eğitim Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Özel İdareler ve Belediyeler lüzum gördüğü ahvalde bu gibi taşınmaz eski eserlere tarihi ve tabii anıtların korunma, bakım ve onarımlarına kendi teknik eleman ve ödeneği ile yardımda bulunabilir.

Yapılacak bu yardımın hangi şartlarda faizsiz veya az faizli uzun veya kısa vadeli borç şeklinde olacağı Bakanlar Kurulu kararı ile tespit olunur.

MADDE 16- Eski eser olmakla beraber, Karayolları, Devlet Demiryolları veya Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce kullanılmakta olan ve kullanılmasında mahzur bulunmayan köprü, menfez, viyadük, sarnıç, su yolu, kanal, çeşme, tünel ve benzerlerinin bakım ve onarımı adı geçen genel müdürlüklerce yapılır.

MADDE 17- Tüzel ve özel kişilere ait bir yapıda eski eser bulunduğu tespit ve bunun kaldırılması Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca uygun görülürse, gereken emniyet tedbirleri alınmak ve Millî Eğitim Bakanlığınca teşkil olunacak komisyonlarca takdir edilecek bir tazminat verilmek suretiyle bu eski eser, Millî Eğitim Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Bu tazminatın hesabında eski eserin değeri dikkate alınmaz. Ancak yerlerinden kaldırılmaları caiz olmayanları, sahipleri Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kendilerine gösterilecek şekilde korumaya mecburdurlar.

MADDE 18- Taşınmaz eski eserlerin, tarihi ve tabii anıtların buldukları yeri işgal edenler veya bu eserlerin malikleri, Millî Eğitim Bakanlığınca bu işle görevlendirilmiş uzmanlarına gerektiği zaman eserin kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölövesinin yapılması fotoğraflarının kalıplarının çıkarılması için izin vermeye ve kolaylık göstermeye mecburdurlar.

7 nci maddede yazılı kontrol yetkisiyle, bu maddede gösterilen iş ve görevleri yapma şekli ve şartları, konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyeti ile bağdaştırılabilecek esaslar dahilinde hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

MADDE 19- Eski eserlerin ve anıtların bakım onarım ve restorasyon işleri 1050 sayılı Muhasebei Umumiye ve 2490 sayılı Arttırma ve Eksiltme ve ihale Kanunları ile bu kanunların

ek ve değişikliklerine bağlı kalmaksızın ehliyeti tespit edilenlere yaptırılabilir.

Eski eserlerin ve anıtların bakım onarım ve restorasyon işlerinde kullanılmak şartı ile Millî Eğitim Bakanlığı veya Vakıflar Genel Müdürlüğüne hariçten getirilmesi gereken her türlü makina teknik malzeme, alet ve edevat bilcümle gümrük resim ve harçlarından muaftır.

III- Taşınır eski eserler:

MADDE 20- 4 üncü maddeye göre Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler örgütünün emrine verilen taşınır eski eserler, usulüne uygun olarak tasnif tescil olunarak müzelere kaldırılırlar. Eski eser olmadıkları için tasnif ve tescil dışı kalanlar sahiplerine veya zilyedlerine iade olunurlar. Sahip ve zilyedleri tarafından alınmayanlar, Devletçe usulüne uygun olarak satılabilirler.

MADDE 21- Her türlü müzelerin kurulması, yaşatılması ve geliştirilmesi Millî Eğitim Bakanlığının görevidir.

Bakanlıklar, kamu ve tüzel kişiler ile kamuya yarar dernekler, bu husustaki statüler gereğince izin almak ve kontrolları Millî Eğitim Bakanlığına ait bulunmak şartıyla kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesini ilgilendiren işlerde, taşınır ve taşınmaz her çeşit eski eserlerden ve etnografik eşyadan mürekkep koleksiyonlar meydana getirebilirler, müzeler kurabilirler.

Özel kişiler, yönetmeliğine göre her türlü eşyadan müteşekkil koleksiyonlar meydana getirebilirler. Ancak bunlar bu kanun kapsamına giren eski eserlerden müteşekkil koleksiyonculuk faaliyetlerini en geç altı ay içinde Millî Eğitim Bakanlığına bildirmek zorundadırlar. Millî Eğitim Bakanlığı bunları usulüne uygun olarak tescil eder.

MADDE 22- Yurt içindeki eski eserlerle müze ve özel ve resmi koleksiyonlarda bulunan eserler, değiştirme suretiyle dahi olsa hiçbir surette yurt dışına çıkarılamaz.

Ancak Türkiye'deki kordiplomatik mensupları, Türkiye'ye girişlerinde deklare etmek suretiyle beraberlerinde getirdikleri yabancı menşeli eski eserleri, çıkışlarında da beraberlerinde götürebilirler. Bu eserlerin giriş ve çıkışlarında yapılacak muameleler, istenecek belgeler ve ilgili diğer hususlar Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanacak özel bir yönetmelikte belirtilir.

MADDE 23- Yurt dışından eski eser ithali serbesttir.

MADDE 24- Öğretim, eğitim ve turizmin geliştirilmesi amacıyla taşınır eski eserlerin kopyalarını yapmak Millî Eğitim Bakanlığının iznine bağlıdır. Bu işin yürütülmesi ile ilgili esaslar, alınacak ücret miktarları bir yönetmelikle tespit olunur ve alınacak ücretler müzeler döner sermayesine gelir kaydedilir.

IV- Eski eser ticareti:

MADDE 25- Eski eser ticaretinin konusu 20 nci madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan taşınır eski eserlerle, 2 nci maddenin 2 nci fıkrası dışında kalan etnografik eserlerdir. Bunun dışında müzelik hiçbir eser Millî Eğitim Bakanlığının izni olmadan ticaret metal olarak, alınıp satılamaz, yerli ve yabancılar tarafından yurt dışına çıkarılamaz.

MADDE 26- Eski eser ticareti Millî Eğitim Bakanlığının izni ile yapılır. Eski eser ticareti yapmak isteyenlerin Millî Eğitim Bakanlığından bir ruhsatname almaları şarttır. Ruhsatnameler bir yıl için muteberdir. Süresi dolan ruhsatnameler yenilenebilir. Millî Eğitim Bakanlığınca bu hususta hazırlanacak yönetmeliğe aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri, süresi dolmadan iptal edilir. Bu kanun kapsamına giren eski eserlerden müteşekkül koleksiyon yapanlara eski eser ticareti ruhsatnamesi verilmez.

MADDE 27- Eski eser ticareti ile meşgul olanlar, ticarethanelerindeki eski eserleri usulüne göre günü gününe basılı

ve noterden tasdikli envanter defterlerine geçirmeye ve görevli memurların her arayışında bu defterleri ilgili eser ile birlikte göstermeye mecburdurlar.

MADDE 28- Bilümm Devlet daireleri, kurumlar, belediyeler ve vakıflar idaresi, özel idareler, tüzel ve özel kişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan eski eserler ile koleksiyonları ilk önce Devlet müzelerine haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Bu eserleri veya müzelik eserlerden mürekkep koleksiyonları Milli Eğitim Bakanlığı, teşkil edeceği uzmanlardan mürekkep bir komisyonun takdir edeceği bedel üzerinden satın almaya yetkilidir. Bu eserlerden Hazineye intikâl etmiş olup ve müze koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümleri dairesinde bedelsiz olarak Milli Eğitim Bakanlığına devrolunurlar.

MADDE 29- Eski eser ticareti ile meşgul olanlar ticarethanelerine giren her yeni eseri satışa çıkarılmadan önce, bölgenin müze müdürlük veya memurluklarına göstermeye mecburdurlar. Bunlardan müzelere maledilmesine lüzum gösterilenler, müzelerde kurulan kıymet takdiri komisyonlarınca müzelere satın alınırlar.

MADDE 30- Eski eser ticaretiyle meşgul olanlar ikametgâhlarını hiçbir zaman ticarethane veya depo olarak gösteremezler. Ancak ticarethanelerinin içinde depolar tesis edebilirler.

MADDE 31- Eski eser ticarethane ve depoları lüzum görülen ahvalde Milli Eğitim Bakanlığı müfettişleri tarafından tetkik ve mahallî müze müdürlüğü veya memurluğu tarafından her zaman kontrol edilirler.

V- Kazılar:

MADDE 32- Bu kanunun hükümlerine tabi, taşınır ve taşınmaz eski eserleri meydana çıkartmak üzere, araştırma,

sondaj ve kazı yapma hakkı sadece Millî Eğitim Bakanlığına aittir.

İlmî ve malf yeterliği Millî Eğitim Bakanlığınca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından sondaj ve kazı yapma izni bu Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile verilir. Askerî yasak bölgelerde yapılacak araştırma, sondaj ve kazılarda Millî Savunma Bakanlığının da izninin alınması şarttır. Sondaj ve kazı ruhsatnamesi Millî Eğitim Bakanlığınca sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği ilmf yeterliği bulunan uzmanlar adına düzenlenir. Millî Eğitim Bakanlığınca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki temsilcilerini değiştiremezler.

MADDE 33- Milli Eğitim Bakanlığı elemanları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar bu Bakanlığın iznine bağlıdır. Kazılarda meydana çıkan eserler kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından kazı sonunda Millî Eğitim Bakanlığının göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazıda ve jeoloji araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bilümm fosiller tabiat müzeleri ile üniversitelere veya ilgili diğer Türk bilim kurumlarına verilebilir.

MADDE 34- Taşınmaz eski eser sahiplerinin kendi mülkleri içinde eski eser aramak maksadiyle kazı, sondaj ve araştırma yapmaları da bu kanunun 32 ve 33 üncü maddeleri hükümlerine ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun iznine tabidir.

MADDE 35- Aynı kazı heyetine veya şahsa aynı süre içinde birden fazla yerde kazı, sondaj ve araştırma izni verilemez. Araştırma sondaj ve kazıya izin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek eski eserlerin muhafazası şartları bu eserler üzerine araştırma, sondaj ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelik ile tespit olunur.

MADDE 36- Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni Millî Eğitim Bakanlığının yazılı izni olmadıkça başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

MADDE 37- Millî Eğitim Bakanlığınca kabul edilecek mühim bir sebep gösterilmeden ruhsatname tarihinden itibaren en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler hükümsüz sayılır. Araştırma, kazı ve sondaj çalışmaları mâkul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geçirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır.

MADDE 38- Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda kazı başkanı kazıya, sondaj araştırmaya devam edeceğini yazılı olarak bildirdiği takdirde bu hak, her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

MADDE 39- Kazı ve sondaj araştırma izni alanlar, kazı sondaj ve araştırma bölgesindeki arazi sahiplerinin zararlarını tazmin ile yükümlüdürler. Arazi sahipleri de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kurulacak bilirkişi heyetince takdir edilecek bir tazminat karşılığında kazı veya sondaj veya araştırmaya izin vermeye mecburdurlar. Bu gibi yerler, Milli Eğitim Bakanlığının göstereceği lüzum üzerine bedeli kazı sahiplerince ödenmek suretiyle kamulaştırılabilir. Hazine adına tescil edilecek yerin kamulaştırma bedelinin takdirinde, genel kamulaştırma hükümlerine göre hareket edilir. Bu madde gereğince ödenecek tazminat ve kamulaştırma bedellerinin takdirinde, yerin üstünde ve altında bulunan eski eserlerin değeri dikkate alınmaz.

MADDE 40- Millî Eğitim Bakanlığının izni ile yapılan kazı, sondaj ve araştırmalarda meydana çıkarılan eserlerin yayım hakları, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri

dairesinde kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı sahipleri her kazı mevsimi sonunda Millî Eğitim Bakanlığına bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren mevsim çalışmalarına ait raporları iki yıl son raporlarını beş yıl zarfında yayınlanmayan kazı sahiplerinin, kazı ve kazıda bulunan eserler üzerindeki her türlü yayım hakları Millî Eğitim Bakanlığına geçer. Beş yıl içinde kaz ve son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere ikinci bir kazı ruhsatnamesi verilemez.

MADDE 41- Kazı sondaj ve araştırma yapılan saha ile, kazı, sondaj ve araştırmalardan çıkan eserlerin mahallen korunmasını sağlamak için o yerde geçici olarak çalıştırılacak bekçilerin ücret ve masrafları, kazı, yerinin eski hale getirilmesinin gerektirdiği giderler. Kazı sırasından herhangi bir zarar meydana gelirse tazmini için lüzumlu masraflar düzenlenecek yönetmeliğe göre Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından ruhsat verme veya süre uzatma sırasında kazı sahiplerinden tahsil edilerek emaneten mal sandığına yatırılan paralardan ödenir.

MADDE 42- Bu kanunda mevcut hükümlere uygun olarak yapılmayan kazı, sondaj ve araştırmalar Millî Eğitim Bakanlığının göstereceği lüzum üzerine geçici olarak veya tamamen tatil edilir.

MADDE 43- Heyet ve kurumlar adına kazı, sondaj ve araştırma yapan şahıslar tarafından kazı, sondaj ve araştırmaya başlamak için veya kazı, sondaj ve araştırmaların devamı sırasında muhtelif şekillerde satın alınan veya inşa olunan depo, lojman ve bunlar gibi tesisler kazının sonunda Millî Eğitim Bakanlığına bedelsiz olarak devrolunur. Bu tesislerin kullanım şekillerini tâyine Millî Eğitim Bakanlığı yetkilidir.

MADDE 44- Bu Kanunun 33, 35 ve 42 nci maddeleri gereğince, Türk ve yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan

sondaj ve kazılarda Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Örgütündeki uzmanlardan bir veya birkaç temsilci bulundurulur. Bu temsilcilerin seçimi, görevi, kazıcılarından tahsil edilip millî bir bankaya emaneten yatırılacak paradan ödenecek yol masrafı, yevmiye ve gerektiğinde mahallinde ikametleri için zarurî giderlerin miktarı ve karşılanması şekli Maliye ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak bir yönetmelikle belli edilir.

Bu madde gereğince verilecek yevmiyenin miktarı, bütçe kanunlarıyla birinci derece Devlet memuru için verilecek harcırah yevmiyesini geçemez. Ödeme süresi bakımından 6245 sayılı Harcırah Kanununun 42 nci maddesinin son fıkrası uygulanır.

MADDE 45- Türkiye'deki elçilikler ve konsolosluklar mensuplarına kazı, sondaj ve araştırma yapma izni verilemez.

VI- Define araştırılması:

MADDE 46- Define aramak isteyenlere. Bu kanunun 1 inci maddesine tanımlanan taşınmaz eski eserlerle mezarlıklar dışında, Millî Eğitim Bakanlığınca arama ruhsatnamesi verilebilir. Araştırma, İçişleri, Maliye ve Millî Eğitim Bakanlığının birer temsilcisinden kurulu komisyon önünde yapılır.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, aramayı kontrolla görevlilerin yol ve oturma giderleri yevmiyeleri gerektiğinde mahallinde ikametleri için zarurî sair giderlerin tayini ve ödeme şekilleri Maliye ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak yönetmelikle belli edilir.

4 üncü maddenin son fıkrası bu madde gereğince verilecek yevmiyeler hakkında uygulanır.

VII- İkramiyeler ve cezalar:

MADDE 47- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, yer üstünde su ve yer altında yeni bulunan taşınır eski eserleri 4 üncü maddede yazılı makam ve mercilere aynı maddede yazılı süreler içerisinde haber verenlere, eserin maddi ve antik kıymeti gözönünde tutularak, Milli Eğitim Bakanlığınca uzmanlarınca takdir ve tespit olunacak değerinin,

a) Eski eser, haber verenin tapulu mülkü içinde ise %50 sine kadar,

b) Eski eser başkasının mülkü içinde bulunmuş ise, haber verene %25 ve mülk sahibine %10'u kadar.

c) Eski eser Devlete ait arazide bulunmuş ise, haber verene %25 ine kadar ikramiye verilir.

Yeniden bulunup da 4 üncü maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan eski eserleri haber verenler ile bunları yakalayan kamu görevlilerine 1905 sayılı Kanunda taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde ve özel yönetmeliğine göre kurulan komisyonca takdir edilecek ikramiye verilir.

Eski eserleri bulan, haber veren ve yakalayan kişiler, birden fazla kişiler ise bu maddede yazılı ikramiyeler bunlar arasında eşitlikle paylaşılır.

Yukarıda belirtilen tahakkuk ve tediyesine ait işlemler Maliye ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca hazırlanacak yönetmelik esasları dairesinde yapılır.

MADDE 48- Bu kanunun 24 üncü maddesine aykırı hareket edenler üç aydan bir yıla kadar hapis ve 500 liradan 5.000 liraya kadar ağır para cezasına çarptırılırlar.

Suçu işleyenler eski eserlerin korunmasından görevli kişiler ise cezaları bir misli artırılır.

MADDE 49- Bu kanunun 4 üncü ve 5 inci maddelerine aykırı hareket edenler iki yıldan beş yıla kadar hapis ve 5.000 liradan 20.000 liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilmektedirler. Suçu işleyenler eski eserlerin korunmasında görevli kişiler ise verilecek ceza bir misli arttırılır.

MADDE 50- Bu kanunun 21, 22, 25, 26, 27, 28 ve 29 uncu maddelerine aykırı hareket edenler üç yıldan beş yıla kadar hapis, 5.000 liradan 30.000 liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilmektedirler. Suçu işleyenler eski eserlerin korunmasında görevli kişiler ise cezaları bir misli arttırılır.

MADDE 51- Ruhsatsız sondaj ve kazı yapanlara eski eser kaçakçılığı yapanlar veya eski eser kaçakçılığını teşvik edenlere iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve 5.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası verilir. Bu kişilerin buldukları eski eserler herhangi bir bedel ödenmeksizin ellerinden alınır. Kazı ve sondaj sebebiyle eski eserlere verdikleri zarar ve ziyan kendilerine ödettirilir.

Suçu işleyen kişiler eski eserlerin korunmasında görevli ise cezaları bir misli arttırılır.

MADDE 52- İzinsiz define araştıranlar iki yıldan beş yıla kadar hapis, 5.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası verilir. Bunların buldukları eski eser ellerinden alınır. Bu arama ile Devlete verdikleri zarar ve ziyan kendilerine ödettirilir. İzinsiz define arayanlar eski eserlerin korunmasında görevli iseler verilecek ceza bir misli arttırılır.

VIII- Çeşitli hükümler:

MADDE 53- Aşağıda tarih ve sayıları yazılı kanun ve nizamnamelerle bu kanuna aykırı bütün hükümler yürürlükten kaldırılmıştır.

1. 10 Nisan 1322 tarihli Asarı Atika Nizamnamesi,
2. 17 Temmuz 1328 tarihli Muhafaza-i Abidat nizamnamesi,

3. 13 Mart 1330 tarihli Esvar ve Kla-i Atikadan belediyelere, vilâyete terk olunacak yerler hakkında kanun.

IX- Geçici hükümler:

GEÇİCİ MADDE 1- Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde eski eser koleksiyonu yapan kişiler, koleksiyonlarına dahil eski eserlerin bu kanunun 2 nci maddesinin 2 nci fıkrasında yazılı nâdir eşyanın bir envanterini çıkararak en yakın müze idaresine vermeye mecburdurlar. Bu yükümlülüğü yerine getirmiyenler hakkında, bu kanunun 48 inci maddesi hükmü uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 2- Bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten önce eski eser ticareti ruhsatnamesi almış olanlar, bir ay içinde mevcut eski eserlerin envanterlerini Millî Eğitim Bakanlığına vermeye ve ruhsatnamelerini bu kanun hükümlerine göre yenilemeye ve altı ay içinde depolarını bu kanun hükümlerine uydurmaya mecburdurlar. Bu yükümlülüğü yerine getirmiyenler hakkında bu kanunun 50 nci maddesi hükmü uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 3- Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce ruhsatname veya izin almadan araştırma, sondaj ve kazı yapmaya başlamış olanlar, bir ay içinde Millî Eğitim Bakanlığına müracaatla bu kanun hükümlerine göre izin ve ruhsat almaya mecburdurlar. Alamayanlar hakkında bu kanun ceyaza ilişkin hükümleri uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 4- Bu kanun yürürlüğe girmeden evvel sondaj ve kazı için ruhsatname almış olanlar altı ay içinde ruhsatnamelerini bu kanun hükümlerine göre yenilemek mecburiyetindedirler.

GEÇİCİ MADDE 5- Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce define araştırma ruhsatnamesi almış olanlardan halen aramaya başlamamış olanların ruhsatnameleri iptal edilmiştir. Bunlardan aramaya başlamış olanların hakları iki ay için saklıdır.

X- Yürürlük ve yürütme hükümleri:

MADDE 54- Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 55- Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK: 4

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA
KANUNU

Kanun No: 2863

Kabul Tarihi: 21.7.1983

Amaç:

MADDE 1.- Bu Kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Kapsam

MADDE 2.- Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzelkişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Tanımlar ve kısaltmalar

MADDE 3.- Bu Kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a) Tanımlar:

(1) "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat varlıkları"; Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunanları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli,

yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(3) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, sinayi ve beşeri özelliklerini yansıtsa ken ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması görevli alanlardır.

(4) "Koruma" ve "Korunan"; taşınmayan kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, cazrıs, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, cazrıs ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması sorunlu olan alandır.

(6) "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanıtımı ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

b) Kısaltmalar:

(1) "Yüksek Kurul": "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu"nu,

(2) "Bölge Kurulu": "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu"nu,

ifade eder.

Haber verme zorunluluğu

MADDE 4.- Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi varlıklar, askeri ganizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar. Bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amere; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.

Ihtarı alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

Devlet malı niteliği

MADDE 5.- Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak alan korunması gerekli taşınır ve taşınmaza kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan taabut ve zülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması gerekli taşınmaz Kültür ve Tabiat varlıkları

MADDE 6.- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Yüksek Kurulca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler; köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, maonzgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkoçhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, urastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sonduklar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınaklar; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir.

Tespit ve tescil

MADDE 7.- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bu tespiti kendi uzmanları ile yapabileceği gibi, varlıkların niteliklerine göre diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımlarından faydalanarak da yapılabilir.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarihsel, sanatsal, bölgesel ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeterli kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir. Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte gösterilir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan tespitler, Yüksek Kurul Kararı ile tescil olunur.

Tescil kararı, adresleri bilinen maliklere Kültür ve Turizm Bakanlığınca tebliğ ve Resmi Gazete ile ilân olunur. Malikleri bilinmeyen veya mahiyetleri icabı mülkiyete konu olmayan taşınmazların tescil kararı, sadece ilân yoluyla duyurulur.

Tesciller mahallin mülki idare amirliğince mutad vasıtalarla en geç üç gün içinde ilân edilir; ilana dair tutanak, Kültür ve Turizm Bakanlığının en yakın temsilcisine teslim edilir.

Bu işlemler tamamlandıktan sonra, mahalli mülki amirin bildirisi üzerine, tapu kütüğünün beyanlar hanesine, korunması gerekli kültür veya tabiat varlığı olduğu hususunda kayıt konur.

Korunma alanı ile ilgili karar alma yetkisi

MADDE 8.- Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Bölge Kurullarına aittir. Bölge Kurullarının kararına 61 inci maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

İzinsiz müdahale ve kullanma yasağı

MADDE 9.- Yüksek Kurul veya Bölge Kurullarının kararlarına dayalı Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında her çeşit inşai ve fiziki müdahalede bulunmak, bunları yeniden kullanıma açmak veya kullanımlarını değiştirmek yasaktır. Onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, kazı veya benzeri işler inşai ve fiziki müdahale sayılır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kullanılması, kullanma şeklinin değiştirilmesi, inşai ve fiziki müdahalelere ait Yüksek Kurul veya Bölge Kurullarının kararına göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek her türlü iznin şekil ve şartları, bu Kanun hükümleri uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İmar ve İskan Bakanlığının birlikte hazırlayacağı yönetmelikte belirtilir.

Yetki ve Yöntem

MADDE 10.- Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir. Bu korumanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi Yüksek Kurul veya Bölge Kurullarının kararı alındıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır.

Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla, vakıf kurulabilir.

Hak ve sorumluluk

MADDE 11.- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. Ancak, korunması gerekli kültür

ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları, zilyelik yoluyla iktisap edilemez.

Malikler bu varlıkların üzerindeki mülkiyet haklarının tabii icabı olan ve bu Kanunun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler.

Bu Kanunun belirlediği bakım ve onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülkleri, usulüne göre kamulaştırılır. Masbut veya mülhak vakıf varlıkları bu hükme tabi değildir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, yukarıda sözü geçen maliklere lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımına katkı fonu

MADDE 12.- Özel hukuka tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır ve kredi verilir.

Bu amaçla, bir Devlet bankasında açılacak özel bir hesapta ve Kültür ve Turizm Bakanlığı emrinde "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu" kurulur. Bu fonun ita amiri Kültür ve Turizm Bakanıdır.

Bu fonun gelirleri, her yıl Devlet Bütçesinden ayrılacak ödenekler ile bu fondan verilecek kredilerin faizlerinden oluşur.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılacak aynı, nakdi ve teknik yardımlar, fondan yapılacak harcamalar ve verilecek kredilerle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Devir yasağı

MADDE 13.- Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilân olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzel kişilere satılamaz, hibe edilemez.

Kullanma

MADDE 14.- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.

Alınan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

Kamulaştırma

MADDE 15.- Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; seir kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma alanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınması kültür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

e) Kamulaştırma işlemleri, bu Kanun hükümleri ile, 6830 sayılı İstimlak Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır.

Ruhsatsız yapı yasağı

MADDE 16.- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

Sit geçiş dönemi-koruma amaçlı imar planı-kısmi plan değişikliği

MADDE 17.- Bir alanın sit olarak ilanı, bu alandaki imar planı uygulamasını durdurur ve koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, geçiş dönemi yapı şartları, Yüksek Kurul tarafından üç ay içinde kararlaştırılır. Yüksek Kurulca önerilen bu karar Resmi Gazetede yayımlanır. İlgili valilikler ve belediyeler anılan koruma amaçlı imar planını onaylanmak üzere, en geç iki yıl sonunda İmar ve İskân Bakanlığına sunmak zorundadırlar. Belediyeler gerekli görürlerse, plan hazırlık safhasında, ilgili Bakanlıklardan teknik yardım da isteyebilirler.

İmar Kanunu hükümleri uyarınca düzenlenen ve Yüksek Kurul kararına uygun surette İmar ve İskan Bakanlığınca onaylanan koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesi ile geçiş dönemi yapı şartları, ayrıca karar almaya gerek olmadan kalkar.

Koruma amaçlı imar planlarının, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bakımından kısmen değiştirilmesi gerekli görüldüğü ve bu hususta Yüksek Kurul kararı alındığı takdirde, Kültür ve Turizm Bakanlığı durumu, valilik kanalı ile ilgili belediyeye ve ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlara yazı ile bildirir.

Bu tebligattan sonra belediye meclisinin, varsa imar idare heyetinin yapacağı ilk toplantıda, teklif görüşülür ve en geç üç ay içinde karara bağlanır. Bu süre içinde gereken karar alınmadığı takdirde belediye meclisi, varsa imar idare heyeti kararına lüzum kalmaksızın Yüksek Kurulca karara bağlanan hususlara uygun olarak İmar ve İskan Bakanlığının hazırladığı plan veya değişiklik teklifi kesinleşir.

Yapı esasları

MEDDE 18.- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden

itibaren üç ay içinde Yüksek Kurulca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Yüksek Kurulca gruplandırma yapılmadıkça, Bölge Kurullarınca onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait Bölge Kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak; inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Taşınmaz kültür varlığı parselinde taşınmaz kültür varlığı haricinde yapılacak her türlü inşaatta aranacak planlar, imar ve yapı şartları, İmar ve İskan Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığının müştereken hazırlayacağı yönetmelikle düzenlenir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

Maliklerin izin verme yükümlülüğü

MADDE 19.- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş uzmanlara gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölevesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

Taşınmaz kültür varlıklarının nakli

MADDE 20.- Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, Yüksek

Kurul veya ilgili Bölge Kurulunun uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

Istisnalar

MADDE 21.- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım, restorasyon, muhafaza ve nakil işleri ile bu maksatla hazırlanacak projelerin yapılmasına ve arkeolojik kazılarda kullanılacak aletlerin alımı hakkında 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu ile bu Kanunun ek ve değişiklikleri uygulanmaz.

Muafiyetler

MADDE 22.- Tapu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konmuş olan ve Yüksek Kurulca tescil edilerek I inci veya II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlığı, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile sadece sarayların restorasyonunda kullanılmak üzere ithal edilecek altın ve gümüş verak gümrük vergisi ile resim ve harçlardan muaftır.

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile
Bölge Kurulları

Kuruluş

MADDE 51.- Yurt içinde bulunan ve bu Kanunda tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı, merkezi Ankara'da "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu" ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilecek bölgelerde "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları" kurulur.

Yüksek Kurulun görevleri

MADDE 52.- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun görevleri şunlardır:

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyon ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b) Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit olunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

c) Anılan varlıklarla ilgili olarak Yüksek Kurula in-
tikal edecek veya bizzat bilgi edindiği konu ve uyuşmazlıklar hakkında Kültür ve Turizm Bakanlığınca görüş bildirmek,

d) İlke kararları ve diğer görüşler doğrultusunda yapılacak uygulamalarda Kültür ve Turizm Bakanlığınca yardımcı olmak ve sonuçlarını izlemek,

e) Bu Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

Yüksek Kurul Üyeliği

MADDE 53.- Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu yedi tabii, sekiz temsilci olmak üzere onbeş üyeden oluşur.

a) Tabii üyeler:

- (1) Kültür ve Turizm Bakanlığı müsteşarı,
- (2) Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgili müsteşar yardımcısı,
- (3) Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü,
- (4) Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Genel Müdürü,
- (5) İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürü,
- (6) Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürü,
- (7) Vakıflar Genel Müdürü,

b) Temsilci üyeler:

Temsilci üyelerin üçü Cumhurbaşkanı, beşi Yükseköğretim Kurulunca seçilir.

.

Cezalar

MADDE 65.- Bu Kanunun 9 uncu maddesine aykırı hareket edenler:

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve ellibin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Bu fiiller korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak maksadıyla işlenmiş ise yukarıda belirtilen cezalar bir kat artırılır.

b) Sit şartlarına ve korunma planlarında, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunca belirlenen alanlarda öngörülen şartlara aykırı izinsiz inşaat yapan veya

yaptıranlar bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve ellibin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

c) Bu Kanunda belirli usuller dışında usulsüz yıkma veya imar izni verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası, ayrıca ellibin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

EK: 5

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞINDAN:

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek
Kurulu İle Koruma Kurulları Yönetmeliği

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Yasal Dayanak ve Kısaltmalar

Amaç

Madde 1- Amaç, yurt içinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili hizmetlerin, bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere kurulmuş olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile koruma kurullarının çalışma kurallarını belirlemektir.

Yasal Dayanak

Madde 2- Bu yönetmelik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3386 sayılı Kanun ile değişik 51 inci ve 57 inci maddeleri uyarınca düzenlenmiştir.

Kısaltmalar

Madde 3- Bu yönetmelikte geçen

"Bakanlık"; "Kültür ve Turizm Bakanlığı"nı,
"Koruma Yüksek Kurulu"; "Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Yüksek Kurulu"nu,
"Koruma Kurulu"; "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
Kurulları"nı ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurullarının Kuruluşu ve Çalışma İlkeleri

Kuruluş

Madde 4- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili olarak, 2863 sayılı Kanunun 8,10,20 inci maddeleri ile 3386 sayılı Kanunun 2,3,4,5,6,7 inci maddelerinde değinilen görevlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Bakanlığa bağlı Ankara'da "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile sorumluluk bölgeleri ve merkezleri Bakanlıkça tespit edilecek "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları" kurulur.

Koruma Yüksek Kurulu Üyelik Süresi-Üyeliğin Sona Ermesi

Madde 5- Koruma Yüksek Kurulu sekiz tabi üye ile altı seçilmiş üyeden oluşur.

Koruma kurullarını temsilen gelmiş bulunan koruma kurulu başkanlarının üyelikleri bakanlıkça belirlenen süre içinde geçerlidir.

Koruma Yüksek Kurulu üyeleri toplantıların aksatılmadan sağlıklı yürütülmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanının lüzum görmesi halinde kurumlarınca değiştirilebilir.

Koruma Yüksek Kurulu'nun bir yıl içinde iki toplantısına katılmayan üyelerin yerine yeni üye tayin edilir.

Üyelerin kanuni izin, geçici görev, görevden uzaklaştırma v.s nedenleriyle kurumlarındaki görevlerinden geçici olarak ayrılmaları halinde, yerlerine vekalet edenler katılırlar.

Koruma Yüksek Kurulunun Görevleri

Madde 6- Koruma Yüksek Kurulunun görevleri aşağıda gösterilmiştir:

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b) Koruma kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c) Daha önceki kurullar tarafından alınmış sit alanları geçici dönem yapılanma koşulları kararlarına ilişkin koruma kurullarınca önerilen değişiklikleri değerlendirip, tavsiye kararı almak,

d) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle Bakanlığa yardımcı olmak.

Koruma Yüksek Kurulunun Çalışma Şekli

Madde 7- Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde kurulu olağanüstü toplantıya çağırır.

Koruma Yüksek Kurulunun çalışma gündemi Kurul Başkanlığınca hazırlanır.

Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir.

Koruma Kurullarının Oluşumu

Madde 8- Koruma Kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

a) Arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasında Bakanlıkça seçilecek üç temsilci,

Bakanlıkça seçilecek üyelerden, Bakanlık dışından seçilecek üyenin; halen Yükseköğretim Kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimari ve şehircilik dallarında öğretim üyesi veya emekli olmuş öğretim üyesi olması tercih edilir.

b) Yükseköğretim Kurulunca Kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından, aynı daldan olmamak üzere seçilecek iki öğretim üyesi,

c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise: ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,

d) Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden iki teknik temsilci,

e) Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise, Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,

f) Görüşülecek konu, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci,

Koruma kurullarındaki tabii üyelerin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Koruma kurullarının Yükseköğretim Kurumu tarafından seçilen üyelerinin üyelikleri 5 yıl süreli dir. Bu üyeler iki dönemi aşmamak şartıyla yeniden seçilebilirler.

Üyelikleri sona eren, ölen, istifa eden, hastalık ve görev gereği hariç bir yıl içinde koruma kurulunun dört toplantısına katılmayan veya bir yıldan fazla süre ile yurt dışına giden temsilci üyelerin yerine yeni üye seçilir.

Koruma Kurullarının Görevleri

Madde 9- Koruma Kurullarının, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları doğrultusunda olmak kaydıyla görevleri aşağıda gösterilmiştir:

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespit edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c) Sit alanlarının, tescilinden itibaren bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip onamak,

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların koruma alanlarının kullanılmaları, kullanma şeklinin değiştirilmeleri ile bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılmıyacağı konusunda karar almak,

h) Naklinde zorunluluk bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının uygulamaya yönelik işlemleri hakkında görüş vermek,

ı) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetlerine tesir etmeyecek şekilde ayrılma ve birleştirilmelerine ilişkin karar almak.

Ancak Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne tahsisli veya kullanımında bulunan korunması gerekli taşınmazlarda Genel Müdürlükçe yapılacak uygulamalar, koruma kurulları kararına gerek kalmaksızın Genel Müdürlükçe değerlendirilerek yürütülür.

Koruma Kurullarının Çalışma Şekli

Madde 10- Koruma Kurulları her hafta bir defa toplanır. Gerekteğinde olağanüstü toplantılar da yapılabilir. Toplantı tarihi Koruma Kurulu Büro Müdürlüğüne belirlenerek, kurul üyelerine toplantı çağrısı yapılır.

Toplantı gündemleri Koruma Kurulu Büro Müdürlüklerince hazırlanarak koruma kurulu başkanınca onanır. Toplantılar üçte iki çoğunlukla yapılır ve toplantıya katılanların üçte iki çoğunluğu ile karar verilir.

Koruma Kurulları toplantılarına, ihtiyaç duyulduğu takdirde oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

Gündemdeki konu ile kişisel ilişkisi veya kişisel çıkarı olan üye bu konunun konuşulması sırasında koruma kurulunun oturumuna katılamaz.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarında Komisyonlar Kurulması.

Madde 11- Koruma Yüksek Kurulu veya koruma kurulları çalışmalarını kolaylaştırmak için, gündemindeki konuları aralarında seçecekleri komisyonlara verip, Kurula aydınlatıcı bilgilerin toplanmasına ve gerektiğinde bazı konuları bunlar aracılığı ile yerinde incelemeye karar verebilir.

Komisyon kararları kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanır.

Müzakerenin Tekrarlanması

Madde 12- Koruma Kurullarının toplantılarında konular gündeme uygun şekilde görüşülür ve karara bağlanır. Ancak aynı toplantıda konunun 2 nci defa görüşülmesi müzakerenin tekrarlanması yolu ile yapılır. Müzakerenin tekrarlanması önerisi, toplantı süresi sonuna kadar üyelere birinin isteği ve kurulun kararı ile gündeme alınabilir ve görüşme tekrarlanabilir.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarınca Alınan Kararlar ve Dağıtımı

Madde 13- Gündem gereği konularla ilgili Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları tarafından alınacak kararlar toplantı sonunda Başkan ve üyelerce imzalanır.

Alınan kararlar yazışma usullerine göre ilgili yerlere dağıtılırlar.

Kararlara Uyma Zorunluluğu

Madde 14- Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararları kesindir.

Kamu kurum ve kuruluşları (belediyeler dahil) ile gerçek ve tüzey kişiler, koruma kurullarının kararlarına uymak zorundadırlar.

Koruma Kurulları kararlarına karşı İdare Mahkemesine itiraz edilebilir.

Kurul Üyelerinin Yolluk, Gündelikleri ve Huzur Hakkı

Madde 15- Koruma Kurulu üyelerinin Kurul toplantıları için yapacakları seyahatlerin yol giderleri ve gündelikleri; üyelere, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3386 sayılı Kanunla değişik 58 inci maddesinin (a) ve (b) fıkrasında belirtilenlerinin Bakanlıkça, (c), (d), (e) ve (f) fıkralarında belirtilenlerinki ise men-sup oldukları kurumlarınca ödenir.

Koruma Yüksek Kurulu üyeleri ile 58 inci maddenin (a) ve (b) fıkrasına giren kurul üyelerine, Maliye ve Gümrük Bakanlığının uygun görüşü alınarak, Bakanlıkça tespit edilecek miktarda huzur hakkı ödenir.

Kurullarda değerlendirilecek konuların incelenmesi amacıyla mahallinde çalışma gerçekleştirecek Bakanlık uzmanları ile incelemesine ihtiyaç duyulan kurul üyeleri ve diğer uzmanlarına gündelikleri ve yollukları 6245 sayılı Harcırah Kanunu kapsamında başvuru sahipleri tarafından ödenir.

Sözlü veya Yazılı Açıklamada Bulunma

Madde 16- Kurulların görevleri ile ilgili konularda Kültür ve Turizm Bakanı'nın yetkili kılacağı görevli hariç,

üyeler Kurul çalışmaları ve kararları hakkında basına veya başka kişi ve kuruluşlara sözlü veya yazılı açıklamada bulunamaz.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarının Büro ve Raportörlük Hizmetleri

Madde 17- Koruma Yüksek Kurulunun büro ve raportörlük hizmetleri Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Koruma Kurullarının büro ve raportörlük hizmetleri Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı Koruma Kurulları Büro Müdürlüklerince yürütülür.

Koruma Kurullarında değerlendirilecek konular için başvurular doğrudan ilgili Koruma Kurulu Müdürlüklerine yapılır.

Koruma Kurullarına yapılan bu başvurular üzerine; konunun kapsamına giren en az iki uzmandan oluşan komisyonlarca konular mahallinde incelenir.

Yapılan bu inceleme sonucu hazırlanan rapor ve diğer belgeler değerlendirilmek üzere koruma kurullarına sunulur.

Konuların koruma kurullarında değerlendirilmesi sonucu alınan kararlar yazışma usulüne göre Koruma Kurulu Büro Müdürlüklerince dağıtılır.

Koruma Kurullarına verilen, kurullarca incelenip karara bağlanan proje ve belgeler mühürlenir, imzalanır.

Dosyalar konu, kültür varlığı, semt v.s hususlar dikkate alınarak hazırlanacak arşiv yönergesine göre tasnif edilir ve arşivlenir.

Geçici Madde- Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından sit alanları ile geçici dönem yapılanma

koşullarına ilişkin alınmış kararlar kesindir. Bu sit alanlarına ilişkin koruma kurullarının değişiklik önerileri Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilerek, görüşleri alındıktan sonra koruma kurullarınca karara bağlanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler, Yürürlük ve Yürütme

Kaldırılan Hükümler

Madde 18- 16 Şubat 1984 gün ve 18314 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ile Bölge kurulları Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 19- Bu yönetmelik yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 20- Bu yönetmeliği Kültür ve Turizm Bakanı yürütür.

EK: 6

- 1- İzmir 1. nolu koruma kurulu İzmir-Manisa-Uşak.
- 2- İzmir 2. nolu koruma kurulu İsparta-Muğla-Denizli-Aydın-Burdur.
- 3- İstanbul 1. nolu koruma kurulu Bakırköy-Zeytinburnu-Fatih-Eminönü.
- 4- İstanbul 2. Nolu koruma kurulu Üsküdar-Kadıköy-Beykoz Kartal-Adalar-Silivri-Şile-Yalova-Çatalca-Tuzla.
- 5- İstanbul 3. nolu koruma kurulu Beyoğlu-Beşiktaş-Şişli-Sarıyer-Eyüp.
- 6- Edirne koruma kurulu Edirne-Kırklareli-Tekirdağ-Çanakkale.
- 7- Bursa koruma kurulu Bursa-Balıkesir-Bilecik-Kütahya-Kocaeli-Sakarya.
- 8- Kayseri koruma kurulu Kayseri-Kırşehir-Nevşehir-Sivas-Tokat-Yozgat.
- 9- Konya koruma kurulu Konya-Afyon-Kütahya-Eskişehir-Niğde.
- 10- Ankara koruma kurulu Ankara-Amasya-Bolu-Çankırı-Çorum-Kastamonu-Zonguldak.
- 11- Erzurum koruma kurulu Erzurum-Ağrı-Bingöl-Elazığ-Erzincan-Gümüşhane-Kars-Muş-Tunceli.
- 12- Adana koruma kurulu Adana-Adıyaman-Gaziantep-Hatay-Kahramanmaraş-Malatya.
- 13- Diyarbakır koruma kurulu Diyarbakır-Bitlis-Hakkari-Mardin-Siirt-Şanlıurfa-Van.
- 14- Trabzon koruma kurulu Trabzon-Artvin-Rize-Giresun-Ordu-Samsun-Sinop.
- 15- Antalya Koruma kurulu Antalya-Mersin.

ÖZGEÇMİŞ

Trabzon-1960 doğumluyum. İlk, ortaokul öğrenimi Akçaabat'ta, lise öğrenimini Trabzon lisesinde yaptım. 1977'de mezun olarak aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümüne girdim. 1981'de mezun oldum. Aynı yıl K.Ü. Fen Bilimleri enstitüsü MMLS öğrenimine başladım. Aynı zamanda araştırma görevlisi olarak görev yapmakta olduğum K.Ü. den 1984'de ayrılarak 1988 tarihine kadar serbest çalıştım. Halen Bursa Büyükşehir Belediyesinde görev yapmaktayım.

T. C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
Bekümantasyon Merkezi